

શ્રી જૈનતત્ત્વ પ્રશ્નોત્તર.

અર્પણ

જેલે

પોતાની

જીવન કલાને

આત્માના પ્રેરણાદાયી

તત્વોદ્ધૃપી પીછીઓદ્ધારા

તૈરામ્યના રંગોળી રંગી છે,

અન્યને રંગવાની પણ તેલ્લી જ રહ

લાગી છે, અને અજેયપણું જ

પ્રાપ્ત કરવામા સ્વકર્તા

બની ઇતિશ્રી

મા ડી છે

તેવા

વીર, ધીર આત્માઓને અર્પણ

પ્રકાશક

વિષયાનુક્રમ

—•••••

૧ મગનાયરણુ	૧
૨ ઝૂંત કોને કહે છે?	૩
૩ હવ સ્વરૂપ	૬
૪ ઉપોગનુ સ્વરૂપ	૧૫
૫ નયનુ સ્વરૂપ	૧૮
૬ રૂપી અરૂપીનુ સ્વરૂપ	૨૨
૭ માર્ગજ્ઞાનુ સ્વરૂપ	૨૪
૮ ગતિનુ સ્વરૂપ	૩૮
૯ ઇમાણનુ સ્વરૂપ	૪૨
૧૦ માર્ગોનુમારીતું સ્વરૂપ	૫૮
૧૧ લેખ્યાનુ સ્વરૂપ	૬૦
૧૨ નયમનું સ્વરૂપ	૬૪
૧૩ જ્ઞાનનુ સ્વરૂપ	૬૫
૧૪ પ્રાપ્તિજ્ઞાનનુ સ્વરૂપ	
૧૫ આત્મજ્ઞાનનુ સ્વરૂપ	૬૮
૧૬ જીવનુ સ્વરૂપ	૭૧
૧૭ જ્ઞાનનુ સ્વરૂપ	૮૩



ભૂમિકા

સુખ એ આત્માનો મૂળ સ્વભાવ છે, જ્યારે સાચુ સુખ મળતુ નથી ત્યારે જ કષિત સુખની ઇચ્છા જનમે છે

માયુ સુખ આત્મામાં જ છે અને મિથ્યા સુખ દુષ્કર્મ પૂર્ણ હ્રિય જ ય સુખ માથ પદ્મધોમા જ છે છતાં જ્યાસુધી સત્ય તત્વોનુ જ્ઞાન કરતો નથી ત્યાસુધી તેને હ્રિય ભોગ જાડું ગમે જ ત્યારે જન સસ નજરનો બોધ પામે છે ત્યારે તે વિરલભોગો દનાદન ઝેર જોવા ગણી તેનો ત્યાગ કર છે અને રસુખનો ભોગી ગમે છે

આત્માને દુષ્કર્મ આત્માના તેના માયા શત્રુ આરાગ, મિથ્યાત્વ દ્વિમા અમલ્ય, અપ્રમાણિકતા વિરરેન્દ્રા, ધનભોલ ક્રોધ અત્તર કપટ ત્રાભ ગગદેષ નિંદા ત્રમા નાદિ છે તેને નવા પ્રયત્ન કરે તે જ જૈન કહેવાય છે

આ જ્ઞાન શતુઓનો નાશ કરવાના માધન સમ્ય (સત્ય) જ્ઞાન જૈન ચારિત અને તપ છે પ્રથમ મયાય જ્ઞાનોધ કરે તો મત્ય મદારથી સમક્ષિતશુચુ પ્રગટ થાય છે આ જ્ઞાન દશન પ્રાપ્ત કરનાર સમ્ય (ચારિત અને તપશ્ચયુને પ્રગટ કરી શકે છે

જ્ઞાનના મૂખ્ય બે પ્રકાર છે એક પરદારિ- બીજુ તત્વજ્ઞાન જે એક જ ભગમા થોડી કીર્તિ અને બાલ્ય સુખો આપી શકે છે તેને વ્યારદારિક જ્ઞાન કહે છે અને જે દરર સ્થીનિમા આત્માને સાચી જ્ઞાનિ અને સત્ય સુખ આપે છે તેને તત્વજ્ઞાન અથવા આત્મ જ્ઞાન કહે છે

તેથી જ દરેક તીર્થંકર ભગવાન કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થને પ્રથમ વાળીમા આત્મજ્ઞાનનો જ ઉપદેશ આપે છે

જૈનશાસ્ત્ર બાર લાગમા વહેંચાયેલ છે જેને બાર અંગ (૬૧ શાંગ) કહે છે તેમા પહેલુ શ્રી આચારાંગ શાસ્ત્ર છે, તેમા મે સુતરમ્બ છે પંચેનો અનસ્કર ધ્વજમર્ષ છે બીજા એંગે આત્મા અને સ્વરૂપ સ્વરૂપ વિચાર-નામનો છે તેના પહેના અધ્યયનના પહેના વચનમા એવુ આવે છે કે ' આત્માનું સ્વરૂપ હું છે ? ક્યાથી આ રો છે ? ક્યા જવાનો છે ? તે શાથી બધાય છે ? જેવી રીતે મૂકત થાય છે ? વિશે વિસ્તારથી વિવેચન છે

વતમાનમા તત્વજ્ઞાનના અભ્યાસની અતિ જરૂર છે તેનાથી વચ્ચિત આત્મા અજ્ઞાનથી દુઃખી થઈ રહ્યો છે અને મિથ્યા-મોહ સુમમા મૂઝાઈ રહ્યો છે

વતમાનમા દિમા, અમત્ય કાષ્ઠ મોહ આતિતો ત્યાગ, તત્વ જ્ઞાનના બલાવને લીધે કાણુ દેખાય છે આત્માને અનુભવનુરૂપ તત્વજ્ઞાન થાય છે ત્યારે તે પોતાનું શરીર અને દરેક બદ્ધારની વસ્તુ જા સમજે છે તેને સ્વ તરિકે માનતો નથી અને સમગ્રમા પછ હજીતો નથી સહ પ થવાનું કારણ તત્વજ્ઞાનની ખામી છે

સાચો પુમાર્થ મોક્ષાર્થ તત્વજ્ઞાનની જ શોધ કરશે જગતમા સાર વસ્તુ આત્મા છે મિત્ય જા અને અમા છે માપડે આત્માને ઓળખના થઈ જઈએ તો બહુ જાણ્યુ સમજાય શાસ્ત્રમા પણ કહેલ છે કે જો એમ જાણ્યુ મો મન્વ જાણ્યુ જ એમ આત્માને જાણે છે તે બધુ જાણે છે ' જો મન્વ જાણ્યુ સો એમ જાણ્યુ જગતના મર્વ પાથને પોતાના આ માથી બિન જાણે છે તે એમ આત્માને જાણે છે

એક પૂર્વાચાર મનારા / પ્રમાણે ૮ ક

' માત્ર અમરૂં શાસ્ત્ર-સમુદ્ધ મયન કરી શાનીઓએ તન કા પા છે અને તે સ્વ-પરને જુ । ઓળખાવનાર બેલ્લાન (સમ્યગ્-જ્ઞાન) તથા પર એંગે દિમા, વિરા કાણનો ત્યાગ અને સ્વ એંગ

પોતાના ડુબોમાં રહેવું એ ચારિત્ર છે આ રત્નો આપણને મહેતે મહેત છે તો અપૂર્વ તત્વજ્ઞાન અને મધ્યાગ્નિની પ્રાપ્તિ હી આ નગ્નવ મરણ કરવો જોઈએ

જે નિમ્મગ્ની આત્મા હોય છે તેને આત્મજ્ઞાન એટલે તત્વજ્ઞાન આબાસાલી ગિખરાલી મરજ પ્રગટે છે

તત્વનું જ્ઞાન કરી તેનો નિમ્મય કરવાથી જ સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે ધમગ્નન બીજા સમકિત છે ને રૂગ મોત છે બીજા વિના રૂગ ન હોય તેમ સમકિત વિના મોત નથી આજે જેટલા ગમદેવ, કચેશ કમ ઈએ ચર્ચ રહ્યા છે તે બધા તત્વજ્ઞાનની ખામીના પ્રતાપ છે

શરીર સમાન ધમકિયા છે અને જૈન ય સમાન તત્વજ્ઞાન છે બ્યારે જીવ વિનાનું શરીર થાય છે ત્યારે મધાજ જીવ છે, તદ્વત્ત નારે તત્વજ્ઞાન વિનાની મમાજ થાય છે ત્યારે કતેશ, મ્મમદ ને કમ ર હિતન થાય છે વિવરસમના અને ઈન્દ્રિય સુખની ઈચ્છાઓ પ્રદિપ્ત થાય છે માટે રે ધમના મગ્દક પોતાના ધમની કિયામા રહેન ગુપ્ત તત્વો મમાજને પ્રગટકે મમગ્ની નન્યેતન અર્થવું નેમ્મએ જૈનમ્મ તત્વજ્ઞાનથી જગૂ છે છતાં આજે પ્રમા ના લીધે તત્વજ્ઞાન કોઈ વિરન આત્માને પ્રાપ્ત થાય છે તેની પ્રાપ્તિ બાગક વૃદ્ધ સુવાન સ્ત્રી, પુરુષ દરેક મહેનાઈરી કરી શકે તેવા આગમથી શ્રી જૈનતત્વ પ્રત્નોત્તર નામનું પુસ્તક તૈયાર કરામા આ યુ છે સાધન વાચ્યા પછી આ જ્ઞાનથી આત્મકિત દેખાર તો પ્રત્નોત્તરે હાથ્ય કરી રાત્રે જ્ઞાન મમગ્ની તે ઉપર ચિત્તવન કરવું જોઈ અપૂર્વ ગાતિ પ્રગટશે અને સમ્પતિગુણ સિદ્ધ પ્રગટ થશે

‘ દ્રવ્યાનુભોગ જાણના થમા, ટમે મિથ્યાત્વ રૂં

સમકિત મગ્ન આને મની વન આન પૂર

બાગકને યુજીએ કે સમુદ્ર કેમ્તો મોગ છે તેના ઉત્તમમાં તે દાથ પહોળા કરી મોટાઈ જનારે તેમ આ મદાન વિષય જૈનતત્વ

પ્રત્નોત્તર' લખનાનું કામ આજ પછી લેખક માટે બે હરનદારા નમુદનુ પ્રમાણ બનાવવા બરાબર છે સાચું સમુદ્ધ અને તત્ત્વજ્ઞાન અનન છે તેના અનનમા લાગને પણ મમજવાની શુદ્ધિ શક્તિ કે પુરુષાચ નથી આ વર્મ રાગ અને અન્ય ઉપચારને વશ થઈ પ્રવલ્ન કર્યો છે આમા અનેક બુદ્ધો હશે તે બંધુ મદારી ખામી ગણે છુ અને અન કરણથી પશ્ચાત્તાપ કે છુ વાચનાર હમવત્ સાર પ્રલુપ્ત કરી પોતે હસથી વધારે ઉત્તમ મનુષ્યના ઉચ્ચ ગુણોના ધારક અને બુદ્ધો પ્રકાશકને લખી જણાવનાથી આ પુસ્તકની ત્રીજી આવૃત્તિ વધુ શુદ્ધ બનશે

આ પ્રત્નોત્તર તૈયાર કરવામા જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશીકા દ્રવ્ય સમ્રહ, કર્મત્રય અને ખીજા અનેક તારા સંચારિની સહાય લીધી છે તે માટે તેના અધ્યક્તા, અધ્યક્ષાર અને પ્રકાશકોનો અત કરણથી ઉપકાર માનીએ છીએ

પ્રકાશક.



॥ શ્રી વીતનગાયનમ ॥

શ્રી જૈન તત્ત્વ-પ્રશ્નોત્તર.

(મ ગતાચરણ)

(૧) જમો અગિહ્યાજ જમો નમસ્કાન્ કરે છું અરિ રાગ,
દેષ, મોહરૂપી શત્રુ દનાજન=હવ્યા, નાશ કર્યો છે જેમણે
રાગ, દેષ, મોહરૂપી શત્રુનો નાશ કર્યો છે તેવા અગિહ્ય ત
દેવને નમસ્કાન્ કરે છું હું પણ રાગ, દેષ મોહરૂપી શત્રુ
જોનો નાશ કરીશ ત્યારે ધન્ય થશે શ્રી અરિહતદેવે
૧ અનતજ્ઞાન, ૨ અનતદર્શન, ૩ અનત આત્મિક સુખ,
૪ અનત આત્મશક્તિ એ ચાર ગુણ રાગદેષ મોહનો નાશ
કરી પ્રગટ કર્યો છે અને માગી આત્મામા તે ઢકાએલ છે
હું પણ તે પ્રગટ કરવાને આજ્ઞથી રાગ, દેષ, મોહ ઘટાડવાનો
નિશ્ચય કરે છું

ચોપાઈ

ચાર ઘાતીયા કર્મ નિવારી, જ્ઞાન દરસ સુખ બલ પ્રકાશ,
પરમોદારીકે તન શુનવત, ધ્યાઉ શુદ્ધ સદા અરહિત ॥૧॥

(૨) જમો સિદ્ધાન્ત-જમો નમસ્કાર હોજો, સિદ્ધાન્ત
શ્રી સિદ્ધભગવતજીને જેમણે સર્વ કર્મ નાશ કરી આત્માના
સર્વ ગુણો પ્રકટ કર્યો છે તેવા શ્રી સિદ્ધ ભગવાનને વદન
કરે છુ, હું પણ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ દ્વારા સકલ
કર્મ નાશ કરી સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત કરીશ ત્યારે ધન્ય થશે

ચોપાઈ

કરમ કાયનાસે સખ થોક દેખે બર્ને લોકાલોક,
લોક શીખર શીરપુર સાકાર, ધ્યાઉં સિદ્ધ સુખી અવિકાર ॥૨॥

(૩) જમો આચરિયાન-જમો નમસ્કાર કરે શ્રી
આચાર્ય મહારાજને જેઓ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ અને
વીર્ય એ પાસ આચાર પોતે પાળે છે, બીજાને પણાવે છે,
તેવા આચાર્ય મહારાજને વદન કરે છુ હું પણ પાસ
આચાર પાળીશ ત્યારે ધન્ય થશે

ચોપાઈ

દર્શન જ્ઞાન પ્રધાન વિચાર, મત તપ વીરજ પ આચાર,
ધરે ધરાવે ઔરની પાસ, ધ્યાઉં આચારજ સુખરાશ ॥૩॥

(૪) જમો ઉપાસાયણ-જમો નમસ્કાર કરે છુ ઉપજ્ઞાયાણ
શ્રી ઉપાધ્યાય મહારાજને જેઓ અપૂર્વ જ્ઞાન પોતે શીખે
અને બીજાને શીખાવે છે તેવા ઉપાધ્યાય મહારાજને વદન
કરે છુ હું પણ અપૂર્વ જ્ઞાન હંમેશા શીખીશ અને બીજાને
શીખાવીશ ત્યારે ધન્ય થશે

ચોપાઈ

સમ્યક્ રતનત્રય ગુનવીન, સદા ધરમ ઉપદેશ પ્રવીન,
સાધુનીને ગુણ કર્ણાધાર ધ્યાઉં ઉપાધ્યાય હીતકાર ॥૪॥

૧ (૫) જમો હોય સત્સાહુષ=જમો=નમસ્કાર કરે છુ હોય
 હોકાને વિષે વિચરતા સર્વ=સર્વ સાહુષ=સાધુ મુનિવરોને,
 જેઓ અહિંસા, સત્ય, અયૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિશ્રદ્ધ, એ
 પાત્ર મહાવ્રત પાળે છે તેમને હું વદન કરે છુ હું પણ
 હિંસા, જુક, ચૌરી, વિષયસેવન, અને ધન મોહ છોડી પાત્ર
 મહાવ્રત ધારી ચંદ્રશે ત્યારે અહોભાગ્ય થશે

ચોપાઈ

દશન જ્ઞાન મુગુલુ ભ ડાર, પરમ મુનિવર મુદ્રાધાર,
 સાધે શીવમારમ આચાર, ધ્યાઉ સાધુમુગુન દાતાર ॥૫॥

૧ પ્રશ્ન—જેન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—જેઓ આત્માના અતરંગ એટલે અદરના
 શત્રુ અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ, હિંસા, અમત્ય, વિષયવાસના અને
 રાગદ્વેષને છૂટવા (ત્યાગ કરવા) પ્રયત્ન કરે છે તેને જેન
 કહે છે

૨ પ્રશ્ન—જન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—જેમણે આત્માના અતરંગ શત્રુ અજ્ઞાન,
 મિથ્યાત્વ, હિંસા, અસત્ય, વિષયવાસના, અને રાગદ્વેષ,
 સર્વથા પ્રકારે છૂટ્યા (નાશ કરેલ છે) તેને જન કહે છે

૩ પ્રશ્ન—અતરંગ શત્રુઓને છૂટવાથી શુ લાભ થાય ?

ઉત્તર—આત્માના મુખ્ય ચાર ગુણ પ્રગટ થાય છે
 અનંત જ્ઞાન, અનંતદર્શન અનંત આત્મિક સુખ અને
 અનંત વીર્ય (આત્મશક્તિ)

૪ પ્રશ્ન—અતરંગ શત્રુઓને છૂટવાનો શુ ઉપાય ?

ઉત્તર—પ્રથમ તત્ત્વનું એટલે દ્રવ્યાનુયોગનું જ્ઞાન કરી સમક્ષિત અને ચારિત્રશુભ પ્રગટ કરવાથી આ શુભો જીતી શકાય ॥

૫ પ્રશ્ન—તત્ત્વ એટલે શું ?

ઉત્તર—સત્ય વસ્તુ અર્થાત્ વસ્તુ સારભૂત વસ્તુને તત્ત્વ કહે છે તેનું બીજું નામ દ્રવ્ય પણ ॥

૬ પ્રશ્ન—પ્રશ્ન પુછવાથી શું લાભ થાય ?

ઉત્તર—વિનયપૂર્વક સદ્ગુણને પ્રશ્ન પૂછવાથી અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વનો નાશ થઈ સત્ય જ્ઞાન અને સમક્ષિત શુભ પ્રગટ થાય છે

૭ પ્રશ્ન—પ્રશ્ન કેવા પુછવા જોઈએ ?

ઉત્તર—જે પ્રશ્ન પુછવાથી સારભૂત વસ્તુનું જ્ઞાન અને તત્ત્વનો ઓધ થાય તેવા જરૂરી પ્રશ્નો જ પુછવા જોઈએ

૮ પ્રશ્ન—તત્ત્વના પ્રશ્નો કેાણ પુછતા ?

ઉત્તર—જ્યારે તીર્થંકર લગવાનના દર્શન માટે મોટા મોટા અક્ષર્તા, બલદેવ, વાસુદેવ, રાજ્ય, મહારાજા, શેઠ, સેનાપતિ, વિજેરે આવતા ત્યારે પ્રભુને પ્રણામ કરી તત્ત્વના જ પ્રશ્ન પુછતા કે હે પ્રભો ! અમો અનંતકાળ થયા સ સારમા જન્મમરણ કરી રહ્યા છીએ તે કેવી રીતે તેનાથી મુક્ત થઈ પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રગટ કરી અજર અમર સિદ્ધપદ પામી શકીએ

૯ પ્રશ્ન—પ્રભુ સમારમા જન્મમરણ કરવાનું શું કારણ કહેતા ?

ઉત્તર—પ્રભુ કહેતા કે—અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ વશ જીવ સ સારમા જન્મમરણ કરી રહ્યો ॥

૧૦ પ્રશ્ન—પ્રભુ જન્મમરણથી હટવા કયો ઉપાય દેખાડતા ?

ઉત્તર—પ્રભુ તત્ત્વ સ્વરૂપનો ઉપદેશ આપતા જેથી આત્માના સત્ય સ્વરૂપને બાણી સમ્બર્તિ જેવા પણ એક ઉપદેશમાં મવ વૈભવ ભોગ છોડી મોક્ષમાગનું સાધન કરવા તૈયાર થયા હતા.

૧૧ પ્રશ્ન—આવા તત્ત્વનું જ્ઞાન કરવાની કેવી જરૂર છે ?

ઉત્તર—જેમ શરીરમાં જીવ હોય તો તે સાફ જોઈ છે ને ઘણું કામ આપે છે અને જીવ વિનાનું શરીર જ ને અને સડી તે યથા છે તેમ જીવને તત્ત્વનું જ્ઞાન હોય તો પરમ શાંતિ થાય નહિ તો જીવ અશાન્ત બની વિષયોની ઇચ્છા કરે છે અથવા ધર્મ કલહો અને ઝગડાઓ કરે.

૧૨ પ્રશ્ન—તત્ત્વજ્ઞાન કરવાથી શું લાભ થાય ?

ઉત્તર—(૧) તત્ત્વનું જ્ઞાન તે દરેક ભવમાં આત્માને સાચી શાંતિ આપે છે

(૨) તત્ત્વજ્ઞાનથી આત્માના અતંગ શત્રુ ક્રોધ મોહ વિગેરે મહેલાઈથી છૂટી શકાય છે

(૩) તત્ત્વજ્ઞાનથી સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમક્ષિત પ્રગટ થાય છે

(૪) તત્ત્વજ્ઞાન તે જન્મ જગ મરણના દુ ખોથી છુવાનું અપૂર્વ સાધન છે

૧૩ પ્રશ્ન—વ્યવહારિક જ્ઞાન કરતા તત્ત્વજ્ઞાન કેટલું વધારે જાણદાયી ગણાય ?

ઉત્તર—વ્યવહારિક જ્ઞાનથી એક જ ભવમાં થોડી દીર્ઘ અને બાહ્ય સુખોની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તત્ત્વજ્ઞાનથી દરેક

જન્મમા અનેક દરેક સ્થિતિમા સાચી શાંતિ અને સત્ય સુખ મળે ॥ અને અતે મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે

૧૪ પ્રશ્ન—આ પુસ્તકમા કેવા પ્રશ્નોત્તરો છે ?

ઉત્તર—અનેક શાસ્ત્ર તથા અનેક જન્મમાના તત્ત્વના વિચારો સરળ ભાષામા આ પુસ્તકમા પ્રશ્નોત્તરરૂપે સહેલ પૃથ્વી સમજાવવામા આપ્યા ॥

૧૫ પ્રશ્ન—આ જૈન પ્રશ્નોત્તર કેવી રીતે રીખવા ?

ઉત્તર—બધાબર વાચી સમજી તેને ઠઠસ્ય કરી લેવા અને એકાતમા તે ઉપર વિચાર કર્યો જેથી અપૂર્વ આત્મ-જ્ઞાન અને સમકિતશુદ્ધિ પ્રગટ થયે

૧૬ પ્રશ્ન—સમકિત શુદ્ધિ પ્રગટ થયે શુ ફળ મળે ?

ઉત્તર—સમકિત શુદ્ધિ જન્મમરણનો નાશ કરી મોક્ષના અનંત સુખ પ્રાપ્ત કરવાનું બીજ છે—મૂળ ॥ માટે જૈન તત્ત્વ પ્રશ્નોત્તર રીખવા પરમ હિતકારી છે

૧૭ પ્રશ્ન—સમકિત ક્યારે પ્રગટ થાય છે ?

ઉત્તર—દોહો—જીવાદિકે નવતત્ત્વનો, આચો અનુભવ પાય, થદા સવેગે કરી, તે જીવ સમકિત પાય ॥૧॥

જીવ અજીવાદિ નવ તત્ત્વનું જ્ઞાન નય અને પ્રમાણ દ્વારા કરી સ્વ આત્મા અને પર દ્રવ્યનું સમાર્થ જુદાપણુ જાણી સ્વ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ કરે તેને સમકિત કહે છે તેના બાહ્ય ચિન્હ સ (સમજાવ), સવેગ (ધર્મ, ધર્મી, ધર્મકેળ મોક્ષની ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિ તથા પ્રીતિ), નિર્વેગ (વિષય અરૂચી) અનુકેપા અને આસ્તા (તત્ત્વાર્થ થદા) છે

૮ પ્રશ્ન—સમકિતની પ્રસશા શાસ્ત્રકારો તથા પ્રાચીન
માયાર્યોએ કેવી કરી છે ?

(૧) મમકિત એકડો છે, બીજા ગુણો મીઠા સમાન
છે, એકડો હોય તો મીઠા બહુ કુળ દે છે

દોહો—સમ્યક્ દર્શન અક હે, ઔર ક્રિયા સળ સૂન્ય,
અક જતન કરી રાખીએ, સૂન સૂન દશ ગુણ ॥૧॥

(૨) “મદ્વા વમ કુલ્લદા” શ્રદ્ધા પરમ કુલ્લદા છે

(૩) સમત્ત મદ્વા નસિત્તિ, ચરિત્તમદ્વા સિત્તિ સમકિત
અઘટ શિદ્ધ મોક્ષ ન પામી શકે ચારિત્ર અઘટ પુન તે મેળવી
તરત મોક્ષમા જઈ શકે (પ્રવૃત્તિ છોડી આત્મ રમણતાથીજ
મોક્ષ મળે છે, ચર એટલે પ્રવૃત્તિ સમત્ત એટલે શુદ્ધ સ્વરૂપ)

(૪) ભવ પરપરા જન્મ મરણ ઘટાડનાર એક સમકિત છે

દોહો—એક સમકિત પાયા વિના, તપ જપ કિરિયા ફોફ,
જન્મ મરણ ઘટશે નહિ, સમભો અતુર લોક ॥૩॥

(૫) ક્રોધાનુયોગ ભણતા થકા ટળે મિથ્યાત્વ દૂર
મમકિત સહજ અને સહી, વર્તે આનંદ પૂર ॥૪॥

આવુ સમકિત રતન અઘટ કરવા આ તત્ત્વ પ્રત્નો
તરોતુ જ્ઞાન અવશ્ય કરવુ ભેધએ

૧૯ પ્રશ્ન—દ્રવ્ય કેને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) ગુણોના આશ્રયને દ્રવ્ય કહે છે

(૨) ગુણ પર્ચાય કરી સહિત હોય તેને દ્રવ્ય કહે છે

(૩) ઉત્પન્ન થવું, વિનાશ પામવું, અને કાયમ રહેવું

એ ત્રણ સ્વભાવ હોય તેને પણ દ્રવ્ય કહે છે

૨૦ પ્રશ્ન—ગુણ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) જે દ્રવ્યના સર્વ ભાગમાં અને સર્વ અવસ્થામાં રહે તેને શુષ્ક કહે છે

(૨) જે દ્રવ્યની ઝાળખાણ કરાવે તેને શુષ્ક કહે છે જેમ જીવના શુષ્ક જ્ઞાન દર્શન, સુખ અને વીર્ય, પુરુષલના શુષ્ક રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ

૨૧ પ્રશ્ન—પર્યાય કોને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) દ્રવ્ય-શુષ્કના પરિવર્તનને પર્યાય કહે છે

(૨) પર્યાય એટલે પરિવર્તન ચક્ર, ફરતુ જે અવસ્થાનું રૂપાંતર થાય તેને પર્યાય કહે છે જેમ બાળકનું જીવાન તથા વૃદ્ધ થવું મનુષ્યનું દેવ થવું, થોડા જ્ઞાનનું ઘણું જ્ઞાન થવું, માટીના પિંડનો ઘડો થવો વિગેરે

૨૨ પ્રશ્ન—દ્રવ્યના બીજા કયા કયા નામ છે ?

ઉત્તર— દોહર

બાવ પદાર્થ સમય ધન, તત્ત્વ વિત્તવસ્તુદર્શ,
દ્રવિષ્ણુ અર્થ ઇત્યાદિ વસ્તુ નામ ચે સર્વ ॥૧॥

ભાવાર્થ—(૧) ભાવ (૨) પદાર્થ (૩) સમય (૪)

ધન (૫) તત્ત્વ (૬) વિત્ત (૭) વસ્તુ (૮) દ્રવ્ય (૯) દ્રવિષ્ણુ (૧૦) અર્થ ઇત્યાદિ વસ્તુ એટલે દ્રવ્યના નામ છે

૨૩ પ્રશ્ન—દ્રવ્યના મુખ્ય ભેદ કેટલા છે ?

ઉત્તર—દ્રવ્યના મુખ્ય ભેદ બે છે એક જીવ દ્રવ્ય, બીજો અજીવ દ્રવ્ય

૨૪ પ્રશ્ન—જીવ દ્રવ્ય કોને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) જેનામાં જ્ઞાનદર્શન ચેતના શુષ્ક હોય

(૨) જેનામા સુખ દુઃખ અનુભવ કરવાની શક્તિ હોય એને જીવ દ્રવ્ય કહે છે જેવા કે—મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, કીટી, કાચી માટી, કાચુ પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ વિગેરે
૨૫ પ્રશ્ન—અજીવ દ્રવ્ય કેને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) જેનામા જ્ઞાનદર્શન ચેતના ગુણ ન હોય
(૨) જેને કદી પશુ સુખ દુઃખ ન થાય તેને અજીવ દ્રવ્ય અગર જડ પદાર્થ કહે છે જેવા કે—ચોપડી, ઘર, ટોપી, ઘડિયાળ વિગેરે

જીવ અવસ્થા

૨૬ પ્રશ્ન—જીવની ઓળખાણ કેટલા લક્ષણોથી કરી શકાય છે?

ઉત્તર—જીવની ઓળખાણ કરવાના મુખ્ય લક્ષણો નવ છે

૨૭ પ્રશ્ન—જીવના નવ લક્ષણો કયા કયા છે ?

ઉત્તર—(૧) સદાકાળ જીવપણું કાયમ રહેવાથી જીવ

(૨) ઉપયોગવત્ત એટલે જ્ઞાનદર્શનધારી

(૩) અરૂપી એટલે ઇન્દ્રિયોથી ભરખી ન શકાય તેવો

૩૫ ૨૪ અથ રૂપરૂપ વિનાનો

(૪) કર્તા કર્મનો કર્તા છે

(૫) ભોક્તા કર્મોના ફળને ભોગવવાવાળો

(૬) પોતપોતાના શરીર પ્રમાણે રહેવાવાળો

(૭) મસારી એટલે શરીરધારી

(૮) સિદ્ધ અશરીરી

(૯) સદા હિતે જવાના સ્વભાવવાળો

(જેમ તુંબડીનો સ્વભાવ પાણીમા ઉપર તરવાનો છે
જતા માટીને દોરડાથી બધાએલ પાણીમા ડુબે છે તેમ

જીવનો સ્વભાવ ઉપર જીવાનો છે પણ સગ દેવ મોહ રૂપી
કર્મ મેલથી સસાર રૂપી સમુદ્રમાં ડુબી રહ્યો છે
૨૮ પ્રશ્ન—જીવને જીવ શા માટે કહે છે ?

ઉત્તર—જ્ઞાન દર્શન મુખ વીર્ય એ ચાર ભાવ પ્રાણ
એટલે નિશ્ચય પ્રાણે કરી સદા કાળ જીરે છે, કદી નાશ
પામતો નથી, તેથી તેને જીવ કહે છે

૨૯ પ્રશ્ન—પ્રાણ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે વડે જીવિતવ્યને ધારણ કરે તેને પ્રાણ
કહે છે અર્થાત્ જેના સયોગથી આ જીવ જીવન અવસ્થાને
પામે છે અને વિયોગથી મરણ અવસ્થાને પામે છે તેને
પ્રાણ કહે છે

૩૦ પ્રશ્ન—પ્રાણના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—જે એક દ્રવ્ય પ્રાણ (સ્થુલ પ્રાણ) બીજો
ભાવ પ્રાણ (સૂક્ષ્મ પ્રાણ) ત્રીજા પ્રાણને વ્યવહાર પ્રાણ
અને ભાવ પ્રાણને નિશ્ચય પ્રાણ પણ કહે છે

૩૧ પ્રશ્ન—દ્રવ્ય પ્રાણના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—ચાર (૧) ઇન્દ્રિય પ્રાણ (૨) બલ પ્રાણ (૩)
શ્વાસોચ્છવાસ પ્રાણ અને (૪) આયુષ્ય પ્રાણ

૩૨ પ્રશ્ન—દ્રવ્ય પ્રાણના વિશેષે કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—દશ, પાંચ ઇન્દ્રિય,—૧જી બલ,—શ્વાસોચ્છવાસ
અને આયુષ્ય

૩૩ પ્રશ્ન—પાંચ ઇન્દ્રિય પ્રાણ કયા કયા છે ?

ઉત્તર—(૧) સ્પર્શદ્રિય (ચામડી)

(૨) રસેન્દ્રિય (જીભ)

(૩) ગ્રાણેન્દ્રિય (નાક)

(૪) ચક્ષુરિન્દ્રિય (આંખ)

(૫) શ્રોત્રેન્દ્રિય (કાન)

૩૪ પ્રશ્ન—ત્રણ બલપ્રાણ કયા કયા છે ?

ઉત્તર—(૧) વિચાર કરવાની શક્તિ તે મનબલ પ્રાણ-

(૨) બોલવાની શક્તિ તે વચનબલ પ્રાણ

(૩) શરીરની શક્તિ તે કાયબલ પ્રાણ

૩૫ પ્રશ્ન—આસોન્ધવાસ બલપ્રાણ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—હવાને શરીરમાં ખેંચવાની અને બહાર કાઢવાની શક્તિને આસોન્ધવાસબલ પ્રાણ કહે છે

૩૬ પ્રશ્ન—આયુધ્યબલ પ્રાણ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જેના સંયોગથી એક શરીરમાં અમુક વખત રહેવાનું થાય અને જેના વિયોગથી તે શરીર છુટી જાય તેને આયુધ્ય બલપ્રાણ કહે છે

૩૭ પ્રશ્ન—ભાવપ્રાણ અર્થાત નિશ્ચય પ્રાણના ઢેલલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—ભાવપ્રાણના ચાર ભેદ છે (૧) અનત જ્ઞાન (૨) અનતદર્શન (૩) અનત સુખ (૪) અનત વીર્ય એટલે અનત આત્મ શક્તિ

૩૮ પ્રશ્ન—આપણા ભાવપ્રાણમાં અને પરમાત્માના ભાવ પ્રાણમાં શું ફેર છે ?

ઉત્તર—આપણા ભાવપ્રાણ અશુદ્ધ છે અને પરમાત્માના ભાવ શુદ્ધ છે

૩૯ પ્રશ્ન—શુદ્ધ ભાવ પ્રાણ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જેમાળીલકુલ મલીનતા ન હોય અને પ્રતિપૂર્ણ હોય તેને શુદ્ધ ભાવ પ્રાપ્ત કહે છે જેવા કે—અનત જ્ઞાનાદિ તે અરિહંત અને સિદ્ધ ભગવાનને હોય છે

૪૦ પ્રશ્ન—અશુદ્ધ ભાવ પ્રાપ્ત કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે મલીન અથવા અપ હોય તેને અશુદ્ધ ભાવ પ્રાપ્ત કહે છે તે સર્વ સમારી જીવેને છે

૪૧ પ્રશ્ન—ભાવ પ્રાપ્ત અશુદ્ધ સાથી યાય છે ?

ઉત્તર—હિંસા, ઇદ્રિયોના લોભ અને રાગ દ્વેષથી ચાર ભાવ પ્રાપ્ત મલીન યાય છે જેવાકે—

(૧) અનત જ્ઞાન મલિન થઈ કુજ્ઞાન અથવા થોડું જ્ઞાન થવું

(૨) અનત દર્શન મલિન થઈ કુદર્શન અથવા થોડું દર્શન થવું

(૩) અનત આત્મિક સુખ મલિન થઈ ઇદ્રિયોના સુખદુષ્ણનો અનુભવ અથવા થોડું આત્મિક સુખ થવું

(૪) અનત આત્મિક શક્તિ મલીન થઈ કુવીર્ય (હિંસા, કાષાદિમા પુરુષાર્થ) અથવા થોડી આત્મશક્તિ થવી

૪૨ પ્રશ્ન—જીવને દુષ્ણ થવાનું મૂળ કારણ શું છે ?

ઉત્તર—હિંસા ઇદ્રિયોના લોભ અને નાગદ્વેષ કરવાથી ચાર ભાવ પ્રાપ્ત મલીન કરી જીવ સદા દુષ્ણી યાય છે

૪૩ પ્રશ્ન—જીવને સુખી થવાનું મૂળ કારણ શું છે ?

ઉત્તર—જેટલા પ્રમાણમાં હિંસા ઇદ્રિયોના લોભ અને રાગદ્વેષ ઘટાડવામાં આવે છે તેટલા પ્રમાણમાં ચાર ભાવ

પ્રાણ શુદ્ધ થાય છે અને મુખ મળે છે ત્યારે સર્વથા હિંસા ઇન્દ્રિયોના ભોગ અને સંલેષનો ત્યાગ કરી ચાર ભાવ પ્રાણ પૂર્ણ શુદ્ધ થાય છે, ત્યારે અનત અવિનાશી મુખ મળે છે. આજ પગ્માત્મ અવસ્થા ॥

૪૪ પ્રશ્ન—શુદ્ધ જીવ જોટલે પરમાત્માના નામો કયા કયા છે ?

ઉત્તર—પરમપુરુષ પરમેશ્વર પરમજ્યોતિ, પરમબ્રહ્મ (પ્રધાન આત્મા) અનાદિ અનત, અવિનાશી, અજ (કરી જન્મ ન લે તે) સુક્ત, નિરજન-નિગઠાર, સર્વદર્શી, સર્વ શુદ્ધ અને ભગવાનઆદિ અનેક નામો શુદ્ધ જીવના છે

૪૫ પ્રશ્ન—જીવ અજર અમર અવિનાશી કઈ અપેક્ષાએ છે ?

ઉત્તર—ભાવપ્રાણ હંમેશા જીવમા કાયમ રહે છે જેથી કરી અજર અમર અવિનાશી છે

૪૬ પ્રશ્ન—જીવ જન્મ મરણ કઈ અપેક્ષાએ કરે છે ?

ઉત્તર—જીવ-દ્રવ્ય પ્રાણની પ્રાપ્તિથી જન્મ લે છે અને દ્રવ્ય પ્રાણના નાશથી મરણ પામે છે

૪૭ પ્રશ્ન જીવ અજર અમર અવિનાશી છે તેા કેાઈ જીવને મારવામા પાપ કેવી રીતે લાગે ?

ઉત્તર—જીવને મારવાથી યા કદ દેવાથી ત્રણ પ્રકારની હિંસા થાય છે (૧) જીવને મારવાથી યા કદ દેવાથી તેના દ્રવ્ય પ્રાણને હાનિ પહોંચે છે, અને એથી તે જીવને દુઃખ થાય તે પાપ છે એ એક હિંસા

(૨) દુઃખ થવાથી તે જીવને ચગ દેવ યદ્ય તેના ભાવ પ્રાણ રાનાદિ મલિન થાય છે તે બીજી ભાવ હિંસા

(૩) ધીજને દુખ આપનાર પોતે હિસા ભોગ યા કોપાદિ વચ થઇ પોતાના ભાવ પ્રાણ જ્ઞાનાદિ મલિન કરી દુઃખ પાપ ક્રમ એકત્ર કરે છે, તે પોતાની ભાવ હિસા છે એટલા માટે મન વચન અને કાયાથી કોઈને દુઃખ આપવું તે પોતે દુઃખ પામવાનું જ કામ છે

૪૮ પ્રશ્ન—હિસા કેટલા પ્રકારે થાય છે ?

ઉત્તર—હિસા સત્તાવીસ પ્રકારે થાય છે (૧) મનથી હિસાનું કામ કરે (૨) મનથી કરાવે (૩) મનથી ભણી જાણે (૪) વચનથી કરે (૫) વચનથી કરાવે (૬) વચનથી ભણી જાણે (૭) કાયાથી કરે (૮) કાયાથી કરાવે (૯) કાયાથી ભણી જાણે આ નવ પ્રકાર વર્તમાન કાળથી, નવ પ્રકારભૂત (ગત) કાળથી અને નવ પ્રકાર ભવિષ્ય (આવતા) કાળથી એમ હિસા સત્તાવીસ પ્રકારે થાય છે

૪૯ પ્રશ્ન—અહિસા કોને કહે છે ?

ઉત્તર—સત્તાવીસ (૨૭) પ્રકારે હિસાનો ત્યાગ તે અહિસા છે અને અહિસા તેજ ધર્મ છે અને તેજ સુખનું મૂળ ॥ માટે હમેશા હિસા છોડી અહિસા આદરવી જોઈએ

૫૦ પ્રશ્ન—જીવને ઇદ્રિયાદિ દ્રવ્ય પ્રાણ કયા સુધી નવ નવા મળતા રહે છે ?

ઉત્તર—ઇદ્રિયાદિ દશ પ્રાણની મમતા રહે છે તે માં હિસા વિષય રાગ દ્વેષ કરે છે ત્યા સુધી દ્રવ્ય પ્રાણ મળત રહે છે ને જીવ દુઃખ ભોગવે છે

૫૧ પ્રશ્ન—જીવદ્રવ્ય પ્રાણરહિત અશરીરી સિદ્ધ કયા થાય છે ?

ઉત્તર—જ્યારે જીવ દ્રવ્ય પ્રાણની મમતા સર્વથા છોડે છે તે માટે હિંસા વિષય રાગ દ્વેષાદિ કરતો નથી અને દશે દ્રવ્ય પ્રાણને ધર્મ માર્ગમા સ્થીર કરે છે જ્યારે અશરીરી સિદ્ધ થાય છે એટલા માટે દ્રવ્ય પ્રાણની મમતા છોડી તેને ધર્મમા ભેડવા ભેઈએ

ઉપયોગનું સ્વરૂપ

પર પ્રશ્ન—ઉપયોગી કોને કહે છે અને તેના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—જીવનો મુખ્ય શુભ ચેતના છે, ચેતનાની પ્રવૃત્તિને ઉપયોગ કહે છે તેના બે ભેદ છે એક દર્શનોપયોગ અને બીજો જ્ઞાનોપયોગ

પર પ્રશ્ન—દર્શનોપયોગ કોને કહે છે અને તેના કેટલા નકાર છે ?

ઉત્તર—વિશેષ જ્ઞાન થતા પહેલાં કે ઈક છે એવું જાણ્યું તેને દર્શનોપયોગ કહે છે- તેના ચાર પ્રકાર છે (૧) ચક્ષુ દર્શન (૨) અવ્યક્ત દર્શન (૩) અવધિ દર્શન અને (૪) કેવળ દર્શન કહે છે

પર પ્રશ્ન—ચક્ષુ દર્શન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—આખોથી સામાન્ય જ્ઞાન થાય તેને ચક્ષુદર્શન કહે છે

પર પ્રશ્ન—અવ્યક્ત દર્શન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—આખો સિવાયની ચાર ઇંદ્રિયો તથા મનદ્વારા સામાન્ય જ્ઞાન થાય તેને અવ્યક્ત દર્શન કહે છે

પર પ્રશ્ન—અવધિ દર્શન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—અવધિ નાન થતા પહેલા સામાન્ય જ્ઞાન થાય તેને અવધિ દર્શન કહે છે

૫૭ પ્રશ્ન—કેવળદર્શન કેને કહે છે ?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાનની સાથે સાથે એટલે જે કમ શાસ્ત્રમા કહ્યા છે તે કમ પ્રમાણે જે સામાન્ય જ્ઞાન થાય તેને કેવળ દર્શન કહે છે

૫૮ પ્રશ્ન—જ્ઞાનોપયોગ કેને કહે છે અને તેના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—વિશેષ જ્ઞાનને જ્ઞાનોપયોગ કહે છે અને તેના આઠ ભેદ છે, તેમાં પાંચ જ્ઞાન છે અને ત્રણ અજ્ઞાન છે

૫૯ પ્રશ્ન—પાંચ જ્ઞાન કયા કયા છે ?

ઉત્તર—(૧) મતિ જ્ઞાન (૨) શ્રુત જ્ઞાન (૩) અવધિ જ્ઞાન (૪) મનપ્રવ જ્ઞાન અને (૫) કેવળ જ્ઞાન

૬૦ પ્રશ્ન—ત્રણ અજ્ઞાન કયા કયા છે ?

ઉત્તર—(૧) મતિ અજ્ઞાન અથવા કુમતિ જ્ઞાન (૨) શ્રુત અજ્ઞાન અથવા કુશ્રુત જ્ઞાન અને (૩) વિભગ જ્ઞાન

૬૧ પ્રશ્ન—મતિજ્ઞાન કેને કહે છે ?

ઉત્તર—ઇન્દ્રિય અને મનદ્વારા જે જ્ઞાન થાય તેને મતિ જ્ઞાન કહે છે જેમ આ ચોપડી જોઈને કહે આ ચોપડી છે

૬૨ પ્રશ્ન—શ્રુત જ્ઞાન કેને કહે છે ?

ઉત્તર—મતિ જ્ઞાનથી બાજેલા પદાર્થના સબોધથી તે તે પદાર્થને અગર બીજા કોઈ પણ પદાર્થને વિશેષ બાજુવે તેને શ્રુત જ્ઞાન કહે છે જેમ આ ચોપડી અમુક છે તેમા જીવ અજીવાદિ તત્વોનું જ્ઞાન સીખવાના પ્રશ્ન અને ઉત્તર

છે, તે મોઢે ડરી સમજવાથી સત્ય જ્ઞાન થાય છે તેવું ચારિત્ર
યતા મોક્ષ મળે છે એ શ્રુત જ્ઞાન

૬૩ પ્રશ્ન—અવધિજ્ઞાન કેને કહે છે ?

ઉત્તર—દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવની મર્યાદાપૂર્વક [કોઈ એક
હદ સુધી] રૂપી પદાર્થને સ્પષ્ટ બાજે તેને અવધિ જ્ઞાન કહે છે

૬૪ પ્રશ્ન—મન પયવ જ્ઞાન કેને કહે છે ?

ઉત્તર—દ્ર વ, ક્ષેત્ર, કાલ ભાવની મર્યાદાથી ખીજના
મનમા રહેલા રૂપી પદાર્થોને અર્થાત્ લાવેને બાંધવાવાળા
જ્ઞાનને મન પયવ જ્ઞાન કહે છે

૬૫ પ્રશ્ન—કેવળ જ્ઞાન કેને કહે છે ?

ઉત્તર—ત્રણે કાળમા થવાવાળી હાલતો (પર્યાયો)
સહિત સમસ્ત પદાર્થોને એવી સાથે (યુગવત્) બાંધવા-
વાળા જ્ઞાનને કેવળ જ્ઞાન કહે છે

૬૬ પ્રશ્ન—મતિ અજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન અને વિભગ જ્ઞાન
કેને કહે છે ?

ઉત્તર—પહેલાના ત્રણ જ્ઞાન મિથ્યાત્વ હોય ત્યા સુધી
અજ્ઞાન કહેવાય છે, અને સમકિત શુણ્ પ્રગટ થાય ત્યારે
અજ્ઞાન મટી જ્ઞાન થાય છે

૬૭ પ્રશ્ન—સમકિત કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જીવ, અજીવાદિ, તત્ત્વોને દ્રવ્ય, શુણ્, પર્યાય,
સામાન્ય વિશેષ, વ્યવહાર, નિશ્ચય, નય, પ્રમાણદ્વારા બાંધી
પોતાની આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ કરે, પર વસ્તુ
શરીર ધન ભોગાદિને પોતાથી જુદા બાજે અનુભવે તેને
મુખ્ય રીતે સમકિત કહે છે

૬૮ પ્રશ્ન—મિથ્યાત્વ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જેથી કરી જીવ પોતાની શુદ્ધ આત્માનો અનુભવ ન કરે, આત્મિક સુખ ન જાણે તેને મિથ્યાત્વ કહે છે ?

૬૯ પ્રશ્ન—જ્ઞાનના બીજા કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—જે એક પ્રત્યક્ષ અને બીજો પરોક્ષ

૭૦ પ્રશ્ન—પરોક્ષ જ્ઞાન કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે ઇન્દ્રિયાદિ બીજા પદાર્થોની સહાય્યથી જાણે તેને પરોક્ષ જ્ઞાન કહે છે, તે મતિ જ્ઞાન અને શ્રુત જ્ઞાન બે છે

૭૧ પ્રશ્ન—પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—બે દેશ પ્રત્યક્ષ અને સકલ પ્રત્યક્ષ

૭૨ પ્રશ્ન—દેશ પ્રત્યક્ષ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે ઇન્દ્રિયાદિ બીજા પદાર્થની મદદ વિના રૂપી પદાર્થને સ્પષ્ટ જાણે આમા ઇન્દ્રિયાદિની મદદ નથી તે પ્રત્યક્ષપણ અને મનની મદદ છે તથા કેવળ રૂપી પદાર્થ જાણે છે, અરૂપી નથી જાણતા તે દેશપણ, આમા અવધિ જ્ઞાન ને મન પર્યાવ જ્ઞાન છે (દેશ એટલે સ્થા પૂર્ણ વસ્તુન એક ભાગને દેશ કહે છે)

૭૩ પ્રશ્ન—સકલ પ્રત્યક્ષ એટલે કેવળ જ્ઞાન કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે કોઈની મદદ વિના કેવળ આત્માથીજ રૂપી અરૂપી સમસ્ત પદાર્થોની, જૂત, વતમાન અને ભવિષ્યની સર્વ અવસ્થાઓ (પર્યાયો)ને સ્પષ્ટ એકી સાથે જાણે તેને સકલ પ્રત્યક્ષ કેવળજ્ઞાન કહે છે આજ આપણી આત્માને શુદ્ધ શુણ્ણ છે અને તે પ્રગટ કરવો જોઈએ

નયનુ સ્વરૂપ

૭૪ પ્રશ્ન—નય કેને કહે છે ?

ઉત્તર—વસ્તુના એક અથ—એક વિભાગને બાહ્યના વાળા જ્ઞાનને નય કહે છે

૭૫ પ્રશ્ન—નયના બીજા નામો શું છે ?

ઉત્તર—અભિપ્રાય, આશય, અપેક્ષા, અગ, વિભાગ આદિ અનેક નામો નયના છે

૭૬ પ્રશ્ન—પ્રમાણ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—સમ્યક્ જ્ઞાનને પ્રમાણ કહે છે

સવૈયા એકતીમા

વસ્તુ હૈ અનત ધર્મી, તામૈ એક ધર્મ,

નવ મરવ ધનમ શ્રાહી, પરમાણુ માને હૈ ૧૧

ભાવાર્થ—દરેક વસ્તુ એટલે પદાર્થમા અનત ધર્મ એટલે શુદ્ધ છે તેમા કોઈ ખાસ શુદ્ધ લઈ વિચાર કરવો તે નય અને બધા ધર્મ શુદ્ધયુક્ત પદાર્થ વિચારવા તે પ્રમાણ છે

૭૭ પ્રશ્ન—નય પ્રમાણ ઉપર એક દખાત કહો ?

ઉત્તર—જેમ હાથી છે તેને જન્મના આધારા માણસો જેવા ગયા ને હાથ ફેરવી જાવે છે —

૧ પગ પકડનાર કહે હાથી ચાલતા જેવો છે

૨ પીઠ પકડનાર કહે હાથી જાટલા જેવો છે

૩ હાથ પકડનાર કહે હાથી સામેલા જેવો છે

૪ કાન પકડનાર કહે હાથી મુપડા જેવો છે, ઇત્યાદિ

આ બધા હાથીના આખા શરીરના ભાગ છે, જો બધા ભાગ ભેળા કરે તો સાચો હાથી થાય તેને પ્રમાણ સ ય જ્ઞાન કહે છે

૭૮ પ્રશ્ન—સત્ય નય કોને કહે છે ?

ઉત્તર—જે અપેક્ષાથી વિષય વિચારે અથવા કહે તે શિવાયની બીજી બધી અપેક્ષાઓને યથાયોગ્ય સ્થાને સ્વીકાર કરે તે સત્ય નય છે એટલે સત્યનય સાપેક્ષ (બીજા નયોની અપેક્ષા સહિત) છે સત્ય નયવાગાનું જ્ઞાન સમ્યક્ જ્ઞાન છે

૭૯ પ્રશ્ન—મિથ્યા નય કોને કહે છે ?

ઉત્તર—જે અપેક્ષાથી વિષય વિચારે અથવા કહે તે શિવાયની બીજી બધી અપેક્ષાઓને યથાયોગ્ય સ્થાને સ્વીકાર ન કરે તે મિથ્યા નય છે, એટલે મિથ્યા નય નિરપેક્ષ [બીજા નયોની અપેક્ષાસહિત] છે મિથ્યા નયવાગાનું જ્ઞાન મિથ્યા જ્ઞાન-કુજ્ઞાન છે

૮૦ પ્રશ્ન—નયના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—નયના મુખ્ય બે પ્રકાર છે એક વ્યવહાર નય અને બીજો નિઘેય નય

૮૧ પ્રશ્ન—વ્યવહારનય કોને કહે છે ?

ઉત્તર—બીજાના નિમિત્તથી એક પદાર્થને બીજા પદાર્થ રૂપ જાણવાવાળા જ્ઞાનને વ્યવહાર નય કહે છે જેવી રીતે માગીના ઘડાને ધીના નિમિત્તથી ધીનો ઘડો કહે છે અને કર્મના નિમિત્તથી દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ રૂપ કહે

૮૨ પ્રશ્ન—વ્યવહાર નયના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—બે એક સદ્ભૂત વ્યવહાર નય, અને બીજો અસદ્ભૂત વ્યવહાર નય

૮૩ પ્રશ્ન—સંભૂત વ્યવહાર નય કોને કહે છે ?

ઉત્તર—સંભૂત એટલે સત્ય, એક અખડ વસ્તુને ભેદ રૂપ બ્રહ્મ કરવાવાળા જ્ઞાનને સંભૂત વ્યવહાર નય કહે છે. જેવી રીતે જીવના કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શનાદિ

૮૪ પ્રશ્ન—અસંભૂત વ્યવહાર નય કોને કહે છે ?

ઉત્તર—અસંભૂત એટલે અસત્ય, ખોટી, જે સિન્ન પદાર્થોને એક રૂપ બ્રહ્મ કરે જેવી રીતે શરીર, ધન, પરીવારને પોતાના માને

૮૫ પ્રશ્ન—નિશ્ચય નય કોને કહે છે ?

ઉત્તર—વસ્તુના કોઈપણ સત્ય (યથાર્થ) અશને બ્રહ્મ કરવાવાળા જ્ઞાનને નિશ્ચય નય કહે છે, શુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન આદિ શુદ્ધ સુજ્ઞાને જીવ કહે

૮૬ પ્રશ્ન—નિશ્ચય નયના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—જે એક શુદ્ધ નિશ્ચય નય અને બીજો અશુદ્ધ નિશ્ચય નય

૮૭ પ્રશ્ન—શુદ્ધ નિશ્ચય નય કોને કહે છે ?

ઉત્તર—જે બીજા બધા નિમિત્ત રહીત વસ્તુના શુદ્ધ સ્વરૂપ બ્રહ્મ કરે જેવી રીતે કર્મોદિ સંયોગ રહિત જીવનું લક્ષણ શુદ્ધ જ્ઞાન, શુદ્ધ દર્શનાદિ

૮૮ પ્રશ્ન—અશુદ્ધ નિશ્ચય નય કોને કહે છે ?

ઉત્તર—બીજાના નિમિત્તથી વસ્તુના મૂળ શુદ્ધનું વિકારી અર્થોત્ક્રમિત થયું જેવી રીતે સંસારી જીવને કર્મના નિમિત્તથી કેવળ જ્ઞાનને બદલે, અપ જ્ઞાન અથવા મિથ્યા જ્ઞાન થયું આદિમક સુખને બદલે ઇન્દ્રિયોદ્ધાર સુખ દુઃખનો અનુભવ

કરો. રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, લોભ, મોહાદિ કરવાવાળાને જીવ
કહેવો તે અનુદ્ધ નિશ્ચય નય છે

૮૬ પ્રશ્ન—નયનું જ્ઞાન કરવાથી શું લાભ ?

ઉત્તર—નય એટલે આશય, અપેક્ષા, અભિપ્રાય છે.
જે સાચો આશય સમજે છે તેનું જ સાચું જ્ઞાન છે અને
સાચું જ્ઞાન હોય તે જ સાચો રસ્તો (સમ્યક્ચિત્ર) પામે
છે અને તેનું ફળ અનંત સુખ મળે છે નય જ્ઞાનનું ફળ
મધ્યમ જ્ઞાન, સમ્યગ્ જ્ઞાનનું ફળ સમભાવ, સમભાવનું ફળ
રાગ દ્વેષ રહિત આત્મિક સુખ અને આત્મિક સુખનું ફળ
મોક્ષ છે, એટલા માટે નયનું જ્ઞાન પરમ કિંતકારી છે

૮૭ પ્રશ્ન—નયનું જ્ઞાન ન કરવાથી શું હાનિ છે ?

ઉત્તર—નય એટલે અપેક્ષા બાંધ્યા વિના જીવને મિથ્યા
જ્ઞાન અને ચારિત્ર રહે છે અને રાગ દ્વેષ, લલકે હંકે,
ઠણઠણ, મનાઠણ, અધઠણ આદિ દોષોનું સેવન કરી
અનંત દુખને પામે છે

૮૮ પ્રશ્ન—શાસ્ત્રમા નયનું જ્ઞાન કરવા માટે શું ઠહેલ છે ?

ઉત્તર—પ્રમાણ તથા સવિગમ પ્રમાણ અને નયદાશ જ
સાચા જ્ઞાન થઈ શકે છે

શિષ્યા—એટલા માટે નય પ્રમાણનું જ્ઞાન કરવું બહુ
જરૂરી છે

૩મી અરૂપીનું સ્વરૂપ

૮૯ પ્રશ્ન—રૂપી એટલે શું ?

ઉત્તર—(૧) જેનામા રૂપરસ ગંધ સ્પર્શ હોય તે રૂપી.
(૨) જે ઇન્દ્રિયથી બહાર શકાય તે રૂપી

૬૩ પ્રશ્ન—અરૂપી એટલે શું ?

ઉત્તર—(૧) જેનામા રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ ન હોય તે અરૂપી.

૬૪ પ્રશ્ન—જીવ રૂપી છે કે અરૂપી ?

ઉત્તર—(૧) નિશ્ચય નયથી એટલે શુદ્ધ સત્ય સ્વરૂપ વિચારતા જીવ અરૂપી છે જ્ઞાન દર્શન મુખ વીરોધિ શુભના સમૂહ રૂપ છે

(૨) વ્યવહાર નયથી એટલે કર્મના સંયોગથી બનેલ અશુદ્ધ અવસ્થા વિચારતા જીવ કર્મથી બધાએલ હોઇ રૂપી છે, શરીરધારી છે

૬૫ પ્રશ્ન—કર્મ બધ એટલે શું ?

ઉત્તર—રાગ, દ્વેષ, મોહ કરવાથી કાર્મણ વર્ગણા નામના એક જાતના સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો આત્માના પ્રદેશમા એકમેક મળી જાય તેને કર્મ બધ કહે છે

૬૬ પ્રશ્ન—આ જગતમા રૂપી તરવો કેટલા છે ?

ઉત્તર—જગતમા એક પુદ્ગલ માત્ર રૂપી છે બાકી બધા તરવો અરૂપી છે

૬૭ પ્રશ્ન—પુદ્ગલ એટલે શું ?

ઉત્તર—પુદ એટલે મળવું, ગલ એટલે મળી જવું, વિખરવું, જેનો શુદ્ધ મળવાનો અને વિખરવાનો છે તેને પુદ્ગલ કહે છે

૬૮ પ્રશ્ન—પુદ્ગલ દ્રવ્ય કયા કયા છે ?

ઉત્તર—જેનામા રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ છે જે કોઇ પણ ઇન્દ્રિયથી જાણી શકાય છે, તે સર્વ પુદ્ગલ છે જેવા કે—

(૧) કાનથી સંભળાતા બધા શબ્દ પુદ્ગલ છે નિહા પ્રશસાના શબ્દો સંગીત વાતચીત વિગેરે

(૨) આંખથી દેખાતા બધા પદાર્થ પુદ્ગલ છે, શરીર, કપડા, મકાન, ધન વિગેરે

(૩) નાકથી લેવાતી બધી ગંધ પુદ્ગલ છે

(૪) જીભથી લેવાતા બધા સ્વાદ પુદ્ગલ છે

(૫) આમડીથી અનુભવાતા બધા સ્પર્શ પુદ્ગલ છે

શિશ્યા—આ વસ્તુઓનો શુભ જ મગવા વિખરવાનો છે અને કોઈ કાયમ રાખી શકે તે નથી માટે દરેક સચેત્તમ સમભાવ રાખવો હવે, શોક કરવો નહિ પુદ્ગલ પોતાથી ભિન્ન અનુભવે તે સમઘટિ એટલે સમભાવી થાય

આ સિવાય એવા પણ સૂક્ષ્મ એટલે દ્રદ્રિયોથી જણાવાનો શુભ છે પણ બહુ બારીક હોઈ બહુ શક્તિ નથી એવા પુદ્ગલ પણ છે જેવા કે આત્માને લાગેલ આઠ કર્મના પુદ્ગલ વિગેરે

૧૬ પ્રશ્ન—પુદ્ગલમા વર્ણોદિ શુભ કેટલા છે ?

ઉત્તર—પુદ્ગલમા વર્ણોદિ મુખ્ય શુભ વીસ છે પાંચ વણ, બે ગંધ, પાંચ રસ અને આઠ સ્પર્શ

૧૦૦ પ્રશ્ન—વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના વીસ જ પ્રકાર શા માટે વધારે જોઈએ કેમ નહિ ?

ઉત્તર—નિશ્ચય નયથી એટલે મત્ય સ્વરૂપ વિચારતા વર્ણોદિ દરેક શુભના અનંત પ્રકાર છે કારણ જોઈએ વધતા પ્રમાણથી તે યથા શકે છે પરંતુ સામાય રીતે તે જોઈએ વવા શાસ્ત્રમારે વીસ પ્રકાર પાડ્યા છે

૧૦૧ પ્રશ્ન—વર્ણ કેને, કહે છે ?

ઉત્તર—ખાસ રૂપ અથવા રંગને વણુ કહે છે તેના પાંચ પ્રકાર છે (૧) કાળો, (૨) લીલો, (૩) લાલ, (૪) પીળો અને (૫) સફેદ કાળા રંગથી પછીના રંગ એક એકથી સારા ગણાય છે

૧૦૨ પ્રશ્ન—ગંધના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—ગંધના બે પ્રકાર ■ (૧) સુગંધ (સારી વાસ) (૨) દુર્ગંધ (ખરાબ વાસ)

૧૦૩ પ્રશ્ન—રસ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—સ્વાદને રસ કહે છે, તેના પાંચ પ્રકાર છે, (૧) કડવો, (૨) તીખો (૩) કપાયવો (૪) ખાટો અને (૫) મીઠો કડવા રસથી પછીના રસ એક એકથી સારા ગણાય છે

૧૦૪ પ્રશ્ન—સ્પર્શના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—આઠ (૧) શીત (ઠાઠો) (૨) ઉષ્ણ (ઉનો) (૩) તુષો, (૪) ચીકણો, (૫) કઠણ (૬) કૌમળ (૭) ભારી અને હલકો, (શીત, તુષો, કઠણ, અને ભારી એ ચાર સ્પર્શ અશુભ અને ઉષ્ણ, ચીકણો, કૌમળ અને હલકો એ ચાર સ્પર્શ શુભ ગણાય છે)

૧૦૫ પ્રશ્ન—ભવ કર્તા કેનો છે ?

ઉત્તર—(૧) ભવ વ્યવહાર નયથી જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ દ્રવ્ય કર્મ (પુદ્ગલકર્મ) નો કર્તા છે

(૨) અશુદ્ધ નિશ્ચય નયથી અશુદ્ધ ચૈત્ત્ય ૩૫ રાગ, દ્રેષ, મોહાદિ ભાવ કર્મનો કર્તા છે

(૩) શુદ્ધ નિશ્ચય નયથી શુદ્ધ ચિંતન્ય બાવ અતત
જ્ઞાનાદિ ગુણોનો કલો છે

૧૦૮ પ્રશ્ન—કર્મના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—ત્રણ (૧) દ્રવ્ય કર્મ (૨) બાવ કર્મ અને
(૩) નો કર્મ

૧૦૯ પ્રશ્ન—દ્રવ્ય કર્મ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—રાગ, દ્વેષ, મોહાદિના વિચારો [પરિણામો]થી
જે કર્મ વર્ગીયુ રૂપી પુદ્ગલોનો સબધ જીવ સાથે થાય
તેને કર્મ કહે છે, તથા તેને પુદ્ગલ કર્મ પણ કહે છે

૧૦૮ પ્રશ્ન—બાવ કર્મ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે રાગ દ્વેષ મોહાદિના બાવો તેને બાવ
કર્મ કહે છે

૧૦૮ પ્રશ્ન—દ્રવ્ય કર્મના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—આઠ ભેદ છે—(૧) જ્ઞાનાવરણ (૨) દર્શનાવરણ
(૩) મોહનીય (૪) અતસાય આચાર કર્મને - ધાતિ કર્મ
કહે છે (૫) વેદનીય (૬) આયુ (૭) નામ અને (૮) ગોત્ર
આ ચાર કર્મને અધાતી કર્મ કહે છે

૧૧૦ પ્રશ્ન—ધાતીયા કર્મ એટલે શું ?

ઉત્તર—આત્માના મુખ્ય ચાર ગુણુજ્ઞાન, દર્શન, મુખ
અને વીર્યની ધાત કરે તેને ધાતીયા કર્મ કહે છે

૧૧૧ પ્રશ્ન—અધાતીયા કર્મ એટલે શું ?

ઉત્તર—જે આત્માના મુખ્ય ગુણુની ધાત ન કરે તે
અધાતીયા કર્મ

૧૧૨ પ્રશ્ન—ચાર ધાતીયા કર્મ જીવના કયા કયા ગુણુને
ધાત કરે છે ?

ઉત્તર—(૧) સાનાવરણ કર્મ જીવના સાન-ગુણનો ધાત કરે

(૨) દર્શનાવરણ કર્મ જીવના દર્શન ગુણનો ધાત કરે

(૩) મોહનીય કર્મ જીવના સમકિત અને ચાસ્તિ ગુણનો ધાત કરે

(૪) અતરાય કર્મ જીવના દાન લાભ લોભ ઉપલોભ અને ધીર્થ એ પાચ ગુણનો ધાત કરે છે

૧૧૩ પ્રશ્ન—આર અધાતિયા કર્મ શુ ફળ આપે છે ?

ઉત્તર—(૧) વેદનીય કર્મના ઉદયથી મુખ અથવા હાથ મળે અવ્યાખાધ મુખની ધાત કરે

(૨) આમુ કર્મ-નરક, તીર્થથ, મનુષ્ય, દેવના શરીર, રમા રોકી રાખે અટલ અવગાહ ગુણની ધાત કરે

(૩) નામ કર્મ-જીવને મનુષ્યાદિ ગતિ, ઇદ્રિય શરીર, અગોપાગ, શરીરનો આકાર, શરીરની મજબુતાઈ, નિદ્રા સ્તુતિ આદિ પ્રાપ્ત કરાવે તેને નામ કર્મ કહે છે અક્ષી ગુણની ધાત કરે

(૪) ગોત્ર કર્મના ઉદયથી ઉચ નીચ ફળ (ગત)મર્મ જન્મ થામ અગુરુ લઘુ ગુણની ધાત કરે

૧૧૪ પ્રશ્ન—ઉચ ફળ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—શિક્ષા અને આચરણ ઉત્તમ હોય

૧૧૫ પ્રશ્ન—નીચ ફળ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—શિક્ષા અને આચરણ પ્રરાખ હોય

૧૧૬ પ્રશ્ન—નો કર્મ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—દ્રવ્ય કર્મના ક્ષણ, શરીર ધનુ, લોગ મુખ
હુ પાદિને નોકમ કહે છે

૧૧૭ પ્રશ્ન—“ નો ” એટલે શું ?

ઉત્તર—નો શબ્દના અનેક અર્થ છે તેમાં મુખ્ય
ત્રણ અર્થ છે

(૧) નો—એટલે કિંચિત્ થોડું, નો કર્મ જે કર્મનું
ક્ષણ છે જેથી અપ અર્થે કર્મ ગણાય છે

(૨) નો—નકારતા અર્થમાં, નો સયમ—સયમ નહિ તે

(૩) નો—સહામ્ય અર્થમાં, નો કષાય—તે હાસ્ય,
સય આદિનો કષાય છે કારણ લોભ ક્રોધાદિ કષાયને ઉત્પન્ન
કરનાર સહામ્યક છે

૧૧૮ પ્રશ્ન—જીવ કેનો કેનો સોક્તા છે ?

ઉત્તર—(૧) વ્યવહાર નય એટલે અશુદ્ધ અવસ્થાએ
કરી જીવ જ્ઞાનાવસ્થાદિ દ્રવ્ય કર્મ તથા શરીરાદિનો—કર્મનો
સોક્તા છે

(૨) શુદ્ધ નિઃશય નયે એટલે સત્ય શુદ્ધ સ્વરૂપ
વિચારતા આત્મા પોતાના શુદ્ધ જ્ઞાન કર્મનાદિ ભારોનો જ
સોક્તા છે

(૩) અશુદ્ધ નિઃશય નય એટલે મૂળ ગુણના વિકા
રની અપેક્ષાએ રાગ દ્વેષ મોહાદિ અશુદ્ધ ભાવાનો સોક્તા છે

૧૧૯ પ્રશ્ન—જીવની લભાઈ પહોળાઈ કેવડી છે ?

ઉત્તર—(૧) વ્યવહાર નયે એટલે કર્મ સયોગથી
બનેલ અશુદ્ધ અવસ્થાને લીધે જીવ સદાય વિન્તાર પામ
વાના શુભવાળો હોઈ સમુદ્રમાત સિવાય નાના અગર મોટા

પ્રાપ્ત થયેલ શરીર પ્રમાણુ જીવ રહે છે જેવી રીતે દીવાનું
અજવાળુ નાના ધરમા નાનું ને મોટામા મોટું દેખાય છે

(૭) નિશ્ચય નયથી લોકોની ભરાબર અસખ્ય
પ્રદેશવાળો છે

૧૨૦ પ્રશ્ન—સમુદ્ધાત કોને કહે છે ?

ઉત્તર—મુળ શરીર છોડ્યા વિના જીવના પ્રદેશોનું
બહાર નીકળવું તેને સમુદ્ધાત કહે છે

૧૨૧ પ્રશ્ન—સમુદ્ધાતના કેટલા ભેદ ■ ?

ઉત્તર—સાત ભેદ ■ (૧) વેદનીય, (૨) કષાય (૩)
મરણાતિય, (૪) વેક્રિય, (૫) આહારક (૬) તેજસ અને
(૭) કેવળ સમુદ્ધાત

૧૨૨ પ્રશ્ન—જીવના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—બે એક સસારી, બીજો સિદ્ધ

૧૨૩ પ્રશ્ન—સસારી જીવ કોને કહે છે ?

ઉત્તર—જે અશુદ્ધ હોય, કર્મ સંહિત હોય, શરીર
ધારી હોય તેને સસારી કહે છે

૧૨૪ પ્રશ્ન—સિદ્ધ જીવ એટલે પરમાત્મા કોને કહે છે ?

ઉત્તર—જે શુદ્ધ હોય, કર્મ રહિત હોય, અને અશરીરી
હોય, તે જીવને સિદ્ધ કહે છે

૧૨૫ પ્રશ્ન—સસારી જીવના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર—ત્રે સ્થાવર જીવ અને ત્રણ જીવ

૧૨૬ પ્રશ્ન—સ્થાવર જીવ કોને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) જે પોતાની ઇચ્છાથી હલનચલન ક્રિયા
ન કરે તેને સ્થાવર જીવ કહે છે

(૨) જે સ્થાવર નામ કર્મના ઉદયથી પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિમા જન્મ લે તે જીવોને સ્થાવર જીવ કહે છે તેમને એક સ્પર્શ ઇન્દ્રિય જ કેવળ શરીર જ છે
૧૨૭ પ્રશ્ન—ત્રસ જીવ કોને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) જે ઇન્દ્રિયપૂર્વક દુ ખથી બચવા અને સુખ મેળવવા પ્રયત્ન કરે, દુ ખ પડતા પ્રગટ રૂપે ત્રાસ પામે તેને ત્રસ જીવ કહે છે

(૨) ત્રસ નામ કર્મના ઉદયથી જે બે ઇન્દ્રિય, તે—ઇન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય તથા પચ્ચેન્દ્રિય શરીરમા ઉત્પન્ન થાય તેને ત્રસ જીવ કહે છે

૧૨૮ પ્રશ્ન—ત્રસ જીવોને કઈ કઈ ઇન્દ્રિયો હોય છે ?

ઉત્તર—(૧) બેઇન્દ્રિય જીવને શરીર અને મોઢું હોય છે તે પોતા, કીડા, અલમીઆ, શખ, જળો, વિગેરે

(૨) તેઇન્દ્રિય જીવને શરીર, મોઢું અને નાક હોય છે તે કીડી, મકોડા, માકંડ, જીં, લીખ વિગેરે

(૩) ચૌરેન્દ્રિય જીવને શરીર, મોઢું, નાક અને આંખ હોય છે તે માખી, મચ્છર, ભમરા, પતંગીઆ વિગેરે

(૪) પચ્ચેન્દ્રિય જીવને શરીર, મોઢું, નાક, આંખ અને કાન હોય છે તે મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, જસચર (માછલા વિગેરે) દેવ અને નારકી વિગેરે

૧૨૯ પ્રશ્ન—ત્રસ સ્થાવર જીવોના આઠ ભેદ કયા કયા છે ?

ઉત્તર—(૧) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય (૨) ભાદર એકેન્દ્રિય (૩) બેઇન્દ્રિય (૪) તેઇન્દ્રિય (૫) ચૌરેન્દ્રિય (૬) અસરી પચ્ચેન્દ્રિય (૭) સરી પચ્ચેન્દ્રિય, આ માત્ર જાતિના જીવ

પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા બંને પ્રકારના છે જેથી ચોક્કસ ભેદ થયા
૧૩૦ પ્રશ્ન-સૂક્ષ્મ કેને કહે છે ?

ઉત્તર--જે પૃથ્વી આદિ પદાર્થોથી પોતે રોકાય નહિ
અને બીજાને રોકે નહિ તથા આખી બોધ-શક્તિ નહિ
તેને સૂક્ષ્મ કહે છે

૧૩૧ પ્રશ્ન-બાહર કેને કહે છે ?

ઉત્તર-પૃથ્વી આદિ પદાર્થોથી જે રોકાયેલ નથી તથા
બીજાને રોકે તેને બાહર કહે છે

૧૩૨ પ્રશ્ન-સૂક્ષ્મ બાહર શરીરધારી હવ કયા છે ?

ઉત્તર-કેવળ એક એકે દ્રિય હવેમાત્ર સૂક્ષ્મ અને
બાહર બંને ભાવના હોય છે, બાકી બધા હોય એક બાહર
શરીરધારી જ છે

૧૩૩ પ્રશ્ન-સૂક્ષ્મ હવે કયા છે ?

ઉત્તર-વૌકમા સર્વે સ્થાને (એક રજ પ્રમાણ જગ્યા
પણ કયાં ખાલી નથી) તે સૂક્ષ્મ પૃથ્વી, સૂક્ષ્મ માણી,
સૂક્ષ્મ અગ્નિ, સૂક્ષ્મ વાયુ, અને સૂક્ષ્મ વનસ્પતિના હવે
બરેલા છે

૧૩૪ પ્રશ્ન-સૂક્ષ્મ હવેનું આયુષ્ય કેટલું હોય છે ?

ઉત્તર-વૌકમા થોડું આયુષ્ય હોય તો બે ઘડીમા
(અડતાલીસ મીનીટ) વનસ્પતિના હવે, દરપણે વાર
જન્મ મરણ કરે છે આ હવેને જન્મ મરણનું અનંત
દુષ્કાર સદા ભોગવવું પડે છે

ગિજ્ઞા-જે હવે ગિજ્ઞાત્વ અસાન, હિંસા, વિષય,
કષાયનું સેવન કરે છે તે આવી હવાયોનીમા અનંત મળ

સુધી નિરૂપિત જ મ મરણના દુખો લોભવે છે . જે ઉપરના દોષો છોડે છે તેને આવા દુખો કદી લોભવવા પડતા નથી
૧૩૫ પ્રશ્ન-સસી એવો કેને કહે છે ?

ઉત્તર-નીર્ઘ કાલિક સજ્ઞા જેને હોય તે અર્થાત જેને મન હોય તેને સસી કહે છે

૧૩૬ પ્રશ્ન-સસી-અસસી એવ કયા કયા છે ?

ઉત્તર-એક માત્ર પચ્ચેદ્રિયમા સસી મન સહિત અને અસસી મન રહિત બન્ને જાતના એવ છે બાકી બધા એરો અસસી-મન રહિત જ છે

૧૩૭ પ્રશ્ન-પયોમિ કેને કહે છે ?

ઉત્તર-આહારના પુદ્ગલોને શરીર, ઇન્દ્રિય, અને આસોન્છવાસ રૂપ પરિણામો, બાષા વર્ગણના પુદ્ગલોને વરણ રૂપ પરિણામો અને મન વર્ગણના પુદ્ગલોને દ્રવ્ય માત્ર રૂપ પરિણામો, તેવી એવની શક્તિની પૂર્ણતાને પયોમિ કહે છે

૧૩૮ પ્રશ્ન-પયોમિના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર-૭ (૧) આહાર પયોમિ, (૨) શરીર પયોમિ (૩) ઇન્દ્રિય પયોમિ, (૪) આસોન્છવાસ પયોમિ (૫) બાષા પયોમિ, (૬) મન પયોમિ

૧૩૯ પ્રશ્ન-કયા એવોમા કેટલી પયોમિ હોય છે ?

ઉત્તર-એકે દ્રિયમા આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય અને આસોન્છવાસ એ ચાર પયોમિ હોય છે એકેદ્રિય, તેકેદ્રિય, ચારેદ્રિય અને અસસી પચ્ચેદ્રિયમા મન વિના પાચ પયોમિ હોય છે સસી પચ્ચેદ્રિયમા છએ પયોમિ હોય છે.

૧૪૦ પ્રશ્ન—પર્યાપ્તા કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે જીવોમા જેટલી પર્યાપ્તિ હોય છે તેટલી પૂર્ણ થઇ જાય તેને પર્યાપ્તા કહે છે

૧૪૧ પ્રશ્ન—અપર્યાપ્તા કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે જીવોમા જેટલી પર્યાપ્તિ હોય છે તેટલી પૂર્ણ ન થઇ હોય તેને અપર્યાપ્તા કહે છે

૧૪૨ પ્રશ્ન—પર્યાપ્તિ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—આહાર વગણાના પુદ્ગલોને શરીર, ઇન્દ્રિય અને શ્વાસોચ્છવાસ રૂપ પરિણામો, ભાષાવર્ગણાના પુદ્ગલોને વચન રૂપ પરિણામો અને મન વર્ગણાના પુદ્ગલોને દ્રવ્ય મન રૂપ પરિણામો તેવી જીવની શક્તિની પૂર્ણતાને પર્યાપ્તિ કહે છે (વગણા એટલે પુદ્ગલોનો સમૂહ)

૧૪૩ પ્રશ્ન—પર્યાપ્તિ કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—છ (૧) આહાર પર્યાપ્તિ, (૨) શરીર પર્યાપ્તિ, (૩) ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ, (૪) શ્વાસોચ્છવાસ પર્યાપ્તિ, (૫) ભાષા પર્યાપ્તિ, અને (૬) મન પર્યાપ્તિ

૧૪૪ પ્રશ્ન—કયા જીવોમા જેટલી પર્યાપ્તિ હોય છે ?

ઉત્તર—એકે દ્રિયમા આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, અને શ્વાસોચ્છવાસ એ ચાર પર્યાપ્તિ હોય છે બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ત્રેઇન્દ્રિય અને અમરી પચે દ્રિયમા મન વિના પાચ પર્યાપ્તિ હોય છે સરી પચે દ્રિયમા જીવે પર્યાપ્તિ હોય છે

૧૪૫ પ્રશ્ન—પર્યાપ્તિ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે જીવોમા જેટલી પર્યાપ્તિ હોય છે તેટલી પૂર્ણ થઇ જાય તેને પર્યાપ્તિ કહે છે

૧૪૬ પ્રશ્ન—અપયોજ્ય કોને કોને કહે છે ?

ઉત્તર—જે જીવોમા જેટલી પયોજિત હોય છે તેટલી પૂર્ણ ન થઈ હોય તેને અપયોજ્ય કહે છે અપયોજ્ય અવસ્થા જે ઘડીથી વધારે રહેતી નથી જન્માધ યા ગાડા માણસ અપયોજ્ય ન કહેવાય પણ દૂષિત પયોજિત કહેવાય

માર્ગણાનુ સ્વરૂપ

૧૪૭ પ્રશ્ન—બીજી અપેક્ષાએ જીવના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—વ્યવહાર નયે એટલે કર્મના નિમિત્તથી ચોદ માર્ગણા અને ચોદ ગુણગ્રાનોની અપેક્ષાએ સસારી જીવના ચોદ ચોદ પ્રકાર છે વળી ચોદ માર્ગણાના ૬૨ (ખાસક) લોક જેથી ખાસક પ્રકાર પણ છે વળી વિસ્તારથી જીવના ૫૬૩ પ્રકાર પણ છે કર્મથી જીવની અનંત અવસ્થા થાય છે જેથી જીવના અનંત લોક પાડી શકાય પણ સહેલાઈથી સ્મરણવા શાસ્ત્રકારોએ જીવના અમુક અમુક લોકો પાડેલા છે

શુદ્ધ નિશ્ચય નયે એટલે સત્ય શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારતા બધા જીવ શુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન મુખ્ય એકજ પ્રકારના છે

૧૪૮ પ્રશ્ન—માર્ગણા એટલે શું ?

ઉત્તર—જે જે વિશેષ ગુણોથી જીવને શોધી શકાય, જીવનું જ્ઞાન કરી શકાય તે તે વિશેષ ગુણોને માર્ગણા કહે છે (મુગ્ધસૂત્ર ૩૫૬ ॥ માર્ગ યતિ એટલે શોધે છે માર્ગ અથવા માર્ગણા એટલે શોધવાનો ઉપાય)

૧૪૯ પ્રશ્ન—ચોદ મુખ્ય માર્ગણાના નામ અને તેના વિસ્તારથી કેટલા કેટલા લોક છે તે કહો ?

ઉત્તર—(૧) ભવ્ય ૨ (૨) સસી ૨ (૩) આહારક ૨ ના બળે પ્રકાર છે (૪) ભેગ ૩ (૫) વેદ ૩ ના ત્રણ પ્રકાર છે (૬) ગતિ ૪ (૭) કથાય ૪ (૮) દર્શન ૪ ના ચાર ચાર પ્રકાર છે (૯) ઇન્દ્રિય ૫ ના પાંચ પ્રકાર છે (૧૦) કાય ૬ (૧૧) લેશ્યા ૬ અને (૧૨) સમકિત ૬ ના છ છ પ્રકાર છે (૧૩) સયમ ૭ ના સાત પ્રકાર છે (૧૪) જ્ઞાન ૮ ના આઠ પ્રકાર છે કુલ ૬૨ પ્રકાર છે

૧૫૦ પ્રશ્ન—ભવ્ય માર્ગધુના બે લેઈ કયા કયા છે ?

ઉત્તર—પહેલો ભવ્ય બીજો અભવ્ય

૧૫૧ પ્રશ્ન—ભવ્ય કેને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) જેનામા પલટવાનો સ્વભાવ છે (૨) જે સસારી અવસ્થા છોડી સિદ્ધ થઈ શકે છે (૩) ઇન્દ્રિય સુખથી લિન સત્ય આત્મિક સુખ છે તેનો નિશ્ચય અને અનુભવ કરે છે, (૪) હું ભવ્ય છું કે અભવ્ય તેનો નિર્ણય કરવાની જેની અતરેચ્છા હોય છે (૫) જે સકલ ઇન્દ્રિય સંહિત આત્મિક સુખ પૂર્ણ મોક્ષની અભિલાષા કરે છે આ પાંચે શુદ્ધ સંહિત હોય તે ભવ્ય (ભવી) કહેવાય છે

૧૫૨ પ્રશ્ન—અભવ્ય કેને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) જેનામા પલટવાનો સ્વભાવ નથી (૨) જે સસારી સસારીરી મટી કઢી સિદ્ધ થઈ શકતો નથી (૩) ઇન્દ્રિય સુખથી લિન જે આત્મિક સુખ, તે તેનો નિશ્ચય, તથા અનુભવ જે કરી શકતો નથી તથા આત્મિક સુખની રૂચી પણ યતી નથી (૪) હું ભવ્ય છું કે અભવ્ય તેનો નિર્ણય કરવાની જેની અતરેચ્છા હોતી નથી (૫) જે

ઇદ્રિય રહિત આત્મિક સુખ પૂર્ણ મોક્ષની ઇચ્છા કરે
નથી તે અભવ્ય (અત્રવી જીવ હોય છે)

૧૫૩ પ્રશ્ન—સમીના બે લોક કયા કયા છે ?

ઉત્તર—હિન શિક્ષા પ્રહણ કરવા રૂપ દ્રવ્ય મન હોય
તે સમી છે અને દ્રવ્ય મન ન હોય તે અસમી છે, (ભાવ
મન સુખ દુઃખનું અનુભવવું તો હરેક જીવને હંમેશા સર્વ
મતિમા હોય છે)

૧૫૪ પ્રશ્ન—ભાવ મન કેને કહે છે અને તે કેને હોય છે ?

ઉત્તર—સુખ દુઃખનો અનુભવ કરી શકે દેવ કરવા
રૂપ ભાવ મન હરેક જીવને સર્વ સ્થાને હોય છે જે દ્વારા
ભાવ લેવાના પરિણામ શુભાશુભ ભાવ થઈ જીવ જ્ઞાન
વસ્તુદિ આકે કર્મ બંધી મતિમા બાધે છે

૧૫૫ પ્રશ્ન—આહાર કેને કહે છે ?

ઉત્તર—શરીર, ઇદ્રિય અને આસૈવ્યવાય પદાર્થોને
મિશ્ર પુફ્તલ પ્રહણ કરે તેને આહાર કહે છે

૧૫૬ પ્રશ્ન—આહારકે વગણના બે લોક કયા કયા છે ?

ઉત્તર—જે આહારને પ્રહણ કરે તે આહારક અને જે
આહાર પ્રહણ ન કરે તેને અનાહારક કહે છે

૧૫૭ પ્રશ્ન—જીવ કયારે આહારક અને કયારે અનાહારક
હોય છે ?

ઉત્તર—એક શરીર છોડી બીજા શરીર માટે જીવ
જાય તે સમયે (વાટે કહેતા) જે જે સમય લાગે તો એક
સમય અનાહારક, ત્રણ સમય લાગે તો જે સમય અનાહારક
રહ, ચાર સમય લાગે તો બેથી ત્રણ સમય અનાહારક રહે

છે આથી વધારે સમય લાગતા નથી અને કેવળી પ્રભુને
વેદની આદિ આઠ અઘાતીયા કર્મ દ્વારા થવા કેવળ સમુદ્ધ
ઘાત થાય તેમા માત્ર આઠ સમય લાગે છે તેમા ત્રણ
સમય અનાહારક રહે છે એટલે ગુણગ્રાને જીવ અનાહારક
રહે છે બાકી બધા સસારી જીવો સદા આહારક એટલે
અનાહારકનો સમય બહુજ થોડો છે આખી મીનીને જોવીયે
તેજા કાળમા અસખ્ય સમય વીતે છે તેમાના ત્રણ સમય
સસારી જીવ અનાહારક રહે ॥ બાકી તો આહાર કરે છે

શિક્ષા—જો આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ અનુભવી આહાર
ની મમતા છોડી સમતા ભાવે તપશ્ચર્યા કરે તો અનાહારક
થાય સિદ્ધ ભગવાન સદા અનાહારક છે તેજ જીવનો શુદ્ધ
ગુણ છે અને તે પ્રગટ કરવાથી સત્ય સુખને પમાય છે
આહાર મંદુર કરવું, નિહાર છોડવું તેજ દુખને સસાર
કહે છે બ ને રહિત સદા માટે થવું તે મોક્ષ છે
૧૫૮ પ્રશ્ન—યોગ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) મન, વચન અને કાયા દ્વારા કર્મ, ને
કર્મ મંદુર કરવાની જીવની શક્તિને બાવ યોગ કહે છે

(૨) મન વચન અને કાયા દ્વારા આત્માના પ્રદેશ
અથવા ધ્યાન તેને દ્રવ્ય યોગ કહે છે

૧૫૯ પ્રશ્ન—વેદ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) વેદ મોહનીયના ઉદયથી ઉત્પન્ન થયેલ
વિષય ઇચ્છાને બાવ વેદ કહે છે તેના ત્રણ પ્રકાર છે (૧)
પુરુષ વેદ (સ્ત્રી સયોગની ઇચ્છા થાય) (૨) સ્ત્રીવેદ (પુરુષ
સયોગની ઇચ્છા થાય) (૩) નપુસક વેદ (બંને સયોગની
ઇચ્છા થાય)

(૨) અજોષાગ નામ કર્મના ઉદયથી પ્રગટ થયેલ જીવે પારણ કરેલ શરીરના ચિન્હને ૩ થ વેદ કહે છે તેના ૫૦ વળ પ્રકાર છે (૧) પુરુષવેદ (પુરુષ ચિન્હ), (૨) સ્ત્રી વેદ (સ્ત્રી ચિન્હ), (૩) નપુસકવેદ (મિથ ચિન્હ)

ગતિનુ સ્વરૂપ

૧૬૦ પ્રશ્ન—ગતિ કેને કહે છે અને તે કઈ કઈ છે ?

ઉત્તર—ગતિનામા નામ કર્મના ઉદયથી જીવની અશુદ્ધ અવસ્થાને ગતિ કહે છે તે ચાર છે (૧) નરક ગતિ (૨) તિર્થંચ ગતિ (૩) મનુષ્ય ગતિ અને (૪) દેવ ગતિ.

૧૬૧ પ્રશ્ન—નરક ગતિમા જીવાના કેટલા કારણ છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય ચાર કારણ છે (૧) જલુ કિંસા ચાપ તેવા કામ કરે (મહા આરભ), (૨) ધન પરિવાર અને વિવિધ ભોગોની જલુ ઈચ્છા કરે (મહા પરિમલ), (૩) પદ્મ ઉચ્છિન્ન જીવની કિંસા કરે, (૪) હાસ્ય તથા માસનુ ભંગ કરે.

૧૬૨ પ્રશ્ન—તિર્થંચ ગતિમા જીવાના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય ચાર કારણ છે (૧) કપાય એટલે કોષ, માન, માયા, લોભ કરે (૨) હલ કપટ દમાબાજ વિદ્યાસ ધાત કરે (૩) અસત્ય (જુહુ) બોલે-અસત્ય બોલે (જોના તોલા માપ રાખે, જોટી સાક્ષી આપે વિગેરે)

૧૬૩ પ્રશ્ન—મનુષ્ય ગતિમા જીવાના કેટલા કારણ છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય ચાર કારણ છે (૧) સરળ પ્રકૃતિ હોય (નિષ્ક પટ્ટી, સત્યવાદી, શાન્ત હોય) (૨) વિનયી નિરાભિમાની હોય (૩) હયાણુ (દુષ્ટીઓના દુષ્ટ દૂર કરવા

સહ તૈયાર રહે) (૪) ઇંધો, દ્રવ્ય, કરીને રહિત હોય અને
અધાના ગુણ અહણુ કરે

૧૧૪ પ્રશ્ન—હુ ખ કેટલી જાતના છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય કરીને ત્રણ જાતના હુ ખો છે (૧) શા
રીરિક હુ ખ (૨) માનસિક હુ ખ (૩) આત્મિક હુ ખ

૧૧૫ પ્રશ્ન—શારીરિક હુ ખ કયા કયા છે ?

ઉત્તર—બૂખ, તરસ, દાઢ, તાપ, દુર્ગંધ, ખરાબ સોજન,
મારપીટ, છેદન, ભેદન વિગેરે

૧૧૬ પ્રશ્ન—માનસિક હુ ખો કયા કયા છે ?

ઉત્તર—કોઈ પણ પ્રતિકુળ મયોગ માટે ચિંતા, ભય
શોક, અરૂચિ વિગેરે માનસિક હુ ખ છે

૧૧૭ પ્રશ્ન—આત્મિક હુ ખો કયા કયા છે ?

ઉત્તર—જે વડે આત્મા યોતાના મુલ ગુણો મનીન
કરી શુદ્ધ સ્વરૂપ બુની હુ ખી થાય તેને આત્મિક હુ ખ
કહે છે તે ઉત્પન્ન કરનાર અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ, કપાલ, અને
અહાર પાપરથાનક

૧૧૮ પ્રશ્ન—અહાર પાપ કયા કયા છે ?

ઉત્તર—(૧) ખિસા (૨) જીરું (૩) ચોરી (૪) વિષ
ચેચા (મૈયુન) (૫) ધનમોહ (પરિચય) (૬) ક્રોધ, (૭)
માન (અહંકાર) (૮) માયા (કપટ) (૯) લોભ (તુષ્ટા)
(૧૦) રાગ (૧૧) દ્વેષ (૧૨) ક્રુરપ કલ્યા કરવા (૧૩)
આળ મહાવર્ણ (૧૪) ચાડી કરવી (૧૫) બોબની નિંદા
કરવી (૧૬) હંપ, શોક (૧૭) કપટ સહિત જીવુ જોતલુ
(૧૮) મિથ્યાત્વ (ખોટી સમજણ)

૧૬૮ પ્રશ્ન—શરીર, મન, અને આત્માની દયામા શ્રેષ્ઠ કઈ છે ?

ઉત્તર—દયા કરવી તે સારું કામ છે શારીરિક ને માનસિક દુખ દૂર કરવાથી શાંતિ થે ઠી વખત રહે છે જ્યારે આત્માના દુખ ટાળવાથી હિંમેશની ત્રણે જાતની શાંતિ મળે ■ જેથી આત્મ ક્ષા શ્રેષ્ઠ છે, પોતે અહાર (૧૮) પાપથી બચે તેને સ્વ (પોતાની) ભાવ દયા કહે છે અને બીજાના આત્માને અહાર (૧૮) પાપથી બચાવે તે પરની ભાવ દયા છે

૧૭૦ પ્રશ્ન—દેવ ગતિમા જવાના કેટલા કારણ છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય ચાર છે (૧) સાધુના પચમહામતોનું પાલન કરે તે શ્રેષ્ઠ (બહુ મોળા) દેવ થાય છે (૨) આવકના બાર મનોનું પાલન કરે તે મોળા દેવ થાય છે (૩) જે પાપ ન કરે અને અજ્ઞાન (આત્મ સ્વરૂપ બદલા વિના) તપ કરે તે નાના દેવ થાય છે (૪) જે પાપ ન કરે અને ઇચ્છા વિના ચાર દુખ પરવશપણે સહન કરે તે તદ્દન હલકા દેવ થાય છે

૧૭૧ પ્રશ્ન—પાવમી ગતિ મોક્ષમા જવાના કેટલા કારણો છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય ચાર કારણ ■ (૧) સમ્યગ્ જ્ઞાન (૨) સમ્યગ્ દર્શન (૩) સમ્યક ચારિત્ર અને (૪) સમ્યગ્ તપ છે

૧૭૨ પ્રશ્ન—કપાય કેાને કહે છે ?

ઉત્તર—ક્રોધ, માન, માયા અને લોભદ્વારા આત્માના વિકારી ભાવ (વિભાવ પરિણામ)ને કપાય કહે છે કપ્=સસાર આય=વૃદ્ધિ જે સસારની વૃદ્ધિ કરાવે, જન્મ મરણ કરાવે તે કપાય

૧૭૩ પ્રશ્ન—દર્શન કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જેથી વસ્તુ છે એટલું (અગતી જવ માત્રનું) જ્ઞાન થાય તેને દર્શન કહે છે તેના ચાર ભેદ છે (૧) ચક્ષુદર્શન (૨) અવ્યક્તદર્શન (૩) અવધિદર્શન અને (૪) કેવળ દર્શન

૧૭૪ પ્રશ્ન—ઇન્દ્રિય કેને કહે છે ?

ઉત્તર—આત્માને બીજા પદાર્થનું જ્ઞાન કરવાના સાધનને ઇન્દ્રિય કહે છે જે શરીરમાં પાંચ ઇન્દ્રિયોનો આકાર છે તેને દ્રવ્ય ઇન્દ્રિય કહે છે અને પદાર્થનું જ્ઞાન કરવાની શક્તિ શક્તિ છે તેને બાવ ઇન્દ્રિય કહે છે બાવ ઇન્દ્રિય ઇન્દ્રિયકાયના હોવાને હોય છે

૧૭૫ પ્રશ્ન—એકેન્દ્રિય હોવામાં શુભ (અ-ચક્ષુ) માવ ઇન્દ્રિયો બધી કેવી રીતે છે ?

ઉત્તર—એકેન્દ્રિય હોવાને બ્યક્ત એટલે વિકાસ પામેલ બાવ ઇન્દ્રિય નથી હોતી પરંતુ અબ્યક્ત અવિકસીત બાવ ઇન્દ્રિય હોય છે કારણ તે ઉપયોગમયી છે આ પ્રમાણે આવશ્યક સાધનમાં સર્વેશ છે જે હવે સાધનસથી સ્પષ્ટ થતું જાય

(૧) સ્પર્શન્દ્રિય માટે—વજામણી આદિ અડતા સંકેતોમાં છે

(૨) રસેન્દ્રિય, ઢેંટલી પનરૂપિત ખાસ ખાતર (વિશેષ જાતિના ખાતર) થી જ વધે છે

(૩) પ્રાણેન્દ્રિય—કેટલીક વનસ્પતિ ખામ પૂપની મધથી વધે છે, કૂચે કૂચે છે

(૪) અમુરિન્દ્રિય—ચંદ્રમુખી કમલ ચંદ્ર ઉમળા ને સૂર્ય મુખી કમળ સૂર્ય ઉમળા જ ખીલે છે ને તેના અભાવે બીડાય છે

(૫) ઓતેન્દ્રિય—તે વનસ્પતિ માનવાનના શબ્દથી ખીલે છે અને અપમાનથી કરમાય છે તેવું હો જગદીશચંદ્ર ગોસ્વમી પ્રભાણથી બતાવી આપ્યું છે આ ઉપરથી અન્યકત્ર (અન્ય વિશિષ્ટ) આવ ઇન્દ્રિયો હોય છે એ સિદ્ધ થઈ શકે છે

છાયાનુ સ્વરૂપ (થોડકો) એટલે શિદ્ધ બોધ કરવાનું માધન

૧૭૬ પ્રશ્ન—કાચ કોને કહે છે અને તેના કેટલા પ્રકાર છે?

ઉત્તર—ત્રસ તથા રચાવર નામ કમના ઉદયથી આત્માના પ્રદેશ પૃથ્વી કાયાદિ શરીર પ્રમાણ ગોઠવાય તેને કાચ કહે છે તેના ૯ પ્રકાર છે (૧) પૃથ્વીકાચ માટીના છવ (૨) અપકાચ પાણીના છવ (૩) તેલિકાચ અગ્નિના છવ (૪) વાયુકાચ હવાના છવ (૫) વનસ્પતિકાચ વૃક્ષવેળા કઠાહિના છવ અને (૬) ત્રસકાચ હોલતા ચાલતા છવ

૧૭૭ પ્રશ્ન—છાયાના જોત અને નામ એટલે શું?

ઉત્તર—જોત બાહ્ય ચિહ્ન અને પ્રવૃત્તિ પરથી પ્રાય પડે છે અને નામ અહરના કોઈ ખાસ શુભપરથી પડે છે કાળતા તરીકે છાયાના જોતના નામ જ પ્રખ્યાત છે પૃથ્વી

કાય વિગેરે તે ગોત્ર છે આજે પણ માણસો ગોત્ર અટક ઉપરથી ઘણા જોળખાય છે જેમ મહાત્મા ગાંધીજી અહીં ગાંધીજી ગોત્ર છે નામ થોડા લોક જાણે છે શ્રી ગૌતમ સ્વામી એ પણ શ્રી મહાવીર પ્રભુના મુખ્ય શિષ્યનું ગોત્ર છે ને તેઓનું નામ શ્રી ઇંદ્રભૂતિ હતું

(૧) નામ-ઇંદ્રિયાવર કાય (ગોત્ર) પૃથ્વીકાય—આમાન્ય અર્થ ઇંદ્ર જેના સ્વામી છે

(૨) નામ—અબીયાવરકાય-ગોત્ર—અપકાય—જેમા પ્રતિબિંબ પડે છે

(૩) નામ—સપ્તીયાવરકાય-ગોત્ર—તેડકાય—જે સ યોગ મળના વધતી જાય છે (સૂપ-સરકણ)

(૪) નામ—સુમતિયાવરકાય-ગોત્ર—વાયુકાય—સુખુદિ દે છે

(૫) નામ—પદ્યાવચ્ચયાવરકાય-ગોત્ર—વનસ્પતિકાય—જેમા કુષિયા પાણીનો અગ્નિ બીનાશ કરી રહે છે

(૬) નામ—૪ ગમકાય-ગોત્ર—૪સકાય—જે હ.લેચાવે છે

૧૭૮ પ્રશ્ન—પૃથ્વીકાયના નામો કયા કયા છે ?

ઉત્તર—(૧) પૃથ્વીકાય—કાચી માટી, મરડીઆ, પથ્થર ખારો, ખડી, હીંગળો, હડતાલ, ગેરુ, ગોપીચંદન, અબરક, કાચુ સોનું, રૂપ, લોહ વિગેરે ધાતુઓ, કાચાહીરા, માગેક, ચન્ના વગેરે રત્નો જમીનમાંથી ખોદી કાઢેલ ખનીજ પદાર્થો બધા પૃથ્વીકાયના જ છે આ જીવો જીવ તીલણ પદાર્થથી મરણ પામે જેવા કે—ચોપેલ સોનું રૂપ, ઇંટો, રસ્તાની ધૂળ વિગેરે

૧૭૯ પ્રશ્ન—અપકાયના નામો કયા કયા છે ?

(૩) પ્રાણે દ્રિય-કેટલીક વનસ્પતિ ખાસ ધૂપની ગંધથી વધે છે, રહે રૂવે છે

(૪) ચક્ષુરિ દ્રિય-ચંદ્રમુખી કમળ ચંદ્ર ઉગતા ને સૂર્ય મુખી કમળ સૂર્ય ઉગતા જ ખીલે છે ને તેના અભાવે ખીડાય છે

(૫) શ્રોતે દ્રિય-તે વનસ્પતિ માનપાનના શબ્દથી ખીલે છે અને અપમાનથી કરમાય છે તેણે ડો જગદીશચંદ્ર બોલે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી બતાવી આપ્યું છે આ ઉપરથી અવ્યક્ત (અત્પ વિકસિત) ભાવ ઇન્દ્રિયો હોય છે એ સિદ્ધ થઈ શકે છે

છકાયનુ સ્વરૂપ (ચોકડો) એટલે શિખ બોધ કરવાનુ સાધન

૧૭૬ પ્રશ્ન—કાય કેને કહે છે અને તેના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—ત્રસ તથા રથાવર નામ કર્મના ઉદયથી આત્માના પ્રવેશ પૃથ્વી વાયુદિ શરીર પ્રમાણ ગોઠવાય તેને કાય કહે છે તેના છ પ્રકાર છે (૧) પૃથ્વીકાય માટીના જીવ (૨) અપકાય પાણીના જીવ (૩) તેલિકાય અગ્નિના જીવ (૪) વાયુકાય હવાના જીવ (૫) વનસ્પતિકાય વૃક્ષવેલા કદાદિના જીવ અને (૬) ત્રસકાય હાલતા ચાલતા જીવ

૧૭૭ પ્રશ્ન—છકાયના ગોત્ર અને નામ એટલે શું ?

ઉત્તર—ગોત્ર બાહ્ય ચિહ્ન અને પ્રવૃત્તિ પરથી પ્રાપ્ત પડે છે અને નામ અકરના કોઈ ખાસ ગુણપરથી પડે છે દાખલા તરીકે છકાયના ગોત્રના નામ જ પ્રખ્યાત છે પૃથ્વી

કાય વિગેરે તે ગોત્ર છે આજે પણ માણસો ગોત્ર બટક ઉપરથી ઘણા ઝાળખાય છે જેમ મહાત્મા ગાંધીજી અહીં ગાંધીજી ગોત્ર છે નામ થોડા લોક જાણે છે શ્રી ગૌતમ સ્વામી એ પણ શ્રી મહાવીર પ્રભુના મુખ્ય શિષ્યનું ગોત્ર છે ને તેઓનું નામ શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ હતું

(૧) નામ-ઈન્દ્રિયાવર કાય (ગોત્ર) પૃથ્વીકાય-સામાન્ય અર્થ ઇન્દ્ર જેના સ્વામી છે

(૨) નામ-બળીયાવરકાય-ગોત્ર-અપકાય-જેમા પ્રતિબિંબ પડે છે

(૩) નામ-સમ્પ્રીયાવરકાય-ગોત્ર-તેડકાય-જે સ યોગ મળતા વધતી જાય છે (સપ-સરકલુ)

(૪) નામ-સુમતિયાવરકાય-ગોત્ર-વાયુકાય-સુખુદ્ધિ દે છે

(૫) નામ-પદ્યાવરકાય-ગોત્ર-વનસ્પતિકાય-જેમા દુષિયા પાણીનો અશ હીનાશ મદા રહે છે

(૬) નામ-જગમકાય-ગોત્ર-ત્રસકાય-જે હાલેચાલે છે.

૧૭૮ પ્રશ્ન-પૃથ્વીકાયના નામો કયા કયા છે ?

ઉત્તર-(૧) પૃથ્વીકાય-ઢાચી માટી, મરડીઆ, પત્થર ખારો, ખડી, હીંગળો, હડતાવ, ગેરૂ, ગોપીચંદન, અભરક, કાચુ સોનુ, રૂપુ, લોહુ વિગેરે ધાતુઓ, કાચાહીરા, માણેક, પન્ના વગેરે રત્નો જમીનમાથી ખોદી કાઢેલ ખનીજ પદાર્થો બધા પૃથ્વીકાયના જીવ છે આ જીવો બીજા તીક્ષ્ણ પદાર્થથી મરણ પામે છે જેવા કે-શોષેલ સોનું રૂપુ, ઇટો, રસ્તાની પૂગ વિગેરે.

૧૭૯ પ્રશ્ન-અપકાયના નામો કયા કયા છે ?

ઉત્તર—નદી, તળાવ, ઝરણા, કુવા, વાવડી, સરોવર સમુદ્ર વિગેરે યા કોઈપણ જળાશયનું પાણી, ખાર, મીઠું, મોઝુ, પાણી વપોદિ, કાર, ઝાકળ, ધુમસ વિગેરેનું પાણી, આ પાણીનાં જીવો અગ્નિથી યા બીજા કંઈવા, તીખા, ખારા, ખાટા, મીઠા, પદાર્થો અળવાથી મરણ પામે છે

૧૮૦ પ્રશ્ન—અગ્નિકાયના નામો કયા કયા છે ?

ઉત્તર—સુદ્ધા, સફી, નીલાડા, આદિની અગ્નિ, ચક્રમક વીજળી વિગેરેની અગ્નિ આ જીવો પાણીથી અથવા હંવા અગર ખોરાક (ઇંધન) ન અળવાથી મરણ પામે છે

૧૮૧ પ્રશ્ન—વાયુકાયના નામો કયા કયા છે ?

ઉત્તર—ઉંચો, નીચો, ત્રીછો, વાયુ, વટોળીયાનો વાયુ, આ જીવો, આખા લોકમા સર્વ જગ્યાએ જરેલા છે તેના જીવો હાડકાં મુખે બોલવાથી, પખો નાખવાથી મુપડે સોવાથી, યા કંઈ પદાર્થ હંલાવવાથી મરણ પામે છે

૧૮૨ પ્રશ્ન—વનસ્પતિકાયના નામો કયા કયા છે ?

ઉત્તર—(૧) સખ્યાત કાય તે પાકેલ વનસ્પતિ જેમા જેટલા બી બોટલી હોય તેટલા જીવ છે તે પાકેલ કેરી, હાડમ, નારંગી, દ્રાક્ષ, આખુ અનાજ, બી, વિગેરે

(૨) અમખ્યાત કાય—લી-ની વનસ્પતિ વૃક્ષવેવા શાક પાન વિગેરે

(૩) અનતકાય—કંઈમૂળ, ઉગતા અકુરા, પચવર્ણી, લીલકૂવ, દૂધ નીકળે તેવી અથવા ઘણી કુમળી વનસ્પતિ આ જીવો અગ્નિ અથવા બીજા તીક્ષ્ણ પદાર્થથી મરણ પામે છે

૧૮૩ પ્રશ્ન—મુફ્તજ એટલે શું ?

ઉત્તર—બે ઘડી એટલે અડતાલીશ મીનીટને મુફ્ત કહે છે એક રાત્રિ દિવસના ૨૪ કલાક, ૩૦ મુફ્ત અથવા ૬૦ ઘડી થાય છે આર કલાકના પાચ મુફ્ત થાય છે

૧૮૪ પ્રશ્ન—અતર મુફ્ત એટલે શું ?

ઉત્તર—અતર એટલે અદરનું મુફ્તની અદરનો સમય તેને અતર મુફ્ત કહે છે અડતાલીશ મીનીટના નાના વિભાગ કરવાથી અસખ્યાતા અતર મુફ્ત થાય છે જેમ એક યુવાન, નિરોગ, ખલવાન, અને હોશિયાર દરજ્જાના કપડાંને ફાંડે છે ને તેના તરત કટકા કરે છે તેમા એક બે સેકંડ લાગે છે પણ તેમા હજારો તાર હતા તે દરેક દરેક એક ધડી એક તુરંગ છે તેથી એક તાગને તુટવામા એક સેકંડનો અમુક હજારમો ઓરો વખત લાગે છે બીજી દૃષ્ટાત એક સ્ત્રિય યુવાન, નિરોગ, ખલવાન તે શાસ્ત્ર વિદ્યામા હોશિયાર તીક્ષ્ણ ભાલાથી કમળ ફુલના દગલાને વીધે છે તેમા હજારો કમળ છે અને દરેક કમળમા હજારો બારીક પાદડા છે તે એક બે સેકંડમા તે ભાલાની અળી બધા કમળને વીધી નીચે ચાલી ગઈ તેમા દરેક કમળ અને તેનું પાદડું વાંધાયું તેનો સમય કેટલો હોય તો ઉત્તર એક સેકંડનો અમુક લાખમો હિસ્સો આવ્યો. બસ આથી જેમ નિર્ણય થયો કે વખતનું નાનું માપ સેકંડ છે એનાથી નાનું માપ પણ વિપજ છે પણ તેથી નાનું માપ પ્રચલિત નથી જ્યારે સર્વજ્ઞ શ્રી મહાવીર પ્રભુએ તે હજારો વર્ષ પહેલા કેવળજ્ઞાનરૂપી દિવ્ય

અમુથી બતાવ્યું છે કે આજ મીનીને ખોલીએ તેમા
અસખ્યાતા સમય જાય છે સમય એટલે નાનામા નાનો
વખતનો ભાગ આવા અસખ્યાત સમય એક મુદ્દર્તમા વીતે
છે જેથી એક મુદ્દર્તના વિભાગ અસખ્યાત થાય છે ને જે સર્મ
યથી અંતર મુદ્દર્ત ગણી મુદ્દર્તમા એક સમય ખાદી હોય
ત્યા મુખી અંતર મુદ્દર્ત ગણાય છે જેથી કરી એક મુદ્દર્તના
અંતર પણ અસખ્યાત થાય છે

શિશો—પાપ છોકવામા અને ધર્મ આદરવામા એવો
એક પણ સમય પ્રમાદ (આવશ્ય) ન કરવા પ્રભુની આજ્ઞા
છે “ તમય ગોયમ માવમાયણ ” હે ગોતમ ! સમય માત્રનો
પ્રમાદ કરશો નહિ જો એટલે ઇદ્રિય ને ઇદ્રિયોનો સદુ
પયોગ કરે તે બધા છવો ગોતમ ઠહી શકાય છે

૧૮૫ પ્રશ્ન—જઘન્ય એટલે શું ?

ઉત્તર—જઘન્ય એટલે નાનામા નાનું જેનાથી ઓછા
પ્રમાણનું ન હોય તે

૧૮૬ પ્રશ્ન—ઉત્કૃષ્ટ એટલે શું ?

ઉત્તર—ઉત્કૃષ્ટ એટલે સૌથી મોટું જેનાથી વધારે
મોટું ન હોય તે

૧૮૭ પ્રશ્ન—છકાયના છવોનું જઘન્ય (થોડામા થોડું)
કેટલું આયુષ્ય છે ?

ઉત્તર—પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, અને વાયુના છવો
જે ધર્મીમા ૧૨૮૨૪ (બાર હજાર આઠસો એવીશ) વાર
જન્મ મરણ કરે છે વનસ્પતિમાં અસખ્યાત કાય (લીલી
વનસ્પતિ)ના છવો જે ધર્મીમા ૩૨૦૦૦ (બેત્રીસ હજાર

વાર) અને અનત કાયના જીવો બે ઘડીમા ૬૫૫૩૬ (પામક હજાર પાચસો છત્રીશ) વાર જન્મ મરણ કરે છે બેઈદ્રિયના જીવો ૮૦ (એસી) વાર, તેઈદ્રિયના જીવો ૬૦ (સાઠ) વાર, ચૌદ્રિયના જીવો ૪૦ (ચાવીશ) વાર, અસરી પચેદ્રિયના જીવો ૨૪ (ચોવીશ) વાર, સગી પચેદ્રિયના જીવો ૧ (એક) વાર જન્મ મરણ બે ઘડીમા કરે છે

૧૮૮ પ્રશ્ન—છાએ કાયનું ઉત્કૃષ્ટ (વધારેમા વધારે) કેટલું આયુષ્ય છે ?

ઉત્તર—પૃથ્વીકાયનું બાવીશ હજાર વર્ષનું (વજ્રહીરા વિગેરેનું) અપકાયનું સાત હજાર વર્ષનું, તેઈકાયનું ત્રણ હીવસનું (૭૨ કલાકનું), વાયુકાયનું ત્રણ હજાર વર્ષનું, વનસ્પતિકાયનું દશ હજાર વર્ષનું, અનેક મોટા ઝાડનું અને અનતકાય (કદમ્બ, લીલ પુલ વિગેરે)નું અતર સુફતનું, બેઈદ્રિય ૧૨ વર્ષનું, તેઈદ્રિય ૪૬ દિવસનું, ચૌદ્રિય ૭ માસનું, પચેદ્રિયમા મનુષ્ય અને તિર્યચનું ત્રણ પચોપમનું અને નારકી તથા દેવતાનું ૩૭ સાગરોપમનું છે

૧૮૯ પ્રશ્ન—જીવાયોની કોને કહે છે ?

ઉત્તર—યોની એટલે જન્મ લેવાનું ઠેકાણું જીવોને જે જે ઠેકાણા જન્મ લેવાના હોય છે તેને જીવાયોની કહે છે અને વર્ણ, ગધ, રમ, સ્પર્શ આદિની ન્યૂનાધિકતાને લીધે જીવાયોનીના ભેદો પાડેલા છે

૧૯૦ પ્રશ્ન—ચોરાસી લાખ જીવાયોની કયું કયું છે ?

ઉત્તર—સાત લાખ પૃથ્વીકાય, સાત લાખ અપકાય, નાત લાખ તેઉકાય, સાત લાખ વાયુકાય, દશ લાખ પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય, ચૌદ લાખ સાધારણ વનસ્પતિકાય, બે લાખ બેઇદ્રિય, બે લાખ તેઇદ્રિય, બે લાખ ચૌરેદ્રિય, ચાર લાખ નારકી, ચાર લાખ દેવતા, ચાર લાખ તિર્યચ પચેદ્રિય અને ચૌદ લાખ મનુષ્ય પચેદ્રિય

૧૯૧ પ્રશ્ન—પ્રત્યેક કેને કહે છે ?

ઉત્તર—પ્રત્યેક એટલે દરેક, દરેક જીવને જુદું જુદું શરીર હોય એક શરીરમાં એક જીવ હોય તેને પ્રત્યેક કહે છે (આમાં બે જાતીના જીવ છે એક અસખ્યાતકાય પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ અને વાયુમાં એક અસખ્યાતકાય છે એટલે ચારે સ્થાવરના રાઈ જેટલા ભાગમાં પણ અસખ્યાતા જીવ છે, વનસ્પતિકાયમાં ત્રણ જાતના જીવ હોય (૧) સખ્યાત કાય (પાકેલ સુષેન વનસ્પતિ તથા અનાજ વિગેરે) (૨) અસખ્યાતકાય (લીલી વનસ્પતિ) અને (૩) અનતકાય (કદ મળ અતિ કોમળ વનસ્પતિ)

૧૯૨ પ્રશ્ન—અનતકાય અથવા સાધારણ કાય કેને કહે છે ?

ઉત્તર—સાધારણ-મધાને માટે, ત્યાં અનત જીવોને રહેવાનું એક શરીર હોય એટલે એક શરીરમાં અનત જીવો હોય તેને સાધારણ કાય, અનત કાય અથવા નીગોદ કહે છે તે જેવા કે કદમ્બ જે જમીનમાંથી ખેદીને કાઢે તે બટાટા, ડુંગળી, ચકરીઆ, (સકરકદ) ગાજર, લીલી હલદર, આદુ વિગેરે તથા જમીન ઉપર ચતા લીલપુલ તથા તોડવા સરખા બે ભાગ ચાય અથવા લીલા પીળા

ગ તુલેલ જાગમા ચળકે છે તેવી બદુ નરમ લીલોતરી
અનંતકાય ગળાય છે અનંતકાયના જીવો એક વનસ્પતિ
કાયમા જ છે

૧૮૩ પ્રશ્ન-અનંતકાય નિર્ગોદના જીવોને કેટલું દુઃખ
થાય છે ?

ઉત્તર-તેઓનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય અતર મુદૂર્તનું અને
જન્મનું આયુષ્ય એક મુદૂર્તમા ૬૫૫૩૬ જન્મ મરણ
કરે છે તેઓને સાતમી નારકી કરતા પણ અનંતમર્તુ દુઃખ
નિરંતર થાય છે કારણ જન્મ મરણનું દુઃખ તથા આગમ
ના અસખ્યાતમા જાગના એક શરીરમા અનંત જીવોને
હેવાતું દુઃખ વગી આમા જે જીવ જન્મ લે છે તે ઉત્કૃષ્ટ
રહે તો અનંતા કાગ (અદ્વીપુગ્ધ પરાવનન) મુરી તેમા જ
જન્મ મરણ કરે છે તેથી કરી આ નિર્ગોદ અનંતકાયાના
જીવોને બધા જીવોથી વધારે દુઃખી કહેલ છે

૧૮૪ પ્રશ્ન-અનંતકાય નિર્ગોદમા કેળ જન્મ લે છે ?

ઉત્તર-જે નીચેના ઠામો કરે તે ધણું કરી અનંત કાયમા
જન્મ લે છે (૧) મિથ્યાત્વ એટલે આત્માને ન ઓગળે,
શરીર અને દુઃખિયોના બોગમા મોહિત રહે (૨) અજ્ઞાન
એટલે આત્માને ન જાણે (૩) કુચારિત્ર હિંસાદિ અહાર
પાપ નિભયતાથી કરે (૪) અનંતકાય કંઠમૂળ વિગેરે
ખાય તથા ખવરાવે તે

શિષ્યા-આપુ જાણી ઉપરના ચાર દુષ્કર્મ છોડવા
જેથી અનંતકાયમા જઈ અનંત દુઃખ કદી પણ ભોગવવા
નહિ પડે

૧૯૫ પ્રશ્ન—પાચ સ્થાવર કાયમા કોનામા વધારે ઓછા હોયો છે ?

ઉત્તર—કાચી માતી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિનો એક નાનામા નાનો એક શાઈ નેટવો જાત લઈએ તેમા અસંખ્યાત હોયો છે પાચે સ્થાવરકાય ૧૩ નેટની છે તેમા એક એકથી અસંખ્યાત ગુણા વધારે હોયો છે એટલે પૃથ્વીકાયથી પાણીમા અસંખ્યાત ગુણા હોય છે તેથી વાયુકાયમા અસંખ્યાત ગુણા હોય છે તેથી વનસ્પતિ કાયમા પ્રત્યેકમા અસંખ્યાત ગુણા છે અને અનતકાયમા તેથી અનત ગુણા છે

૧૯૬ પ્રશ્ન—છ કાયમા જન્મ મરણ કોણ કરે છે ?

ઉત્તર—(૧) જે શરીર ઇન્દ્રિયોના લોગો, ધન વૈભવ માન, પૂજા, અને બાહ્યપદાર્થમા મોહ કરે છે તેને પોતાના માને છે તેવા મિથ્યાત્વી હોયો છ કાયમા જન્મ મરણ કરે છે (૨) જે હિંમ્મદિ અદર પાપ કરે છે તે છ કાયમા જન્મ મરણ કરે છે છ કાયની હિંસા કરનાર, કરાવનાર ચા પરોક્ષ હિંમ્મામા મહાત્મક છ કાયમા જન્મ મરણ કરે છે (૩) જે જ્ઞાન દશન ચારિત્ર તપશ્ચ મોક્ષ માર્ગ નથી આરાધન કરતા તે છ કાયમા જન્મ મરણ કરે છે

૧૯૭ પ્રશ્ન—છ કાનના હોવામા ત્રસ કાયમા હોવ તો પ્રમદ દેખાય છે પણ પાચ સ્થાવર કાયમા હોવ કેવી રીતે માની શકાય ?

ઉત્તર—સ્થાવર કાયમા હોવ મગટ રૂપે નથી દેખતા છતાં તેમા હોવ છે એવાક અને ચિન્હો સ્પષ્ટ દેખાય છે

વળી ચર્મ ચમુ (ચામડાની આખો, સ્વળ આખો) થી
તો સ્વળ જીવન દેખાય જેમને જ્ઞાન ચક્ષુ-કેવળજ્ઞાન
રૂપી જીવ ચક્ષુ ખુલા છે તેમને બધું સ્પષ્ટ દેખાય છે
લગવાન મહાવીર સ્વામીને શ્રી જૈતમદેને આજ પ્રશ્ન
પુછ્યો છે કે હે પ્રજો ! સ્થાવરમા જીવો પ્રજા દેખાતા નથી
ત્યારે પ્રજાએ ફરમાવ્યું કે તેને જોવાની શક્તિ જુદી જ છે
અને તે મને દેખાય છે જેથી તેમા સદેહ દૂર કરી જ
માનો અને શાશ્વતમા છ કાય જીવની સિદ્ધિ કરતા કહે છે
કે વનસ્પતિમા જીવ છે કાણુ તેને માણસની મદકે નસા
જાળ છે તે જ્ઞાનોન્મથવાસ લે છે જેમ માણસનું અંગ
કપાઈ જુદું પડ્યા પછી સુકાય છે તેમ વનસ્પતિ જુદી પડ
તે સુકાઈ જાય છે ઇત્યાદિ અનેક ગ્રાહ્ય પ્રમાણો દીધા છે
ડોક્ટર બોલે પણ ઉપરના ચિહ્ન જોઈ જીવ સિદ્ધ કરી
શકતા છે અને સ્થાવર જીવ એવી જ રીતે ચર્મ ચક્ષુ
વાળાની દૃષ્ટિમા આવી શકે છે જેથી કરી સ્થાવર કાયમ
જીવ છે તે સત્ય છે

૧૮૮ પ્રશ્ન—પૃથ્વીકાયમા જીવ છે તેલુ માનવાને શું
ચિહ્ન છે તે કહો ?

ઉત્તર—કાચી માટી, પથ્થર તથા કોયલાની ખાણે
ખોળે થેડા વખત માટે છોડી દેવામા આવે છે અને તે
ખણે પાછી વધે છે જેમ વૃક્ષ વધે છે, માણસ વધે છે
તેમ થકા વધે છે (સુકું લાકડું ચોમાસામા વધે પણ
તે પાણુ ઉનાળામા ખરાબર થઈ જાય છે, તેમા પાણીના
પરમાણુ ભરાવાથી વધ્યું હતું પણ મજીવ થઈ વધ્યું ન હતું ।

આ ખાણે વધીને પાણી સ્વયં ઘટતી નથી જેથી સજીવન છે જેવી રીતે મજ્જાતુલ્ય આમડાના પગરખા (જોડા-ખુટ) વાપરવાથી એક બે વષ મા ફાટી જાય છે જ્યારે જૈનના સાધુ સાધ્વી ખુદવે પગે હજારો ગાઉ ચાલે અને તેમના પગના તળીયા આમડાના પગરખાથી ઘણા કોમળ છે છતાં પગતળા ફાટતા નથી કારણ જીવવાળું શરીર ઘસાય તેમ વધે છે અને અજીવ શરીર પ્રતિદિન નાશ પામે છે માટે પૃથ્વીકાયમા જીવ છે એ સત્ય છે

૧૬૯ પ્રશ્ન—પાણીમા જીવ તે માનવા શું પ્રમાણ છે ?

ઉત્તર—તીર્થંકરોને અનંત જ્ઞાન પ્રગટ થયું હોઈ જ્યાં સુધી અપક્વ જીવો સમજી શકે તેનાથી ઘણી સૂક્ષ્મ વાતો તેઓ સહજે કહી શકે છે પાણીમા સાત જાતિના જીવ નિશ્ચયે હોય તેમ કહેલ છે (૧) પાણી પોતે જીવોનું શરીર તે એક જાતિના જીવ હોય પાણીના શરીરમા રહે છે તે બતાવે છે (જેમ મનુષ્યના શરીરમા કુમ્મી આદિ રહે છે) (૨) નીગોઠ (લીલકુલ બારીક હોય ત્યારે દેખાતી નથી વધે ત્યારે દેખાય છે ચોમાસામા સ્થાન સ્થાન તે યાય છે નહીં તળાવમા પણ બહુ હોય છે) (૩) બેઇદ્રિય, (૪) તેઇદ્રિય, (૫) ઓરેદ્રિય, (૬) પચેદ્રિય (૭) અને સમુચ્ચય જીવ, (સમુચ્ચય જીવ એટલે પૃથ્વીકાય આદિ બાકીમાના કોઈ પણ જીવ જેવી રીતે ખાત પાણીમા પૃથ્વીકાયના જીવ ઉપજે છે જે પાણી સૂકાતા મીઠા (વૂણ) રૂપે હોઈ સુકાતા નથી) આજથી થોડા વષ પહેલાં પાણીમા આટલા જીવ સમુહ માનનાર થોડા હતા પણ સૂક્ષ્મદર્શક યત્ર દ્વારા એક પાણીના ટીપામા ૩૬૫૪૦ જીવો છે અને તેના ફેરુ લેવાયા

ત્યારે જમતે આવડી મોટી સખ્યા માની પણ જૈન શાસ્ત્ર-
કારો તો એનાથીએ ઘણી સૂક્ષ્મ બાબતો હજારો વર્ષ પૂર્વે
જ્ઞાનચક્રથી કહી મયા છે જે શાસ્ત્ર આટલું ઉંડું સત્યજ્ઞાન
કહે છે તેમા કહેવ પાણીમા ખીજાં જીવો પણ છે તે
સત્ય જ મનાય

૨૦૦ પ્રશ્ન—અગ્નિકાયમા જીવ છે તે કેવી રીતે રહીજ શકે ?

ઉત્તર—જ્યાં જીવ ઉપજે છે ત્યાં તે રહી શકે છે
ગરમ દેશના મનુષ્ય અને પશુને ઠંડો દેશ પ્રતિક્રિયા છે
છતાં ગરમ દેશમા આનંદ માને છે, નેવુજ ઠંડા દેશવાળા
માટે ગરમ દેશનું છે મરચાના કીડાને સાકરમા મુકે તો
હુ ખીચશે વિપાના કીડાને બહાર મુકે તો તે મગી જશે વળી
પાણીના માછલા ને પોરા તેમા મુખે રહે છે ને સિંહ
અને હાથી જેવા પાણીમા જીવી શકતા નથી પાણીના જીવો
જમીન પર મરી જાય છે તેમ જમીન પરના જીવો પાણીમા
મરે છે, નેવુજ અગ્નિનું છે અગ્નિમા ખીજાં જીવો જમીન
પર શકે ને અગ્નિના જીવ તેની બહાર ન નીકળી શકે મોટા
અગ્નિના ચાલુ બોયલરોમા કોઈ કોઈ વાગ ઉઠર થઈ જાય
છે જે તેમાજ (અગ્નિમા) રહે છે થોડા વખત પહેલાં એક
વાછડું અગારા ખાતું હાંતું તેવું પેદા થયું હાંતું, જીવની
વિચિત્રતા છે તે સર્વજ્ઞ જાણે છે વળી અગ્નિમા તો જીવ
સિદ્ધિનું સમજા પ્રમાણ એ છે કે તે પ્રાણ વાયુ લે છે ને
ઝેરી હવા છોટે છે અને જો અગ્નિને હવા ન મળે તો ઠરી
જાય છે હવા લેવાનું કામ જડતું નથી જેથી અગ્નિ જીવ
સહિત છે એ સત્ય છે

૨૦૧ પ્રશ્ન—વાયુકાયમા જીવ છે તેણે માનવાને બાહ્ય ચિન્હ શું છે ?

ઉત્તર—વાયુના મુળ જીવની કાયા (ગરીર) તે અતિ નુક્રમ છે માત્ર તેમા અનેક સ્થુળ જીવો ઉડે છે તે દેખાણુ છે એક સાયન્સ પ્રોફેસરે મોટા અરીસા સામે ઉભા રહી જોઈથી શબ્દોચ્ચાર કરી પોતાના મોઢાની વરાળ ઠાઢી જે અગ્નિ પદ્યે ચોટી ગઈ ને તેમા જોયું તે ઘણા જીવો હવા માથે ઘસડાઈ તે ઉપર ચોટેલા દેખાયા આટલા માટે જ ઉઘાડે મોઢે બોલવાથી વાયુના જીવો મરણ પામે છે જેથી ધાર્મિક વાચનમા મુખ ઉપર જ્યણુ રખાય છે અને ધર્મ ક્રિયામા પાપો વિગેરે વપરાતા નથી

૨૦૨ પ્રશ્ન—વનસ્પતિકાયમા જીવ ■ તેણે માનવાને બાહ્ય ચિન્હ શું છે ?

ઉત્તર—વનસ્પતિકાયના જીવોની કાયા નાની તથા મોટી બને છે આર સ્થાવર જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ આગળ ને અ મધ્યાતમા ભાગની નાની કાયા હોઈ તે મૂળ સ્થાવરના જીવ દેખવા મુશ્કેલ છે પણ વનસ્પતિની મોટી કાયા એક હજાર જોઈતી પણ કઈક વિશેષ અધિક હોય તેમા જીવ છે તે જાણવાને ઘણા સાધન છે વનસ્પતિનું શરીર મનુષ્ય ગરીરથી ઘણું અલે મળે છે દાખલા તરીકે—

(૧) વનસ્પતિ હવા લે છે દિવસે ઝેરી હવા (કાર્બોનિક એસીડ ગેસ) લે છે ને પ્રાણ વાયુ (ઓક્સીજન) ગાડે છે જેથી દિવસે વૃદ્ધ નીચે બેસવું લાભદાયી ગણાય છે અને રાત્રે પ્રાણવાયુ લઈ ઝેરી હવા ગાડે છે જેથી રાત્રે વૃદ્ધ નીચે સુવાની મનાઈ છે

(૧) વનસ્પતિમા નસો છે ને મૂળીયાથી પાઠડા ફૂવ ને ફળમા ગમ પહોચે છે મૂળ કપાતા બધુ સુકાઈ જાય છે

(૨) ઓકેસર અને પુકેસર નામના તણ પુલમા હોય છે ને બનેમાથી એક કાઢી લે તો ફળ ચતા નથી

(૪) વળી વનસ્પતિમા પાચે ઇંદ્રિયોની અસર છે ને પૂર્વે બતાવેલ છે

(૫) કલોરોફોર્મથી વનસ્પતિ ઊભાન વધ જાય છે અને કલોરોફોર્મ ઉતરતા પાછી સચેતન થાય છે

(૬) પાણી માટી વિગેરે જોરાક મળતા વધે છે અને તે ન મળે તો મરણ પામે છે અજીવ જડ વસ્તુ આહાર કરી શકતી નથી

(૭) કોઈ કોઈ વન પતિ તો ને પશુઓ, માખીઓ, મ છરો વગેરે તેની નજીક જોસતા હાળી ચુમી ફેંદી દે છે તેણે આજે શોધકો કહે છે આ સિવાય અનેક પ્રમા જોઈ વનસ્પતિમા જીવ સિદ્ધ થતો હોય આજે ઘણા લોકો વનસ્પતિ અજીવ છે એવું સ્વીકાર કરે છે

૨૦૩ પ્રશ્ન—ત્રસકાયમા જીવ છે તેણે માનવાના શા પ્રમાણો છે?

ઉત્તર—ત્રસકાય એટલે હાલતા ચાલતા પ્રાણીમા જીવ છે તે પ્રગટ છે છતાં થોડા પ્રમાણો કહે છે

(૧) શરીરમા જીવ હોય છે ત્યાં મુઘી સખ ફૂંખ થાય છે પછી ચર્તુ નથી

(૨) ડાઘ જીવો ફૂંખના સચોજો છોડી સુખના સ ચોજો મેળવવા મદા ઉદ્દેશ કરે છે

(૩) વિચાર કરવાની શક્તિ છે

(૪) આપણે પોતે પણ વિચાર કરીએ તો માલુમ પડશે કે હાથ, પગ, આખ, કાન, નાક બધા સાધનોથી જે જ્ઞાન થાય તેનો બાલુના જેવો જ આપણો જીવ છે

(૫) બુદ્ધિ, સ્મરણશક્તિ, જ્ઞાન, હાસ્યમય, ઈશ્વર, મોહ, વૈરાગ્ય, ચિત્તવન આદિ જે કરે છે તે જીવ છે, શરીર જીવનું ઘર છે જેમ હીરાનો હાર અને ડાંગરો બન્ને જીવ છે તેમ શરીરને જીવ જીવી વસ્તુ છે

૨૦૪ પ્રશ્ન—છકાયના જીવોનું જ્ઞાન કરવાથી શું લાભ થાય ?

ઉત્તર—(૧) જીવની કર્મના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થતી દુઃખ પૂણ્ણ જીવી હાલતો જોઈ તે દુઃખથી બચવા જ્ઞાન થાય છે

(૨) જીવોનું જ્ઞાન કરી તેમની હિંસા છોડવાથી આપણે પાપ કર્મથી બચીએ છીએ ને તે જીવો દુઃખથી બચે છે

(૩) જીવનું સ્વરૂપ બાણે તેજ હિંસા છોડી અહિંસક બની શકે છે માટે જીવ સ્વરૂપ બાણુ ખાસ જરૂરી છે

૨૦૫ પ્રશ્ન—છકાયની પૂર્ણ રક્ષા કેળવું કરી શકે ?

ઉત્તર—પૂર્ણ રક્ષા પૂર્ણ પુરૂષ જ કરી શકે પૂણ્ણ રક્ષા કરનાર સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રભુ મન, વચન, કાયાને ત્રાકનાર ઔઢમે અયોગી કેવળી ગુણસ્થાને હોય અને તે અવગ્યા પ્રાપ્ત થતા પાત્ર સ્વ અક્ષર “અ, ઇ, ઉ, ઋ, ઌ” ના ઉચ્ચારણ જેટલા વખતમા મોક્ષ મળે છે એટલે પૂર્ણ અહિંસકને મોક્ષ મળે છે અને હિંસકને મસાર છે એટલે જન્મ મરણ કરવા પડે છે જેટલી હિંસા

ઘટે તેટલા દુ ખમય જન્મ મરણ ઘટે અહિં સાનો અવ્યાપી
પૂર્ણ અહિં સક બની શકે છે ?

૨૦૮ પ્રશ્ન—જીવ અનંત છે તો શુ કવુ ?

ઉત્તર—જીવ અનંત છે માટે નહિ બચાવી શકાય
એમ સમજનાર મોટી ભૂલ કરે છે અને તે પોતાનું અહિંત
કરે છે હાથા માણસો પોતાનું હિંત કેમ ચાવ તેવા ઉપાય
શોધે છે જેવા કે,

(૧) ખાચ ઇંદ્રિયોપર સયમ વધારવો, ખાવા પીવાની
અને લોભ ઉપલોભની જરૂરીઆતો ઘટાડવી

(૨) સાદુ જીવન બનાવવું

(૩) વ્યસન માત્ર ન રાખવા

(૪) ખોટા ખર્ચ કે આડબરી કામો ન કરવા.

(૫) મત્તાવીશ પ્રકારે (મન, વચન, કાયાથી કરવું,
કરાવવું, બનુ બાણવું, નહો કાળની અપેક્ષાએ) વધારે
અહિંસા ધર્મ જે માર્ગે પાળી શકાય તે આદરતા જવું

(૬) શ્વેદ શુષ્ક ધ્યાનક (શુષ્કતા ઢેકાણા છે) તે ઉપર
ઉંચે ચઢના જવું

(૭) મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિ ઘટાડવી, ત્રણે
ઉપર સયમ શુભ વધારો જેથી હિંસા ઘટશે

(૮) ધ્યાન, મૌન, તત્ત્વ ચિંતન, સત્સંગ, સયમ,
તપશ્ચર્યા, આદિ શુભો વધારવાથી હિંસા ઘટશે

(૯) વિવેક સીખવાથી એટલે સમજણપૂર્વક કામ
કરવાથી અહિંસાનું પાલન કરી શકાય છે

૨૦૭ પ્રશ્ન—છકાયમા જન્મ મરણ ક્રવાના હુ ખત્રી કોઠી
ખત્રી શકે છે ?

ઉત્તર—(૧) જે માર્ગોનુસારી (નેતિક જીવન) એટલે
ધર્મને સન્નિધિ કરે તેવા પાત્રીશ ગુણો આદરે છે તે છકા
યમા હુ ખપૂર્ણ ગતિમા જતા નથી અને સુખપૂર્ણ મનુષ્ય
ગતિ પામે છે

(૨) જે માર્ગોનુસારી યદ્ય જાતુ દાન તપશ્ચર્યો ત્યાગ
કરે તે દેવગતિમા જાય છે

(૩) આત્મસ્વરૂપ જોખળી હિમા, ક્રોધ મોહ આદિ
અગરે પાત્ર છેડી નુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન આગિન ખાલત કરે છે
તે સર્વથા પ્રકારે છકાય જીવની અશુદ્ધ અવસ્થા (કુર્મથી
થયેલ મેની અવસ્થા) છેડી શુદ્ધ (મદ્ધ અવસ્થા પામે છે,
મોક્ષમા જાય છે 'ઈતેથી છકાય સ્વરૂપ (ચોકકો) મપૂર્ણ'

માર્ગોનુસારી (નેતિકજીવન)નુ સ્વરૂપ

૨૦૮ પ્રશ્ન—માર્ગ એટલે શુ ?

ઉત્તર—માર્ગ એટલે રસ્તો જે ખરાબ સ્થાને લઈ
જાય તે કુમાગ કહેવાય છે અને જે સારે સ્થાને લઈ જાય
તે સુમાગ કહેવાય છે કુમાગ હુ ખનું કાળજી છે અને
સુમાગ સુખનું કાળજી છે હિસાદિ અઢાર પાપ તે કુમાગ
અને અઢાર પાપનો ત્યાગ તે સુમાગ છે

૨૦૯ પ્રશ્ન—માર્ગોનુસારી એટલે શુ ?

ઉત્તર—જે માર્ગને અનુમરે, જે માર્ગ ઉપર ચાલે
તેને માર્ગોનુસારી કહે છે

૨૧૦ પ્રશ્ન—સુમાર્ગના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—શુદ્ધોની વૃદ્ધિ પ્રમાણે સુમાર્જના અનેક પ્રકાર છે તેની મુખ્ય ચાર અવસ્થા છે (૧) નીતિ ધર્મ (૨) સમકિત ધર્મ (૩) શ્રાવક ધર્મ અને (૪) સાધુ ધર્મ આચારમા ઉચ્ચ પદ લેનારમા નીચેના સદ્ગુણો અવશ્ય ભેદજો ૨૧૧ પ્રશ્ન—નીતિધર્મમા દાખા : યવાના કેટલા ગુણ છે ?

ઉત્તર—પાત્રીશ છે તેને પાત્રીશ માર્ગોનુસારીના ગુણ કહે છે તેથી નીતિમય જીવન બને છે અને તે સમકિત ગુણને પાત્ર થઈ શકે છે

૨૧૨ પ્રશ્ન—માર્ગોનુસારી એટલે નૈતિક જીવનના ૮૫ ગુણો કયા કયા છે ?

ઉત્તર—નૈતિક જીવન એટલે માર્ગોનુસારીના ૩૫ ભેદ લેના નામ ૧ ન્યાયસ પન્ન ધન ૨ સાત કુલ્યસન ત્યાગ (જુગાર સટ્ટા, વાવરો, હોદ, રેઈસ, લોટરી, પગપર વગર મહેનતની હાર જીત થાય તે સવ જુગાર છે) ૩ અભક્ષ્ય ત્યાગ ૪ ગુણુ પરોક્ષા વિના લગ્ન સંબંધ ન કરે ૫ પાપ બીરુ ૬ કેશ હિંકર વતન ૭ પગનિદા ત્યાગ ૮ અતિ પ્રગટ, અતિ શુભ તથા ઘણા દારવાણુ ધર ન રાખે ૯ સદ્ગુણીનીજ સોમત કરે ૧૪ બુદ્ધિના આઠ ગુણો ધારણુ કરે ૧૧ કદામહી ન હોય, સત્ત્વ પ્રકૃતિ હોય ૧૨ સેવા ભાવી (પાંચ વર્ગનુ પોષણુ કરે) ૧૩ વિનયવાન ૧૪ ભય વાળા સ્થાનનો ત્યાગ કરે ૧૫ ઉપજ તથા ખર્ચનો હિસાબ રાખે ૧૬ ઉચિત વસ્ત્ર આભુષણુ પહેરે ૧૭ હિમેશા અમુક ધાર્મિક જ્ઞાન એકાગ્ર ચિત્તે સાંભળે અથવા વાંચે (સ્વાધ્યાય કરે) ૧૮ અજીણુમા લોજન વિષ તૂંચ બાણી છોડે (અજીણુના છ ચિન્હ—૧ વાયુ ૨ દસ્તમા દુર્ગંધ આવે ૩ ભાગી

દસ્ત ૪ ભૂખની અડચણી ૫ ખરાબ ઓડકાજ ૬ પેટ અથવા શરીર ભારે જણાય ૧૯ યોગ્ય વળતે યોગ્ય આહાર કરે ૨૦ વખતનો હંમેશા મદુષયોગ કરે ૨૧ ધર્મ, અર્ધ અને કામ ત્રણ પુરુષાર્થમાં વિતેકી હોય ૨૨ દ્રવ્ય, મેત્ર, કાવ ભાવ, વિચારીને કામ કરે (સમયન) ૨૩ શાત પ્રકૃતિ હોય, ક્રોધ આરે શમા કરે ૨૪ બ્રહ્મચર્યને પોતાનું ધ્યેય માને ૨૫ મન વચન કાયાથી નત્યનું પાલન કરે ૨૬ હીર્ષદ્રષ્ટિ, ૨૭ કયાણુ ૨૮ પરોપકારી ૨૯ ઉપકારીને ઉપકાર ન ભૂટે અને અપકારી ઉપર ખરે વખતે ઉપકાર કરી તેને સુધારે ૩૦ આપ જાણ્ય પોતે કરે નહિ તેમ જીજ્ઞા પામે કરાવે નહિ ૩૧ યોગ્ય અયોગ્યનો ભેદ સમજે ૩૨ લજ્જાવાન ૩૩ ધૈર્યવાન ૩૪ છ રિપુ (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ) નો નાશ કરે ૩૫ પાચ દીપ્તીધને કાણુમા રાખે

લેશ્યાનુ અવરૂપ

૨૧૩ પ્રશ્ન--લેશ્યા કેને કહે છે ?

ઉત્તર--ક્રોધાદિ કષાયથી મલીન યોગ્ય પ્રવૃત્તિને ભાવ લેશ્યા કહે છે અને શરીરની આસપાસ ખીજા, લાવ, આદિ રંગના પરમાત્મા એકઠા થાય તેને દ્રવ્ય લેશ્યા કહે છે

૨૧૪ પ્રશ્ન--લેશ્યાના કેટલા ભેદ છે ?

ઉત્તર--છ ભેદ છે ૧ કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨ નીલ લેશ્યા ૩ કાપોત લેશ્યા, ૪ તેજુ લેશ્યા, ૫ પન્ન લેશ્યા, ૬ શુક્લ લેશ્યા ૨૧૫ પ્રશ્ન--લેશ્યાના વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શ કયા કયા છે ?

ઉત્તર—જેવી લેશ્યા હોય છે તેવા પુદ્ગલ આત્માની
જાસપાસ એકલા થાય છે ૧ કૃષ્ણ લેશ્યાનો રગ કાળો
આગળ જેવો અને રસ અશીષુથી પણ અનત ગુણો કહેવો
છે ૨ નીલ લેશ્યાનો રગ લીલો (પોપટની પાખ જેવો)
ને રસ મરચાથી અનત ગુણો તીજો છે ૩ કાપોત લે
શ્યાનો રગ કાપોત કહેતા પારેવાની ડોક જેવો અને રસ
કાથી ઠેરી, કાચુ કળીક (કોકું) ના રસથી અનત ગુણો
કથાયલો આ ત્રણ અશુભ લેશ્યાની ગધ સહેલા મનુષ્યના
મડલા, પશુના મડલા સર્પના મડલાથી અનત ગુણો દુર્ગંધી
છે આ ત્રણ લેશ્યાનો સ્પર્શ કરવતની ધાર, તલવારની ધા-
રથી અનત ગુણો તીક્ષ્ણ છે

કાપોત લેશ્યા કરતા નીલ લેશ્યાના વર્ણ ગધ રમ સ્પર્શ
અનત ગુણો વધારે અશુભ છે અને નીલ લેશ્યા કરતા
કૃષ્ણ લેશ્યાના વર્ણ ગધ રસ સ્પર્શ અનત ગુણો અશુભ છે
એવું જાણી અશુભ વિચારથી અનત દુષ્ટો પોતાને જ લો
જવવા પડે છે માટે કદી અશુભ વિચાર કરવા નહિ

હોહુગે

મહા દુ ખડો ખીજ હે, અશુભ રૂપ પરીણામ,
તાકે ઉદય અનત દુ ખ, ભુગતે આતમરામ ॥ ૧ ॥

૪ તેનુલેશ્યાનો રગ લાલ (હીંગળા જેવો) અને
રસ પાકેલ કેરીથી અનત ગુણો મીઠા છે, ૫ પદ્મલેશ્યાનો
રગ પીળો (તરતની ભાગેલ હલદર જેવો) અને રસ શેવ
ડીના રસથી અનત ગુણો મીઠા છે ૬ શુક્લ લેશ્યાનો

વણ-મદ્દેહ (હૃદયની ધાર લેવો) અને રસ ખમ્બુર, ખીર સાકરથી અનંત ગુણો મીઠા છે

આ ૫જી ગુણ લેખ્યાનો ગંધ મુગધી પદાર્થને વાટ વાથી લેવી મુગધ નીકળે તેથી અનંત ગુણો મુગધી છે

આ ૫જી ગુણ લેખ્યાનો સ્પર્શ માખણથી પણ અનંત ગુણો દોમળ છે

તેમજલેશ્યાથી પદ્મ લેખ્યાના વર્ણુ ગંધ, રસ સ્પર્શ અનંત ગુણો શુભ છે અને પદ્મ લેખ્યાની ગુરુ લેખ્યાના વર્ણુ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ અનંતગુણો શુભ છે

૨૧૬ પ્રશ્ન—કૃષ્ણ લેખ્યાવાળાના કેવા વિચાર હોય ?

ઉત્તર—૧ હિંસા, ૨ અસત્ય, ૩ અપ્રમાણિકતા, ૪ વિષયભોગ, ૫ ધનભોક્ષ, ક્રોધ, માન કપટ, લોભ આદિ અહાર પાપમા બહુ આનંદ માને, ૬ કર ભાવ હોય, ૭ પોતાના થોડા લાભ ખાતર બીજાનું બહુ નુકસાન કરના ન હરે, ૮ દોષનું મનુષ્ય (ધાત) ચિત્તવે વિગેરે ભાવ થાય ત્યારે દુષ્ણ લેખ્યા બળવા

૨૧૭ પ્રશ્ન—નીલ લેખ્યાવાળાના કેવા વિચારો હોય ?

ઉત્તર—૧ ઇર્ષા કરે ૨ ત્યાગ ન ગમે, ૩ કુજ્ઞાન એટલે વિષયવધક જ્ઞાનપ્રીય હોય ૪ લોભમા ગૃહ (આશકત) ૫ કમ ૬ પ્રમાદી, ૭ સ્વમેલથી, ૮ શરીર સુખની ચિંતા કરે, ૯ આરભ (હિંસાદિ) ન છોડે ૧૦ મુદ્ર (તુરંતવૃત્તિ) ૧૧ પાપમા હિંમતવાન ૧૨ ક્રોધાદિ કષાય કરે વિગેરે ભાવ હોય ત્યારે નીલલેખ્યા બળવી.

૨૧૮ પ્રશ્ન—કામોતલેખ્યાવાળાના કેવા વિચારો હોય ?

ઉત્તર—૧ વક્ર, ૨ કપટી, ૩ સરલતારહિત, ૪ હગ (થોડે અંશે) ૫ વિપરીત સમજાવવાળો ૬ કડબુ બોલનાર, ૭ ચોર (નાની ચોરી કરે) ૮ થોડી ધર્મી કરે, વિગેરે ભાવ હોય ત્યારે કાપોતલેશ્યા બાણી

૨૧૬ પ્રશ્ન—તેજુ રૂપાવાળાના કેવા વિચારો હોય ?

ઉત્તર—૧ પોતાની લઘુતા કરે, ૨ અપનતારહિત, ૩ કથાય (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ) રહિત ૪ હં સ્પર્શિત, ૫ વિનયી ૬ ઇદ્રિય દમન કરનાર ૭ જ્ઞાન, દયાન, ચારિત્ર તપનું પાલન કરનાર ૮ પ્રિયધર્મી, ૯ હૃદયધર્મી, ૧૦ પાપશીરૂ ૧૧ બધાનું હિત ઇચ્છનાર, વિગેરે ભાવ હોય ત્યારે તેજુ લેશ્યા બાણી

૨૨૦ પ્રશ્ન—પદ્મ લેશ્યાવાળાના કેવા વિચારો હોય ?

ઉત્તર—૧ ક્રોધ માન, માયા, લોભ જાત હોય, ૨ શાંત ચિત્ત ૩ અતિશય ઇદ્રિય દમન કરનાર ૪ મન, વચન, કાયા ઉપર સયમ વિગેરે ભાવ હોય ત્યારે પદ્મ લેશ્યા બાણી

૨૨૧ પ્રશ્ન—શુકલ લેશ્યાવાળાના કેવા વિચારો હોય ?

ઉત્તર—આર્ત, રૂઢ ધ્યાન (અશુભ અને શુભ વિચાર) થોડી ધર્મ શુકલ ધ્યાન (તરવ વિચાર, આત્મવિચાર) ચિત્તન કરે ૨ અતિશય જ્ઞાન ચિત્ત, ૩ અતિશય ઇદ્રિય દમન, (સયમ) ૪ મન, વચન, કાયા ત્રણે ઉપર પૂર્ણ સયમ, વિગેરે ભાવ હોય ત્યારે શુકલ લેશ્યા બાણી

૨૨૦ પ્રશ્ન—લેશ્યાનું ક્ષી શુ ?

ઉત્તર—સારી લેશ્યા એટલે સારા વિચારોથી અહિંસા આત્મ શાંતિ અને સુખ મળે તથા પરલોકમાં શ્રેષ્ઠ ગતિ મળે છે અને ખરાબ લેશ્યા એટલે ખરાબ વિચારોથી અહિંસા ન થિતા, લાય, ચોક્ક દુખ મળે અને પરલોકમાં દુઃખમય ગતિ મળે છે

૨૨૩ પ્રશ્ન—લેશ્યાના જ્ઞાનથી શું ગિજ્ઞા લેવી ?

ઉત્તર—અશુભ વિચારોથી આમપાસ ખરાબ પરમાણુઓ એકઠા થઈ આત્મા દુખી તથા મનીન થાય માટે ખરાબ વિચાર ઠીક કરવા નહિ અને સાચા વિચારો હંમેશાં કરવા ભોંઈએ જેથી સુખી અને શુદ્ધ થઈએ

સચમનુ ૨-૧૩૫

૨૪ પ્રશ્ન—સચમ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—મન, વચન, અને કાયા એ ત્રણ ઉપર કાનુ રાખવો અને હિંસા, અમત્ય, ક્રોધ, માન, કપટ, લોભ, આદિ અઠાર પાપનો ત્યાગ તે સચમ

૨૨૫ પ્રશ્ન—સચમ માર્ગણના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—સાત પાત્ર ચારિત્ર, એક અસચમ, એક શ્રાવણપણું એટલે સમમાસચમ (થોડા ભાગનો સચમ અને થોડા ભાગનો અસચમ)

૨૨૬ પ્રશ્ન—ચારિત્ર પાત્ર કયા કયા છે ?

ઉત્તર—૧ સામાયિક ચારિત્ર, ૨ ઉદ્દાપરચાપનીય ચારિત્ર, ૩ પરિહાર વિશુદ્ધચારિત્ર, ૪ સૂક્ષ્મ સપરાયચારિત્ર, ૫ યથાખ્યાતચારિત્ર

જ્ઞાનનું સ્વરૂપ

૨૨૭ પ્રશ્ન—જ્ઞાનમાર્ગણના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—આઠ પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન (જુઓ પ્રશ્ન ૪૧ થી પ્રશ્ન ૫૦ સુધી)

શુદ્ધસ્થાનનું સ્વરૂપ

૨૨૮ પ્રશ્ન—શુદ્ધસ્થાન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—મોહ અને યોગના નિમિત્તથી મમ્યગ જ્ઞાન, મમ્યગ દર્શન, મમ્યગ ચારિત્રરૂપ આત્માના શુદ્ધોત્પત્તિ ન્યૂનાધિષ્ઠ (અઠઉત્પત્તિ) અવસ્થાને શુદ્ધસ્થાન કહે છે

પહેલાથી નેરમા શુદ્ધસ્થાન સુધી ચડવા માટે એક મોહનીય કર્મની અઠ્ઠાનીશ પ્રકૃતિ છોડવી પડે છે માટે તેના નાશ કરવો એજ મોક્ષ પ્રાપ્તિનો સરજ ઉપાય છે ચોખ્ખા શુદ્ધ સ્થાનમા પોતાનો ત્યાગ થાય છે

૨૨- પ્રશ્ન—શુદ્ધસ્થાનની અપેક્ષાએ મસારી છવના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—શુદ્ધસ્થાન ચોદ છે જેથી તેમા મહેલ જીવો ચોદ પ્રકારના છે

૨૩૦ પ્રશ્ન—શુદ્ધસ્થાન, ચોદ કયા વયા છે ?

ઉત્તર—૧ મિથ્યાત્વ વિપરીત જુદી એટલે બાહ્ય વસ્તુ શરીર ધન ભોગ વિગેરે પોતાના માને નય પ્રમાણ દ્વારા જીવ અજીવ આદિ નવ તત્ત્વનો સમાર્થ નિશ્ચય (શ્રદ્ધા) થયો નથી

૨ સાસ્વાદાન, સ=સહિત, આસ્વાદ=કર્મન સ્વાદ જે સમકિતથી પડતા મિથ્યાત્વ ન પામેવ હોય તેની વચલી

ઉત્તર—સારી લેશ્યા જોટલે સારા વિચારોથી અહિંજ આત્મ શાંતિ અને સુખ મળે તથા પરલોકમાં શ્રેષ્ઠ ગતિ મળે ॥ અને ખરાબ લેશ્યા જોટલે ખરાબ વિચારોથી અહીંજ ચિંતા, લય, ચોક દુઃખ મળે અને પરલોકમાં દુઃખમય ગતિ મળે છે

૨૨૩ પ્રશ્ન—લેશ્યાના જ્ઞાનથી શું શિક્ષા લેવી ?

ઉત્તર—અશુભ વિચારોથી આમપામ ખરાબ પરમાત્મ જો એકદા થઈ આત્મા દુઃખી તથા મનીન થાય છે માટે ખરાબ વિચાર કદી કરવા નહિ અને સાસ વિચારો હંમેશા કરવા જોઈએ જેથી સુખી અને શુદ્ધ થઈએ

સયમનુ ૨૧૩૫

૨૨૪ પ્રશ્ન—સયમ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—મન, વચન, અને કાયા જો ત્રણ ઉપર કાબુ રાખવો અને હિંસા, અસત્ય, ક્રોધ, માન, કપન, લોભ, આદિ અઢાર પાપનો ત્યાગ તે સયમ

૨૨૫ પ્રશ્ન—સયમ માર્ગજ્ઞાના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—સાત પાત્ર ચારિત્ર, એક અસયમ, એક શ્રાવકપણુ જોટલે સયમાસયમ (ચોડા ભાગનો સયમ અને ચોડા ભાગનો અસયમ)

૨૨૬ પ્રશ્ન—ચારિત્ર પાત્ર કયા કયા છે ?

ઉત્તર—૧ સામાયિક ચારિત્ર, ૨ ઉદ્દોષસ્થાપનીય ચારિત્ર, ૩ પરિહાર વિશુદ્ધચારિત્ર, ૪ સૂક્ષ્મ ■ પરાયચારિત્ર, ૫ યથાખ્યાતચારિત્ર

જ્ઞાનનું સ્વરૂપ

૨૨૭ પ્રશ્ન—જ્ઞાનમાર્ગલાના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—આઠ પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન (જુઓ પ્રશ્ન ૪૧ થી પ્રશ્ન ૫૦ સુધી)

શુદ્ધિસ્થાનનું સ્વરૂપ

૨૮ પ્રશ્ન—શુદ્ધિસ્થાન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—મોહ અને યોગના નિમિત્તથી મમ્મ, જ્ઞાન, સમ્યગ્ દર્શન, સમ્યગ્ ચારિત્રરૂપ આત્માના શુદ્ધિની ન્યૂનાધિક (ચડઉંડ) અવસ્થાને શુદ્ધિસ્થાન કહે છે

પહેલાથી તેજમા શુદ્ધિસ્થાન સુધી ચડવા માટે એક મોહનીય કર્મની અકાળીય પ્રકૃતિ છોડવી પડે છે માટે તેનો નાશ ને તે એજ મોક્ષ પ્રાપ્તિનો સરળ ઉપાય છે આત્મા શુદ્ધિ સ્થાનમા પોતાનો ત્યાગ થાય છે

૨૨- પ્રશ્ન—શુદ્ધિસ્થાનની અપેક્ષાએ મમાગી જીવના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—શુદ્ધિસ્થાન ચોક્કસ છે જેની તેમા ગ્રહેણ જીવો ચોક્કસ પ્રકારના છે

૨૩૦ પ્રશ્ન—શુદ્ધિસ્થાન, આઠ કયા કયા છે ?

ઉત્તર—૧ મિથ્યાત્વ વિપરીત જુદી એટલે બાહ્ય વસ્તુ શરીર, ધન ભોગ વિગેરે પોતાના માને નય પ્રમાણ દ્વારા જીવ અજીવ આદિ નવ તત્ત્વનો યથાર્થ નિશ્ચય (નિર્ણય) થયેા નથી

૨ સાર્વાજ્ઞાન, સ=સર્વિત, આસ્વાદ=કર્ષન સ્વાદ જે સમકિતથી પડતા મિથ્યાત્વ ન પામેલ હોય તેવી વચવી

અવસ્થા જેમા થોડે અશે સમજિતના આનંદનો અનુભવ
(સ્વાદ) છે આત્મિક અનુભવો અપ સ્વાદ છે

૩ મિથ- જેમા અમુક અશે સમગીન અને અમુક
અશે મિથ્યાત્વ એ જોના ભાવ હોય તેવી આત્મની અ
વસ્થાને મિથ્ય શુણ્ય સ્થાનકે કહે છે ગીજામા મીઠાશ અને
ખટાશ જન્મે છે તેમ અયાસત્ય જન્મે હોય

૪ અવિરત સમ્યગ્ દષ્ટિ-જેમા ના પ્રમાણના જ્ઞાનથી
યથાર્થ તત્વ નિશ્ચય થાય, આત્માનુભવ થાય પણ હંતુ
કંતુ ત્યાગ ના ન વીધા હોય તરી અવગ્રથ, અહીં
સ્વરૂપાચ જ ચારિત્ર હોય એવે આત્મ સ્વરૂપમા સમજુતા
પ્રગટે, અનતાનુભવી નામની ચારિત્ર મોહનીય પહેલી
ચોકડી નશ થવાથી જે ચારિત્ર શુભ (આત્મરમજુતા)
નગરે તેને સ્વરૂપાચળ ચારિત્ર કહે છે

અનતાનુભવી ડોષ, માન, માયા, લોભ, મિથ્યાત્વ
મોહનીય મિથ્ય મોહનીય અને મમકેત મોહ પીય આ સાત
પ્રતિબોનો અભવ થયે પ્રેરુ શુણ્ય સ્થાનક (સમદષ્ટિપણ)
નગર થાય

૫ દેશવિરતિ-મમકીન સંહિત અમુક પ્રમાણમા,
હિંસાદિ અદાગ પાપના ત્યાગ કર્યો હોય

ઉપરની ઠહેલ સાત અને અપ્રત્યાખ્યાની ડોષ, માન
માયા લોભ, -૧૧ (અગીઆર) પ્રકૃતિનો અભાવ થએ
પાપનુ શુણ્યસ્થાનક (શ્રાવકપાત્ર) પ્રાપ્ત થાય

૬ પ્રમાની વિરતિ-મમકીન મહીત સર્વ પાપના
ત્યાગ કર્યો હોય પણ પ્રશસ્તકથાય (ઉપકાર ભાવના)

આદારની ઇચ્છા (સજ્ઞા) નિહા આદિ પ્રમાદ બાધી છે તે
અભગમણુના યોગી અસ્થિગતા કરે છે જેથી તેને પ્રમાદી
શયની કહે છે

પૂર્વ કહેલ અગીઆર ને પ્રત્યાખ્યાનાવરણનો ચોથ
(ક્રોધ, માન, માય, લેબ) એમ ચોક્કસ ૧૫ (પદ)
પ્રકૃતિના ત્યાગથી છઠ્ઠું શુદ્ધ થયે ન (સાધુપણ) પ્રાપ્ત થાય

૭ અપ્રમાદી મર્યાદા—જેમા પ્રમાદ (પાપ પ્રમાદ
મદ પિય, કપાય, નિહા, ચિકિત્સા) નો ત્યાગ મનન
લતના કે ધનો ત્યાગ કરી ૧૬ પ્રકૃતિનો અભાવ થયે એકાદ
ધર્મધ્યાન (આત્મ સ્વમાય, માત્મ સ્વરૂપ વિચાર) પ્રગટે
ત્યારે સાતમું શુદ્ધધ્યાનકે આવે

૮ નિરુદ્ધિમાર—નિવર્તેલ છે જાદર કસાયથી અધિ
વિપાકમા (અનુભવરૂપ) કપાયોદય ન હોય, પ્રવેશમા
(અન્યક્ષ) હોય કાચ્ય કપયના અભાવમા અપૂર્વ
કરણ, શુદ્ધ ધ્યાન પ્રગટ થાય છે પર્વની ૧૦ (સોમ)
સમ્પવનનું માન મળી ૧૭ (રાગ) પ્રકૃતિના ત્યાગથી આઠમું
શુદ્ધ સ્થાન પ્રગટે અધિ છે જેથી કે મોહની પ્રકૃતિ ક્ષય
સર્વથા નાશ કરે તે ક્ષય જેણી અને મેહની પ્રકૃતિ ઉપર
માન (લાજ) તે ઉપશમ એટલી પાળીમા મેવ નીચે જાગી
ગટે ને નિર્મલ દેખાય તેમ મોહ સવચા ઉપશમ થવાથી
પરિણામા નિમિત્ત થાય

ઉપશમનીવાળો છવ્વે અગ્રમારમા ૧૭ ધ્યાનકેવી
નીચે પડે ન પાછા ક્ષયજેણી રે તે તેજ લગે મોહ
અય, નહિ તો ઉદ્ધ સમગ્રમા રહેનો દેગકેણો અધ

પુદ્ગલપરાવર્તન કાળ (અનંત કાળ) રહે, ક્ષપક શ્રેણીવાળો
શુદ્ધ તેજ જોને નિશ્ચયે મોક્ષે લાય

૯ અનિયત્વિભાદગ—સર્વથા પ્રકારે ખાદર (મડી)
મ પરાય ક્રિયાથી નિવૃત્તિ ચઈ નથી પૂર્વની ૧૭ (સનર)
ને સંસ્વલનની માના તથા ઋણ વેદ (પુરુષ વેદ, સ્ત્રી વેદ,
નપુસક વેદ) એમ એકવીસ પ્રકૃતિના અભાવથી નવમુ
ખલુચ્ચાનક પ્રાપ્ત થાય

જેમા ઠપાયના ઉદયનો અશ છે તેને મ પરાય કહે
ડે જેટની ઠપાય તેટલા ચીકણા ઠમ બધાય ઠપાયના
અભાવમા કર્મબંધન થાય

૧૦ સૂક્ષ્મમ પરાય—સૂક્ષ્મ જહેવા અતિ અ પ પ્રદેશો
દય રૂપ સંસ્વલનનો લોભ છે તેથી સૂક્ષ્મ (ખજી થોડી)
મ પરાય ક્રિયા છે જ્યાં સુધી મોહ છે ત્યાં સુધી મ પરાય
(ભારે સસારવર્ધક) ક્રિયા (કર્મ) આવે છે મોહના
અભાવથી તેનો અભાવ થાય છે

૧૧ ઉપશાત મોહ—ત્યાં મોહનીની ૨૮ પ્રકૃતિમાની
એક પણ વ્યભા નથી, સર્વ દઠાયેલ (ઉપશાત) છે

૧૨ ક્ષીણ મોહ—ત્યાં મોહનીની ૨૮ પ્રકૃતિ ક્ષય
(મર્વથા નાશ) પામેલી છે

૧૩ સયોગી કેવલી—કેવલ એટલે શુદ્ધ જેમના આ-
નંધાતી કર્મ (જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય અત-
રાય) ક્ષય થવાથી છુવના મુખ્ય ચાર મુલો કેવલજ્ઞાન,
કેવલદર્શન, અનંત આત્મિક સુખ, અનંત આત્મ શક્તિ

પ્રત્યે માત્ર મન વચન કાયાના યોગ (નામ કર્મોધીન છે તે) ભાકી છે

૧૪ અયોગી દેવલી—ત્યા યોગનો ત્યાગ કરી યોગ હિન અયોગી, અલેખી થાય આંખા ગુણ સ્થાનકથી તેરમ ગુણ સ્થાનકે મુખી આવતા અતર્મુદ્ધત્ (૪૮ મિનીટની અદરનો કાળ) લાગે તેરમા ગુણ મ્થાનકમા જવન્ય અત મુદ્ધત્ Cત્કૃષ્ટ દેશકીણા (આં વગ્સ ન્યૂન) કોડ પૂર્વ ગ્હે, ચૌદમા ગુણ સ્થાનકમા પાચ લઘુ અક્ષર અ ધ્, ઉ ઋ, ળ, બોવતા જેટલો વખત લાગે તેટલો વખત ગ્હે ને મોક્ષ પધારે એટલે ઉન્નતિમા વધુ સમય લાગતો નર્થ શુદ્ધ ભાવનીજ દીમત છે માટે સદા હિસા અસત્ય વિપય, કોધ લોભનો નાશ કરવો ઉચુ ગુણ મ્થાન- કોધાદિ ૨૮ મોહનીની પ્રકૃતિ દૂર થતા મળે છે માટે તેના ત્યાગ માટે સદા ઉદ્યમ કરવો

આત્મજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાનનું અવગ્રહ

૨૩૧ પ્રશ્ન—આત્મજ્ઞાન, તત્ત્વજ્ઞાન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—૭ દ્રવ્ય, નવતત્ત્વનું નય, પ્રમાણથી યથાર્થ જ્ઞાન કરી ભેદજ્ઞાન કરે, દ્રવ્ય કર્મ (આઠ કર્મ) ભાવ કર્મ (રાગ, રેષ, મોહ) નો કર્મ (અગીઝ, ઇદ્રિય, લોભાદિ) ને સિન્ન જાણે, પોતાના શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કર તેને આત્મજ્ઞાન-તત્ત્વજ્ઞાન કહે છે

૨૩૨ પ્રશ્ન—૧ ભાષા જ્ઞાન (વ્યાકરણ જ્ઞાન) ૨ સાહિત્ય જ્ઞાન, ૩ નય જ્ઞાન, અને આત્મજ્ઞાન (તત્ત્વજ્ઞાન) એક એકરથ ચનીઆના છે તે દેવી રીતે ?

ઉત્તર—૧ સાધારણ (વ્યાક્રાંત) વિષયને સમજાવે તે સાધારણ તારાના પ્રકાશ જેવું છે ૨ સાહિત્ય જ્ઞાન વિષયને વિસ્તારથી સમજાવી સ્પષ્ટ અમજાવ કરે તે શુદ્ધતા તથા મુખ્ય છે ૩ નયજ્ઞાન, નીતિ, અવસ્થા, આચાર, શુભ દોષ આદિ નિશ્ચય કરાવે તે ચક્રના તેજ સમાન છે ૪ આત્મજ્ઞાન, મર્વ સ્થગના અધ્યયનનો નાશ કરી સાચી શાન્તિ, તત્ત્વ સુખ આપે છે તે સૂચના તેજથી પદ જનત ગુણા પ્રકાશવત છે જ્ઞાન મૂલ્ય સમાન છે તેજ અમ્યગ્ન જ્ઞાન છે ચાર ધનધાત્રીઆ કર્મ દાય ધયા ન હોય છતાં આત્મજ્ઞાન ધ્યે શાવશ્યતઃ કેવની કહેવાય છે એને કેવળજ્ઞાની પ્રત્યક્ષ સર્વ દ્રવ્ય, શુષ્ક પર્થોય જાણે છે જ્યારે શ્રુતજ્ઞાની પરોક્ષ મહિપરોગી સર્વ દ્રવ્ય, શુભ પર્થોય જાણે છે

નવતરનું આશાન્ય ૨૫૩૫

૨૩૩ પ્રશ્ન—શુદ્ધતરવ મે છે તો નવતરવ કેવી રીતે થાય છે ?

ઉત્તર—જીવ અને પુદ્ગલના નિમિત્ત (સયોગ યા વિયોગ)થી બીજા સાત તરવ થાય છે તે મેળવતા નવ તરવ બને છે

(૧) જ્ઞાનાદિ શુષ્ક સમુદ્ધ જીવ છે

(૨) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, લક્ષણ યુક્ત જડ પદાર્થ (પુદ્ગલ) અજીવ તરવ છે

(૩) જીવ સાથે શુભ પદાર્થોનો યોગ તે પુણ્ય

(૪) જીવ સાથે અશુભ પદાર્થોનો યોગ તે પાપ

(૫) શુભાશુભ પદાર્થ પ્રાપ્તિના કામ તે આશ્રવ

(૬) શુભાશુભ પદાર્થોનો ઉપયોગ પૂર્વક સમય તે સંવર

(૭) પૂર્વ ગળદ ગુણાશુભ જાંઘનનો અમુક અંગે
દેશ થવી) નાશ તે નિર્જરા

(૮) જીવ અને ગુણાશુભ કળદાથી શક્તિવાળા કમ
પ માણુનું એકરૂપ થવું તે જાંઘ

(૯) મર્વ પદાર્થ માત્ર (કમરજ)નો સર્વથા ત્યગ
(નાશ) તે મોક્ષ, પુણ્ય, પાપ, આત્મવ અને જાંઘા એ બાર
તત્ત્વ જીવને પુરુષગતના સંયોગથી બને છે અને સ્વ-
નિર્જરા તથા માક્ષ જે ત્રણ તત્ત્વ જીવ અને પુરુષગતના
વિયોગથી બને છે

છ દ્રવ્યનું આમાન્ય સ્વરૂપ

૨૩૪ પ્રશ્ન—અજીવતત્ત્વના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—અજીવના મુખ્ય પાંચ ભેદ (૧) ધર્મોન્નિકાય
(૨) અધર્મોન્નિકાય (૩) આકાશાસ્ત્રિકાય (૪) ઝાલદ્રવ્ય
અને (૫) પુરુષભારિકાય

૨૩૫ પ્રશ્ન—છ દ્રવ્યના ગુણ પદોય કેટલા છે ?

ઉત્તર—દરેક દ્રવ્યમા અનંત ગુણ અને અનંત પદોય
છે તેની અપેક્ષાથી દરેકના ચાર ચાર ગુણ અને ચાર ચાર
પદોય હોય ■ જીવદ્રવ્યના ગુણ ગુણ ૪ છે અનંતજ્ઞાન
અનંતદર્શન, અનંત આત્મિક મુખ, અનંત પીર શક્તિ
જીવદ્રવ્યના અગુણ ગુણ ૪ છે—અ પ જ ન તથા કુજ્ઞાન
અદ્ય દર્શન તથા કુર્ગન, હૃદયજન્ય મુખ દુખ અને
ખાલસીય (કુપુરુષાર્થ) પુરુષગતના ચાર ગુણ—અચેતન
(જડ) રૂપી, સાંધ્ય અને મિલન વિષય ગુણ ધર્મોન્નિ
કાયના ચાર ગુણ—અચેતન, અરૂપી, અધ્ય અને ચલનસહાય

અધર્મોસ્તિકાયના ચાર ગુણ-અચેતન, અરૂપી, અક્રિય,
સ્થિર મહાય અકાશસ્તિકાયના ચાર ગુણ-અચેતન, અરૂપી,
અક્રિય જગ્યા આપે (અવકાશ દાન)

કાલ, અચેતન, અરૂપી, અક્રિય, વર્તના ગુણ દરે
દ્રવ્યની ચાર ચાર પર્ચાય (હાલત) છે જીવદ્રવ્યની શુદ્ધ
પર્ચાય (હાલત) અ યાગાધ, અટલ અવગાહના (અશરીરી)
અરૂપી, અશુદ્ધલધુ, અશુદ્ધ પર્ચાય (હાલત) બાધા પીડા
(શાતા અશાના વદનીય) શરીરમા સ્થિતિ, રૂપીપાત્રું, જાચ
નીચપાત્રું પુરુષવ દ્રવ્ય પી ચાર પર્ચાય-ખધ, દેશ, પ્રદેશ અને
વજ્રોદિમા અશુદ્ધ લધુ પર્ચાય છગુલી જ્ઞાન વૃદ્ધિનું થયુ ધર્મો
સ્તિકાયની ચાર પર્ચાય-ખધ, દેશ, પ્રદેશ, અશુદ્ધ લધુ
અધર્મોસ્તિકાયની ચાર પર્ચાય ખધ, દેશ, પ્રદેશ, અશુદ્ધ
લધુ અકાશસ્તિકાયની ચાર પર્ચાય-ખધ, દેશ, પ્રદેશ,
અશુદ્ધ લધુ કાવ દ્રવ્યની ચાર પર્ચાય-જનમાગ, વત માનકાળ
ભવિષ્યકાળ ને અશુદ્ધ લધુ

૨૩૬ પ્રશ્ન—જીવના ચાર ગુણ અશુદ્ધ કરનાર ટોણ છે ?

ઉત્તર—ધનધાતી કર્મ જે ધન કહેતા અતિશય ગુણની
ધાત કરે બહુ કુખનુ તથા સત્તારના જમણનું મૂળ કારણ
છે તે ધનધાતી ચાર કર્મ છે, (૧) જ્ઞાનાવરણ (૨) દર્શના
વરણ (૩) મોહનીય અને (૪) અતસય આ ચાર મૂળ
ગુણનો ધાત કરવાથી ધનધાતી કહેવાય છે

૨૩૭ પ્રશ્ન—છ ગુણી જ્ઞાનિ વૃદ્ધિ શું છે ?

ઉત્તર—(૧) અનતમો ભાગ (૨) અસખ્યાતમો ભાગ
(૩) સખ્યાતમો ભાગ (૪) સખ્યાતગુણી, (૫) અમખ્યાત

ગુણી (૮) અનંતગુણી આ છ પ્રકારે જ્ઞાનિ ને વૃદ્ધિ થાય તે
 ઇગુણી (૫૨ગુણ) જ્ઞાનિવૃદ્ધિ કરે છે

૨૨૮ પ્રશ્ન—પુદ્ગલના ઘોડા લક્ષણો કહો ?

ઉત્તર—(૧) શમ્ભ, (૨) રૂપ, (૩) જ્ઞાન, (૪) રસ
 (૫) અપાર્શ્વ (૬) અધકાર (૭) પ્રકાશ (૮) પ્રજ્ઞા (રત્નાદિની)
 (૯) છાયા, (૧૦) તડકો, વિગેરે

૨૩ પ્રશ્ન—પુદ્ગલની કઈ કઈ હાવત (પર્યાય) છે ?

ઉત્તર—(૧) એકપણુ (૨) સમુદ્ધપણુ (૩) સખ્યા
 (૪) આકાર (૫) સયોગ (૬) વિયોગ જુદા પડણુ વિગેરે

૨૪૦ પ્રશ્ન—પુદ્ગલના છ પ્રકારે કયા કયા છે ?

ઉત્તર—(૧) સ્થૂલ-દ્રુટવાથી પાછા સ્વયં તરત
 ત્રેપ્તપ ન થાય (ન જોડાય) પત્યર, ઈંટ, લાકડું વિગેરે

(૨) સ્થૂલ જે દૂન પડી પાછા ત ત એકરૂપ થઈ
 શકે, પાણી દૂધ તેલ વિગેરે

(૩) સ્થૂલ સૂક્ષ્મ-જે આખથી બંધણુ થઈ શકે જેથી
 સ્થૂલ પણ બીજી ઈન્દ્રિયોથી બંધણુ ન થઈ શકે માટે સૂક્ષ્મ
 જેવા ઠે, છાયા, તડકો, અધકાર, પ્રકાશ વિગેરે

(૪) નૂરમ સ્થૂલ-જે આખથી બંધણુ ન થઈ શકે
 જેથી સૂક્ષ્મ પણ બીજી ઈન્દ્રિયોથી બંધણુ થઈ શકે માટે
 સ્થૂલ શમ્ભ, ગદ્ય વિગેરે

(૫) સૂક્ષ્મ-જે પુગલનો સમૂહ કોઈથી ગળી ન
 શકાય અને જે બીજાને પણ ન રોકે તથા જે કોઈ પણ
 ઈન્દ્રિયથી ન જાણી શકાય તે કર્મ પુગલ વિગેરે

(૬) સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ-પરમાણુ માત્ર જે અવિભાગી હોય

એટલે લેના બે કટકા ન થઈ શકે, કદી નાથ ન પામે તે
શુદ્ધ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે

૨૪૧ પ્રશ્ન—પુદ્ગલ દ્રવ્યના ડાચ, મેત્ર, દાવ, ભાવ અને
શુભ શુ છે ?

ઉત્તર—દ્રવ્ય એવે વસ્તુ અપેક્ષાએ એક પરમાણુ
પુ ગલ દ્રવ્ય ■ અને તેવા અનત પરમાણુઓ છે તથા
બે પરમાણુ (પ્રદેશી) પાવન અનત પરમાણુ મળી બનેવ
અનત ન્ધો છે દોરથી-સર્વ લોકમા સર્વ ન્ધો પુદ્ગલ
દ્રવ્ય ભરેલ ■ કાગડી-પુ ગલ દ્રવ્ય અનાદે અનત છે
ભાવથી-વર્ણ મધ, રમ, સ્પર્શયુક્ત છે, શુભથી મગવા
અને વિખરવાનો તેનો શુભ છે (સયોગ વિરોગ-એ પુદ્
ગલનો અભાવ ન જાતી કેમ દિવસ હર્ષશોક-ગાન દેખને
કરતા સદા સમભાવમા રહેવ)

૨૪૨ પ્રશ્ન—દ્રવ્ય અને ભાવ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—અહિ નવનરતના ન્વરૂપમા-જે જીવ સાથે
સળધ રાખે છે તે ભાવ છે અને જે પુ લવ સાથે સળધ
રાખે છે તે દ્રવ્ય છે

દોષા—દ્રવ્યભાવ દો ભેદ ને, નવા પદારથ માહિ ।

ડાચ ભેદ પુદ્ગલ વિષે ભાવ જીવપર છાહિ ॥ ૧ ॥

ભાનાથ—નવ પદારથમા દ્રવ્ય, ભાવ એવા ને ભેદ
જે દ્રવ્યએ પુ ગલ વિષે છે ભાવ જીવની પ્રાપ્તિ જે પુદ્ગ
માપ આશ્રય, જવ આર પુદ્ગલ પ્રધાન છે સ્વર, નિર્મલ,
મોક્ષ એ ત્રણ જીવ પ્રધાન છે

૨૪૩ પ્રશ્ન—પુદ્ગલ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે જીવને સુખદાયી વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરાવે તેને
૨૪૪ પ્રશ્ન—પાપ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે જીવને દુઃખ દેવાવાળી વસ્તુની પ્રાપ્તિ
કરાવે તેને

૨૪૫ પ્રશ્ન—પુણ્યની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાય છે ?

ઉત્તર—મન, વચન, કાયાની શુદ્ધ પ્રવૃત્તિથી પુણ્યની
પ્રાપ્તિ થાય છે જેમ-મનથી અહિંસા, સત્ય પ્રમાણીકતા,
બ્રહ્મચર્ય, સતોષ, દાન આદિના વિચાર-વચનથી એવી ઉત્તમ
વાને બોલની પાપગ્રહિત હિંતકર વચન બોલવું, કાયાથી
તેવા શુભોત્તુ પાવન કરવું

૨૪૬ પ્રશ્ન—પાપની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાય છે ?

ઉત્તર—મન વચન કાયાની અશુભ પ્રવૃત્તિથી પાપની
પ્રાપ્તિ થાય છે હિંસા, અસત્ય, અપ્રમણિકતા વિષય કષાય
આદિ અદાર પાપમા વચન કાયાની પ્રવૃત્તિ થાય ત્યારે પાપની
પ્રાપ્તિ થાય છે

૨૪૭ પ્રશ્ન—આશ્રવ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—મનના કાંઈને આશ્રવ કહે છે પુણ્ય અને
પાપના કર્મ પુરુગવ એકરૂપ થાય તે આશ્રવ

૨૪૮ પ્રશ્ન—આશ્રવના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—(૧) દ્રવ્ય આશ્રવ (૨) ભાવ આશ્રવ આત્મા
ના હિંમેશા હંર સમય ગગ દેશાદિ શુભ અશુભ વિચારો
(પરિણામ) કે જે વિચારથી મામલ વગણુપ પુરુગવ કર્મ
ઉપર થઈ જાય તે વિચારને ભાવ આશ્રવ કહે છે અને ધર્મણુ
વર્જણા કર્મરૂપ થાય છે તેને દ્રવ્યઆશ્રવ કહે છે

૨૪૯ પ્રશ્ન—ભાવ આશ્રવના ટેટલા લેદ છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય પાંચ લેદ છે (૧) મિથ્યાત્વ (૨) અવત (૩) પ્રમાદ (૪) કપાય (૫) ચો

૨૫૦ પ્રશ્ન—દ્રવ્ય આશ્રવના ટેટલા લેદ છે ?

ઉત્તર—નાનાવરણાદિ આઠ પ્રકારના કર્મ થવા યોગ્ય ને પુરુષને દ્રવ્ય આરે છે તે અનેક પ્રકારના દ્રવ્ય આશ્રવ છે

૨૫૧ પ્રશ્ન—સવર કેને કહે છે ?

ઉત્તર—આવતા કર્મને શાખા તેને સવર કહે છે આત્માની સાથે કર્મનો અજબ ન થાય તે સવર છે

૨૫૨ પ્રશ્ન—અવરના ટેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—(૧) દ્રવ્યસવર -ને (૨) ભાવસવર રાગદ્વેષ મોહ રક્તિ આત્માનો શુદ્ધ ઉપયોગ ભાવસવર છે અને આનો શુદ્ધોપયોગ હોય ત્યાર કર્મનું આવવું ન થાય તે દ્રવ્યસવર છે

ટોલા—જે ઉપયોગ સ્વરૂપ ધરી, વતે ભોગ વિગ્ન,
શકે આવત કર્મકો નો સે સવર તત્ત્વ ॥ ૧ ॥

૨૫૩ પ્રશ્ન—ભાવસવરના ટેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય પાંચ પ્રકાર છે—(૧) સમકિત (૨) જન પચ્ચખાણુ (૩) અપ્રમાદ (૪) અકપાય (૫) યોગસયમ (મન વચન કાયાને વશ કરવા)

૨૫૪ પ્રશ્ન—નિર્જરા કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જીવના પહેલાના બધાચેલ કર્મ અમુક પ્રમાણમા દૂર થાય તેને નિર્જરા કહે છે

દોહા-જો પુસ્ત સત્તા કરમ, કરી થીતિ પુણ આડ,
ખીરનેકો ઉદિત બયે, સો નિર્જરા લખાડ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ—જે પૂવના કર્મ આત્માને લાગેલાં છે
(સત્તામા છે) તેની સ્થિતિ પૂર્ણ કરી તે અમુક પ્રમાણમા
(દેશ થકી) છૂટી બાય તેને નિર્જરા કહે છે

૨૫૫ પ્રશ્ન—જો એક દ્રવ્યનિર્જરા ખીણ ભાવનિર્જરા જે
ગગદ્રેષ મોહરહિત શુદ્ધ ઉપયોગથી કર્મ ક્ષય થાય તે શુદ્ધ
ઉપયોગને ભાવનિર્જરા કહે છે અને જે કર્મના પુટગલ
ક્ષય થાય તેને દ્રવ્ય નિર્જરા કહે છે તથા નિર્જગના ખીણ
અપેક્ષાએ સકામ-નિર્જગ અને વિપાકનિર્જરા એવા પણ
બગ્ગે લેદ છે

૨૫૬ પ્રશ્ન—સકામ એટલે શુ ?

ઉત્તર—મ=સહિત કામ=ઈચ્છા, રૂચી, આનંદ, જેમા
આત્માના સત્ય સ્વરૂપનો નિશ્ચય થયેવ છે અને આત્મ
હિતની રૂચિ છે આત્મિક સુખનો આનંદ છે કોઇપણ બાહ્ય
રૂચી નથી તેને સકામ કહે છે આ સમર્પિને જ હોય
આત્માના શુદ્ધ ઉપયોગથી કર્મ ક્ષય થાય તે સકામ નિર્જરા
અને આત્માના શુદ્ધોપયોગમા જે મન્વ થાય તે સકામ
મન્વ કહેવાય છે એમ બધે ઠેકાણે સકામનો અર્થ મમજવો

૨૫૭ પ્રશ્ન—અકામ કોને કહે છે ?

ઉત્તર—અ=એટલે નહીં કામ=એટલે ઇચ્છા, રૂચી
આનંદ આત્માના સત્યસ્વરૂપનો નિશ્ચય થયો નથી અને
આત્મહિતની ઇચ્છા રૂચી થઈ નથી આત્મિક આનંદ વિના
અથવા કોઇપણ બાહ્ય ઇચ્છાથી જે કાર્ય થાય તેને અ

કહે છે આત્માના શુદ્ધાયોગ વિના જે કમ કાય માય તેને
અકામ નિર્જરા કહે છે અને શુદ્ધાયોગ વિના જે મરણ
માય તેને અકામ મરણ કહે છે આપણો જીવ અનાદિ
કાળ થયા અકામ નિર્જરા અને અકામ મરણ કર છે આ
અજ્ઞાન તથા મિથ્યત્વ અવસ્થા છે

૨૫૮ પ્રશ્ન—સવિષાક નિર્જરા કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે કર્મ ઉચ્ચમા અવે મુખ અથવા દુ ખરૂં
ફળ આપી કર વાચ તને સવિષાક નિર્જરા કહે છે
૨૫૯ જે કમ સરૂ ગુ જ્ઞાન કર્યન ચારિત્ર, તપ અને ધ્યાન
દ્વારા સ્થિત તથા ફળ આપવાની શક્તિ ધરાયે વિષાકમા
આન્યા વિના જ પ્રદેશી કર થઈ વાય તેન અવિષાક
નિર્જરા કહે છે જેવી રીતે કેઈ લેણદાર ના ફીઆ તેને
ચેર મુઠા પહેલા પહોચાડી દે તો તે સ્વલ્પદાર દુ ખ ન દે
તેમ નમ્યમ જ્ઞાન, દગ્ધન, ચારિત્ર, તપ અને કર્મથી જે
કમ કાય કરે તેને કર્મના ફળ લે મવના ન પડે

૨૬૦ પ્રશ્ન—અવિષાક તથા અકામ નિર્જરા કરવામા કેટલો
મજાનુ લાભ છે ?

ઉત્તર—મમદિદિદિ શુદ્ધ ઉપયોગમા એક આસોમ્વા
સમા જેટલા કર્મ કાય કરે છે તેટલા કર્મ મિથ્યત્વ દશ મા
કોડો વર્ષના તપથી લાય થઈ નકતા નથી એટલે જેમ ખરે
વખતે લેણદારને જરૂ છે અને થોડા કપીઆમ ઘણા
કરજની કારગતિ કરી દે છે તેમ અવિષાક સકામ નિર્જરામા
કોડોનું ફળ કોડીઓમા ચુકવે છે અને નવા કર્મ જાધાતા
નથી જ્યારે સવિષાક અકામ નિર્જરામા ઘણું દુ ખ થોડા

કર્મ ક્ષય થાય છે અને સમદ્વેષથી પાછા અનંત કર્મ નવા બધાય છે માટે અવિપાક સકામ નિર્જરા કરવી શ્રેયકર છે જ્ઞાનપૂર્વક ત્યાગ કરેલ દોષ પાછો પ્રવેશ થતો નથી તેમ જ્ઞાનપૂર્વક ક્ષય કરેલ ક્રમ ફરી બધાતા નથી
૨૬૧ પ્રશ્ન—બધ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—અનેક સીનેમા એકપણાનું જ્ઞાન કમવનાર સબધ વિશેષને મધ કહે છે જીવ અને જ્ઞાન પુ. ૧૧ એકરૂપ થાય તેને કર્મમધ કહે છે જેની મીને દુધ અને પાણી, મોઠનો ગોળો અને અમ્મિ, એકરૂપ થાય છે

૨૬૨ પ્રશ્ન—બધના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—મે પ્રકાર છે, દ્રવ્યમધ અને ભાવમધ, ક્રોધ, માન, માંયા, લોભ, મદ, દ્વેષ હાન્ય ગતિ (હરી), અરુચિ (નાગજી) ભય, શોક, દુઃખ (નિરસ્તાર), વિચારવિગ્રહ (સી ૧૬, પુરુષ ૧ ન પુમકવેદ) મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનના વિચારો તે ભાવમધ છે અને જે આવા કાંધાદિ વિચારોથી કર્મ પુ જવ આત્મા માથે એકરૂપ થાય છે તેને દ્રવ્યમધ કહે છે એવે ભાવમધકારાગ દ્રવ્યમધ થાય છે

૨૬૩ પ્રશ્ન—આં કર્મનો બધ કેટલા પ્રકારે થાય છે ?

ઉત્તર—બધના ચાર પ્રકાર છે (૧) પ્રકૃતિમધ (૨) પ્રદેશમધ, (૩) મિથિનિમધ, અને (૪) અનુભાગમધ

૨૬૪ પ્રશ્ન—પ્રકૃતિમધ કેને કહે છે ?

ઉત્તર — ૧મ, દ્વેષ, મોહના પશ્ચિમ થવાથી કર્મ પુ. જવ જીવની માથે સબધ કરે છે તે કર્મોમા જ્ઞાનવ્યર્થનાદિ જીવના આઠ ગુણ વાળ કરવા—મનીન કરવાદ્રુપ સ્વભાવ થયો

તેને પ્રકૃતિબધ કહે છે એટલે જીવની સાથે બાંધાએલ કર્મ પુ મલમા આઃ પ્રકારના જુદા જુદા ફળ દેવાની પ્રકૃતિ ચવી તેને પ્રકૃતિબધ કહે છે

૨૮૫ પ્રશ્ન—પ્રદેશબધ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે કર્મ પુ મલ આત્મા સાથે બધાય છે તેના મનુકેને પ્રદેશબધ કહે છે

૨૮૬ પ્રશ્ન—સ્થિતિબધ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—જે કર્મ બધાય છે તેનો મ મધ જીવ સાથે ફેટવો વખત રહેશે તે વખતના પ્રમાણને સ્થિતિબધ કહે છે

૨૮૭ પ્રશ્ન—અનુભાગ બધ કેને કહે છે ?

ઉત્તર—કર્મોમા તીજ અથવા મદ ફળ દેવાની શક્તિ તથા મ પદ તેને અનુભાગ બધ કહે છે

૨૮૮ પ્રશ્ન—આ આ બધ પાવના ઠવા ન્યા કારણો છે ?

ઉત્તર—નૃતિ અને પ્રદેશ બધ મવાનું કાળુ મન નયન, કાયાના ચો. છે અને સ્થિતિ તથા અનુભાગ બધનું કારણ ક્રોધ, માન, માયા લોભ અને આદ્ય છે સર્વ કર્મોમા એક મોહનીય કર્મ પ્રધાન છે, માઠ કર્મોમા લાભ છે અને ન્યા મુખી મોહનીયનો ઉચ છે ત્યા મુ લી જ કર્મનો બ યયા કેરે છે જ્યારે દશનમોહ (મિથ્યાસ્વભાવ) નાશ થાય છે ત્યારે મોક્ષ મનુષ્ય થવાય છે અને ચારિત્ર મોહ (ગગ ધ હાસ્ય વિષયાદિ) નાશ થાય ત્યારે અનતમુખ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત થાય છે જેમ વૃક્ષનું મૂળ નાશ થા વૃક્ષ વિનાશ પામે છે, સેનાધિપતિ નાશ પામતા સેના હારી

જાણે છે તેમ મોહનીય કર્મનો નાશ કરવાથી ચકલે કર્મ નાશ પામે છે માટે મોહને છૂતવા હમેશા બેદલાવના ચિત્તવન કરી વિષય કષાય ઘટાડવા જોઈએ

૨૬૬ પ્રશ્ન—અતરાય કર્મની આત્મા ઉપર શુ અસર થાય છે ?

ઉત્તર—આત્માની શક્તિને લાકે નેને અતરાય કહે છે આત્માની શક્તિના મુખ્ય પાંચ ભેદ છે ૧ દાન, ૨ લાભ, ૩ ભોગ, ૪ ઉપભોગ અને ૫ વીર્ય જ્યારે ત્રીજા અતરાય કર્મનો ઉદય હોય ત્યારે અન્ન વસ્ત્ર પુસ્તક ઔષધ આદિ બાહ્ય (જઠ) પદાર્થોનું દાન દેવા મન થતું નથી, તેની વસ્તુનો ભોગોપભોગ (ઉપયોગ) સ્વયં કરી શકતો નથી, અને કોઈ પણ કામમા જાન હોતું નથી, જ્યારે ચોથા પ્રમાણમા અતરાય કર્મ દૂર કરે છે ત્યારે અન્ન વસ્ત્ર પુસ્તક ઔષધાદિ બાહ્ય પદાર્થોનું દાનાદિ હપથી કરી શકે છે જ્યારે વધારે પ્રમાણમા અતરાય કર્મ દૂર કરે ત્યારે સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનું પોતાની આત્માને અને અન્યને દાન આપે છે તેવા શુદ્ધોનો લાભ (પ્રાપ્તિ) થાય છે, તેમાજ આનંદ માને છે આત્મિક મુખનો ભોગોપભોગ કરે છે અને તેવા ઉત્તમ કામમા વીર્ય શક્તિ લગાવે છે અને સર્વથા અતરાય કર્મનો નાશ કરવાથી અનંત જ્ઞાન દર્શન મુખ શક્તિનું પોતાની નિજ આત્માનેજ દાન આપે આ શુદ્ધો પ્રકટ કરવારૂપ લાભ પામે છે, તેમા રમણરૂપ ભોગોપભોગ કરે છે અને તે અવસ્થા અક્ષયરૂપ પરિણમે છે તે અનંત વીર્ય છે આ પ્રમાણે અતરાયનું સ્વરૂપ જાણી સર્વથા તે ક્ષય કરવા પ્રયત્નશીલ થવું જોઈએ ભાવના અને પુરુષાર્થથી સર્વ કર્મ ક્ષય થાય છે

તેને પ્રકૃતિબદ્ધ કહે છે એટલે જીવની સાથે બધાએલ કર્મ પુરુષત્વમા આક પ્રકારના જુદા જુદા કૃણ દેવાની પ્રકૃતિ થતી તેને પ્રકૃતિબદ્ધ કહે છે

૨૬૫ પ્રશ્ન—પ્રદેશબદ્ધ કોને કહે છે ?

ઉત્તર—જે કમ પુ નવ આત્મા સાથે બધાય છે તેના મધુહને પ્રદેશબદ્ધ કહે છે

૨૬૬ પ્રશ્ન—નિયતિબદ્ધ કોને કહે છે ?

ઉત્તર—જે કમ બધાય છે તેનો સમય જીવ સાથે ફેરવો વખત જોશે તે વખતના પ્રમાણને નિયતિબદ્ધ કહે છે

૨૬૭ પ્રશ્ન—અનુભાગ બદ્ધ કોને કહે છે ?

ઉત્તર—કર્મોમા લીધે અથવા મદદના દેવાની શક્તિ તથા રસ પદ તેને અનુભાગ બદ્ધ કહે છે

૨૬૮ પ્રશ્ન—આ નામ બદ્ધ પદ્ધતિના કયા વ્યાપારો છે ?

ઉત્તર—પ્રકૃતિ અને પ્રદેશ બદ્ધ થવાનું ઠારણ મન નથન, કાયાના રોગ છે અને - ઈરિ તથા અનુભાગ બદ્ધનું કારણ કામ, માન, માયા લોભ અને મદમદ છે એવું કર્મમા એક મોહનીય નામ પ્રધાન છે, માલ કર્મમા ભાગ છે અને જ્યાં સુધી મોહનીયનો ઉપયોગ છે ત્યાં મુખી જ કર્મનો બદલ થયા કરે છે જ્યારે કથનમોહ (મિથ્યાત્વભાવ) નાશ થાય છે ત્યારે મોક્ષ મન્મુખ થવાય છે અને ચાગ્રિ મોહ (રાગાદિ હાસ્ય વિષયાદિ) નાશ થાય ત્યારે અનતમુખ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત થાય છે જેમ વૃક્ષનું મૂળ નાશ થતા વૃક્ષ વિનાશ પામે છે, મેનાધિપતિ નાશ પામતા સેના હારી

બાય છે તેમ મોહનીય કર્મનો નાશ કરવાથી સકલ કર્મ નાશ પામે છે. માટે મોહને છુટવા હમેશા લેદલાવના ચિત્તવન કરી વિષય કષાય ઘટાડવા જોઈએ.

૨૬૬ પ્રશ્ન—અતરાય કર્મની આત્મા ઉપર શુ અસર થાય છે ?

ઉત્તર—આત્માની શક્તિને ઢાંકે તેને અતરાય કહે છે. આત્માની શક્તિના મુખ્ય પાંચ ભેદ છે ૧ દાન, ૨ લાભ, ૩ ભોગ, ૪ ઉપભોગ અને ૫ વીર્ય. જ્યારે તીવ્ર અતરાય કર્મનો ઉદય હોય ત્યારે અન્ન વસ્ત્ર પુસ્તક ઔષધ બાદ્ય બાદ્ય (જઠ) પદાર્થોનું દાન દેવા મન ચતુ નથી, તેવી વસ્તુનો ભોગોપભોગ (ઉપભોગ) સ્વયં કરી શકતો નથી, અને કોઈ પણ કામમા ખર્ચ હોતું નથી, જ્યારે થોડા પ્રમાણમા અતરાય કર્મ દૂર કરે ત્યારે અન્ન વસ્ત્ર પુસ્તક ઔષધબાદ્ય પદાર્થોનું દાનાદિ હથેલી કરી શકે છે. જ્યારે વધારે પ્રમાણમા અતરાય કર્મ દૂર કરે ત્યારે સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનું પોતાની આત્માને અને અર્થને દાન આપે છે તેવા શુભોનો લાભ (પ્રાપ્તિ) થાય છે, તેમાજ અનંદ માને છે. આત્મિક સુખનો ભોગોપભોગ કરે છે અને તેવા ઉત્તમ કામમા વીર્ય શક્તિ લગાવે છે અને સર્વથા અતરાય કર્મનો નાશ કરવાથી અનંત જ્ઞાન દર્શન સુખ શક્તિનું પોતાની નિજ આત્માનેજ દાન આપે છે. આ શુભો પ્રકટ કરવારૂપ લાભ પામે છે, તેમા રમણરૂપ ભોગોપભોગ કરે છે અને તે અવસ્થા અક્ષયરૂપ પરિણમે છે તે અનંત વીર્ય છે. આ પ્રમાણે અતરાયનું સ્વરૂપ બાણી સર્વથા તે ક્ષય કરવા પ્રયત્નશીલ થવું જોઈએ. લાવના અને પુરૂષાર્થથી સર્વ કર્મ ક્ષય થાય.

૨૭૦ પ્રશ્ન—જીવ હિંસા લોકના અંશ ભાગે સિદ્ધ થેનમા સિદ્ધ કેમ થઈ કયારે બિરાજે ?

ઉત્તર—પાપ આશ્રયનો ત્યાગ કરી ઉત્તુષ્ટ સર્વ નિર્ગર ધારણ કરે ત્યારે ત્યારે જ્ઞાતાના બંધનો નાશ કરી આઠ કર્મ સંહિત થાય અને સિદ્ધ ગતિ પામે અને પોતાનો ઉચ્ચ જવાનો શુભ પ્રગટ કરે

૨૭૧ પ્રશ્ન—મોક્ષ કોને કહે છે ?

ઉત્તર—(૧) સર્વ કર્મનો સંવચા નાશ થાય (૨) જીવ ત્યારે પ્રકારના બંધથી સંહિત થાય અને (૩) અનંત આત્મિક શુભો પ્રગટ થાય તેને મોક્ષ કહે છે

૨૭૨ પ્રશ્ન—મોક્ષના ટેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—તે (૧) દ્રવ્ય મોક્ષ અને (૨) ભાવ મોક્ષ રાગ, દ્વેષ, સંહિત આત્માના શુદ્ધ ઉપયોગને ભાવ મોક્ષ કહે છે અને તે દ્વા. ૧ કર્મ દગ દૂર થાય તેને દ્રવ્ય મોક્ષ કહે છે કારણ કર્મદલનું દૂર થવું તે દ્રવ્ય છે અને આત્મોપયોગ તે ભાવ છે

સમક્રિત શુભ પ્રગટ થતા અશ્ચર્ય (દેશ થકી) ભાવ મોક્ષ થાય છે એટલે એવા શુભ મ્યાનકથી જીવ મોક્ષના સુખનો અનુભવ કરે છે જેને આત્મિક સુખ કહે છે અર્થાત્ મર્વ ઈચ્છા, વાછા, અભિલાષા સંહિત સંકલ્પ વિકલ્પ સંહિત આત્મ ધ્યાનમા સ્થિતિની સર્વી તેજ ભાવ મોક્ષ છે

૨૭૩ પ્રશ્ન—મોક્ષ પ્રાપ્તિના ટેટલા ઉપાય છે ?

ઉત્તર—મોક્ષ પ્રાપ્તિના મુખ્ય બે ઉપાય છે (૭) વ્યવહાર મોક્ષ મા. ૧ અને (૨) નિશ્ચય મોક્ષ માન

૨૭૪ પ્રશ્ન—વ્યવહાર મોક્ષ માગ કોને કહે છે ?

ઉત્તર—વ્યવહારના બે ભેદ ॥ (૧) અશુદ્ધ વ્યવહાર જેમા આત્મ ભાવના જાગી નથી (૨) શુદ્ધ વ્યવહાર જેમા આત્મ ભાવના જાગૃત થઈ છે અને જે નિશ્ચયને પ્રાપ્ત થાવવા સમર્થ છે તેના ચાર પ્રકાર છે (૧) સમ્યક્ જ્ઞાન (૨) સમ્યક્ દર્શન (૩) સમ્યક્ ચારિત્ર અને (૪) સમ્યક્ તપ ૨૭૫ પ્રશ્ન—નિશ્ચય મોક્ષ માર્ગ કોને કહે છે ?

ઉત્તર—નિશ્ચય નયથી સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર સ્વરૂપ શુદ્ધ આત્માજી પોતે મોક્ષનું કારણ છે
 હોહા—“ પરમ જ્ઞાન તે આત્મ હૈ, નિમલ દર્શન આત્મ,
 શુદ્ધ ચારિત્ર આત્મ છે, નિર્મલ તપ પણ આત્મ ॥૧॥
 દર્શન જ્ઞાન ચરણ કહે, શિવ મારગ વિવહાર
 એક રૂપ ચેતન લમ, નિશ્ચય મોક્ષ વિહાર ॥ ૨ ॥

ધ્યાનનું સ્વરૂપ

૨૭૬ પ્રશ્ન—આત્માની શુદ્ધિ થાયી થાય છે ?

ઉત્તર—ઉત્તમ ધ્યાનથી

૨૭૭ પ્રશ્ન—ધ્યાન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—ચિત્તન કલ્પાને ધ્યાન કહે છે

૨૭૮ પ્રશ્ન—ધ્યાનના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે (૧) આત્મ ધ્યાન (૨) રૂઢ ધ્યાન (૩) ધર્મ ધ્યાન અને (૪) શુકલ ધ્યાન

૨૭૯ પ્રશ્ન—આર્ત ધ્યાન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—હર્ષ અથવા શોક કરવો, આત્મહિત સિવાયના વિચારો કરવા તે આર્ત ધ્યાન છે તેના મુખ્ય ૪ ભેદ છે (૧) સુખ સંયોગમા હર્ષ અને સુખ વિયોગમા શોક અથવા ચિંતા કરે (૨) દુઃખ સંયોગમા ખેદ અને દુઃખ વિયોગમા

પુશી યાય (૩) ભવિષ્યની ચિંતા કરે (૪) ઇન્દ્રિય સુખ (વિષય સુખ)ના વિચારો કરે

૨૮૦ પ્રશ્ન—આર્ત ધ્યાનના ચિહ્ન કેટલા છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય ચિન્હ ચાર છે (૧) ડહન કરે (૨) શોચ પીકર કરે (૩) આસુ લારે (૪) વારવાર ચાહ કરે વિગેરે
૨૮૧ પ્રશ્ન—૩૬ ધ્યાન કેને કહે છે ?

ઉત્તર—હૃદય શોકના તીવ્ર વિચાર (પરિણામ)ને ૩૬ ધ્યાન કહે છે તેના મુખ્ય ચાર પ્રકાર ■

(૧) દ્રવ્ય પ્રાણ (શરીર, મન, વિગેરે), ભાવ પ્રાણ (જ્ઞાન, ધ્યાનિત્ર વિગેરે)ની હિસા કરવામા આનંદ માને (૨) અમત્યમા આનંદ માને (૩) અનીતિ, ચોરી, ઠગાઈ, વિશ્વાસઘાત વિગેરે કરવામા આનંદ માને (૪) શરીર ધન પરિવાર ભોગોપભોગના રક્ષણ માટે તીવ્ર મોહ રાગે અને તે માટે બહુ પાપ કરે વિગેરે

૨૮૨ પ્રશ્ન—૩૬ ધ્યાનના ચિન્હ કેટલા છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય ચાર છે (૧) પાપ કરવામા આતુર હોય તે ઉબ્ધ હોય (૨) આરભ પરિશ્રદ્ધ ભોગાદિની બહુ તપ્તિ હોય તે (બહુલ હોય) (૩) વસ્તુ સ્વરૂપને બિલકૂવ સમજે નહિ તે અસાન હોય, (૪) મરણ સમય નિકટ આવ્યા છતાં ભોગથી તૃપ્ત ન યાય-પોતાની ભુવ ન મુધારે, અપરાધની માફી ન માગે “અમત ખામણુ” ન કરે એ મગ્નતા હોય ઇત્યાદિ હોડરો—પથ પાપમેં હવે જો, રોડ પાપકી ખાન,

હવે શોકને જો ધરે, સો આત પરિચાન ॥ ૧ ॥

પ્રશ્ન—આર્ત ૩૬ ધ્યાનનું શુ ફળ છે ?

ઉત્તર—આર્ત ધ્યાનથી પ્રાપ્ત આ લોકમા વ્યવહાર
ચિંતા ભય અને પરલોકમા તિર્યચ ગતિ (પશુ પક્ષીનું) અને
૩૬ ધ્યાનથી પ્રાપ્ત આ લોકમા મહા ભય, રોગ, દુઃખ અને
પરલોકમા નરક ગતિનું આયુષ્ય બધાય છે આ બંને
ધ્યાન અશુભ છે, આત્માને દુઃખનું કાગળુ છે માટે બંને
ખોટા ધ્યાન છોડવા યોગ્ય છે

૨૮૪ પ્રશ્ન—આત્મ ધ્યાન શુભ કયારે ઠહેવાય ?

ઉત્તર—કમાવના મહા ઉદ્યથી ધર્મ (જ્ઞાન કર્મ, ચારિત્ર) ધર્મી (પથ પરમેષ્ટી) અને ધર્મના ક્ષણ (મોક્ષ)
ની પ્રીતિ-રૂચી થાય અને ધર્મમા વિશ્વ આવતા દુઃખ થાય
તે શુભ આત્મ ધ્યાન છે કોઈ દુઃખી જોઈ હયા આત્મે, જ્ઞાન
દેરાગ્ય ન થવા માટે તથા પાપ થવા માટે પશ્ચાત્તાપ થાય
વિગેરે સારા કામોમા રાગ અને ખરાબ કામમા પશ્ચાત્તાપ
તે શુભ આત્મ ધ્યાન છે તેનાથી પાપ દૂર થાય પુણ્યની
વૃદ્ધિ થાય અને દેવ તથા મનુષ્યની સુગતિ મળે

૨૮૫ પ્રશ્ન—ધર્મ ધ્યાન કેને ઠહે છે ?

ઉત્તર—ધર્મનો અર્થ સ્વભાવ અથવા શુદ્ધ શુભ છે
ધ્યાન એટલે વિચાર-ચિંતન આત્માના શુદ્ધ સમકિત જ્ઞાન
આગ્નિદિ ગુણોનું ચિંતન મનન કરે તેને ધર્મ ધ્યાન ઠહે
છે, તેના ચાર પ્રકાર છે

(૧) જીવાદિ નવ તત્ત્વનો વિચાર કરવો (આજ્ઞા વિચય)

દોષ—શ્રીજીન આજ્ઞામે ઠહેરા, વસ્તુ સ્વરૂપ જી માનિ,
ચિત્ત લગાવે તામુમે, આજ્ઞા વિચય સુ જ્ઞાનિ ॥૧॥

(૨) મોક્ષમાર્ગમા વિશ્વકારી મિથ્યાત્વ, અનત, પ્રમાદ
કપાય, અશુભ યોગ છોડવાના વિચાર (અપાયવિચય),

દોહો—મોક્ષમાર્ગમે વિ તકો, મિટે મિલુ વિધિ સોય,
 ઇમ ચિતે જ્ઞાની જળે, વિચય અપાય સુહોય ॥૨॥
 (૩) કમસ્વરૂપ વિચારી મુખદુખમા સમભાવ રાખવો
 (વિષાકવિચય)

(૪) લોકનુ સ્વરૂપ છ દ્રવ્ય લોકમા છે તેનો વિચાર
 કરી આત્માનુ સ્વરૂપ વિચારવુ (લોકવિચય)

દોહો—લોક સ્વરૂપ વિચારિકે, અપના રૂપ નિહાર,
 ધરમારયે વ્યવહાર મુનિ મિથ્યા ભાવ વિહાર ॥૩॥

૧૮૬ પ્રશ્ન—ધર્મધ્યાનના લક્ષણ કેટલા છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય ચાર છે (રૂચિ એટલે આત્મદર્શન પણ
 થાય છે) (૧) તત્ત્વજ્ઞાનથી આલ્પારૂઢ (આત્માનુભવ) (૨)
 વિશેષ ક્ષયોપશમથી, સ્વભાવથી આત્માનુભવ (નિસર્ગારૂઢ)
 (૩) ઉપદેશની રૂચી, સત્ય વાણી સાંભળી આત્માનુભવ થાય
 (૪) મુન, અર્થ અને ભાવાર્થના વાચન મનનથી આત્માનુ
 ભવ થાય

૨૮૭ પ્રશ્ન—ધર્મધ્યાનને વિચારવાના માધન (અવલબન)
 કેટલા છે ?

ઉત્તર—મુખ્ય ચાર છે (૧) આત્મહિત થાય તેવું જ્ઞાન
 વાચવુ (૨) આત્મહિનના પ્રશ્ન પુછવા (૩) આત્મહિત થાય
 તેવું જ્ઞાન ચિત્તવન કરવુ (પરિચટ્ટણ) (૪) ધર્મ સંબંધી
 વાર્તાલાપ (વ્યાખ્યાન વાચવુ વિગેરે ધર્મકથા)

૨૮૮ પ્રશ્ન—ધર્મધ્યાનમા દેવા વિચાર કરે ?

ઉત્તર—અલ્પપેહા કરે (૧) એકત્વભાવના ભાવે હું
 એક છું, શુદ્ધ છું, શુદ્ધ, અનંત જ્ઞાનાદિ સહિત છું (૨)
 અનિત્યભાવના ભાવે—શરીર ભોગ પરિગ્રહના સમાન વિચારી

તેનો મોઢું છોડે (૩) અશરણજાવના ભાવે—દુ ખથી જાયાવવા
 ધર્મ સિવાય કોઈ શરણૂત નથી (૪) સસા-જાવના ભાવે—
 દ્રવ્યથી આખા લોકના સર્વ પુદ્ગલ અનંતવાર લોગવ્યા
 છતાં તૃપ્તિ નથી ને જલવામા મિથ્યા મુખ કરના અનંત
 દુ ખ મદ્યુ છે મેત્રથકી આખા લોકના સર્વસ્થાન અનંત-
 વાર જન્મ મગ્જથી સ્પશ કરેલ છે કાળથી અનંત પુદ્ગલ
 પરાવર્તન જમલ્યુ કરેલ છે ભાવથી સર્વ કષાયના પરિણામમા
 જ મમગ્જ કરેલ છે (અનુભાગ જ ધના સવસ્થાન લોગવેવ છે)
 ૨૮૯ પ્રશ્ન—શુકલધ્યાન કોને કહે છે ?

ઉત્તર—ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગદ્વેષ, હાશ્યાદિ,
 મર્વકષાય, તથા નોકષાય ગઢિત આત્માના શુદ્ધ વિચાર
 (પરિણામ)ને શુકલધ્યાન કહે છે તેના મુખ્ય ચાગ પ્રકાર
 છે (૧) ચોતાની આત્મામા નાન ચારિત્ર આદિ શુદ્ધ જુદા
 જુદા વિચારે લેહવરૂપ વિચાર (પૃથક્ત્વ વિતર્કસત્રવિચાર)
 આઠમા શુણ્ઠાણાથી બાગમા સુધી હોય (૨) જ્ઞાનાદિ સર્વ
 શુદ્ધોના પિઠવરૂપ આત્માને નિર્વિકલ્પપણે વિચારે અબેહ
 સ્વરૂપ વિચાર અહિ ઢેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થાય, બારમે શુણ્ઠ
 સ્થાનથી તેરમે જતા અને તેરમા શુણ્ઠાણામા કાયમ રહે
 (૩) મન, વચન, કાયાના બાહરયોગ સ્થિર કરી સૂક્ષ્મયોગ
 સ્થિર કરવા લાગે તે “ સૂક્ષ્મક્રિયા અપ્રતિપાતિ ” તેરમા
 શુણ્ઠસ્થાનકની અંતે ને ચૌદમા શુણ્ઠસ્થાનકે હોય (૪) સૂક્ષ્મ
 તથા બાહર બંને યોગનો નાશ કરે અહિ બાકીના ચાર
 અઘાતીકર્મ ક્ષય કરી મોક્ષમા પધારે “ સનુકિન ક્રિયિ
 અનિયદિ ”

૨૯૦ પ્રશ્ન—ધર્મધ્યાનનું કળ શુ ?

ઉત્તર—જહુ કર્મની નિર્મલ થાય અને આત્મા મોક્ષ પ્રાપ્તિને નજીક થાય

હોહો—ધર્મધ્યાનનો ફળ લયો, પદ આહમેદ્ર મુરેદ્ર ।

પરપરા શિવપુર લહે, જે નર ધરે વિતદ્ર ॥૧૧॥
(વિતદ્ર-પ્રમાદને ઓછીને)

૨૬૧ પ્રશ્ન—શુદ્ધધ્યાનનું ફળ શું ?

ઉત્તર—અતિશયપણે કર્મ દાય થાય અને અતરમુદ્ધર્તમા ચારે ધનધાતી વર્મ નાશ કરી કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન, અનત આદિનકમુખ અને અનત આત્મશક્તિ એ ચાર જીવના મુખ્ય શુભ પ્રગટ થાય

હોહો—સકલ કષાય અભાવ તે, ઉત્તલ ચેતન ભાવ,

શુદ્ધ ધ્યાન હોય તમે, કર્મ નિર્મલ ધાવ ॥ ૧ ॥

સર્વ કરમકા નાશ કરી, દેત મોક્ષ એ ધ્યાન,

શુદ્ધ ધ્યાન હોય તમે, રહે સદા શુદ્ધ ધ્યાન ॥૨॥

૨૮૨ પ્રશ્ન—હમેશા ત્રિકાળકેવી ભાવના ચિત્તવન કરવી જોઈએ ?

ઉત્તર—દ્રવ્યાનુયોગ-તત્ત્વજ્ઞાનપૂર્વક હિંસા વિષય કષાય અજ્ઞાન મિથ્યાત્વનો નાશ કરી અકષાયી પરમ શુદ્ધધ્યાન ચિત્તવન કરી સર્વ કુળ રહિત અનત અતાદ્રિય નિરાકૂલ આદિનક મુખ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત કરીશ ત્યારે ધન્ય થઈશ

આદિનાથ આદિ દઈ, વહુ થી વર્ધમાન ।

સ્થાપ્તાદ વહુ સદા, પ્રગટે અતિશય જ્ઞાન ॥

સ આહક—તત્ત્વપ્રેમી-



શ્રી જૈન સંસ્કૃત સાહિત્ય પ્રચારક કાર્યાલય. કલોલ.

સ્થાપન તા ૧ માર્ચ ૧૯૨૮

ગાન ન એ જ સર્વોત્કૃષ્ટ વત છે, જે પરમસત્યનો પ્રગલ્ભ
કે વા વતમાનેના સાહિત્ય-યુગમાં અમ જ જરૂર છે તે સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાન
કે વાની મુશળ જાણવા-અર્થોપદના ગ્યાનને કેન્દ્રિત કર્યું છે દરેક
સર્વોત્કૃષ્ટ આ મર્થોપદ દ્વારા ગાન-પ્રચાર કરાવી શકે છે

કાર્યાલયની વ્યવસ્થા.

૧ એમી રખતે ૧ ગપ૦) આપનાર મુખ્ય આગ્રપનાના, રા ૧૦૦)
આપના ઉત્તમરના માનવના મતાન માત્ર છે

૨ ૧ પાંથી વધુ આપનાર વાર્ષિક મેમ્બર થઈ શકે છે.
- મસીહાનુ રા તા ૧ માસ ૧૯૨૮ થી ગણાશે. વચમાં ધનાર
મેમ્બર નુ રા આખર સવાજમ ખરાબ થશે.

કાર્યાલયનું કામકાજ

૧ આ મર્થોપદ પોતાના જંગમમાંથી પ્રતિ વરે અનોકમ સમ્પ્રદાય
નાનિ જ્ઞાન ધર્મના મુલ્ય તાપામાં વખાણેલા ઉત્તમ પુસ્તકો પ્રગટ
કરી અતિ અમ્ય મુલ્યે પ્રવાર કરે. લેક પુસ્તકની
પાય પાય ના રા મેમ્બર ને મોટાવામાં આવશે (તેનુ પો. ખ.
મેમ્બરો હપ્ત ૩)

૨ મેમ્બરો તે મુલ્ય પોતે પોતાના મામ તરફથી પુસ્તક ગ્રાપવાધ્યક્ષી
અને તેનુ આ ૧ મુલ્ય રાખી પ્રચાર કે વા કરશે. તેવા દરેક
પુસ્તકોનુ ગ્રાપવાધ્યક્ષી અથવા મો પ્રચારક મુખાનુ અર્ધ કામકાજ
કે કમ થી અને નિઃશર્કપણે કરી માંપવામાં આવશે.